tissimam, illam hæresin detestor. Quid restabit in Theologiæ ἀκίνητον*, si fundamenta illa Christianismi, de natura Dei, de Sacrosancta Trinitate, de Filio Dei convellantur. Hic jure clamant Pontificii, & traditam à principio Ecclesiæ doctrinam, merito adversus prophanas novitates tuentur. Mihi vero Christianus non est, non erit, qui graßanti malo, quantum poterit, se non opposuerit. Quare magnas Tibi vir doctissime, pro libro tuo, & privato & publico nomine gratias ago, Deum etiam atque etiam venerans, ut Te servet quam diutissime* ἄνοσον καὶ ἀπήμαντον. Laudo consilium tuum, qui reverendissimo Viro Domino Archiepiscopo librum tuum inscripseris, nemo in Anglia veritatem Doctrinæ Sanctæ tecum confirmari vehementius exoptat. Potes etiam confidere optimo & εὐσεβεστάτῳ Regi opus tuum fore gratissimum, qui quidem maximus Princeps monitore opus non habet, ut bonæ causæ tuitionem suscipiat. *Nos in defensione veræ antiquitatis contra Baronii Annales dies noctesque occupamur, jam Dei gratiâ pars operis prælis subjecta, de qua vestrum Theologorum erit Judicium. Ego infinitam cupiditatem meam promovendæ gloriæ Dei si bonis probavero, sublimi feriam sydera vertice. Vale vir observande, & amplissimum virum Dominum Saecma meis verbis salvere nisi grave est jubeo. Londini Eid. August.* MIↃXIII.

Inscriptio.

Clarissimo Viro D. Sibrando Lubberto S. Theologiæ Doctori & Professori, amico observando.

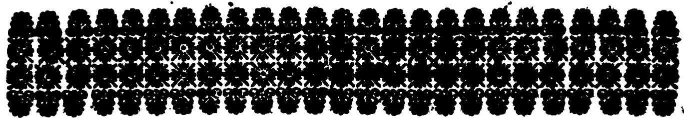
Franequeram.

 De

Ad LECTOREM.

De ipsa hac mea Limborgianæ Responsionis Disceptatione verbum non addam. Faxit Deus ut fideliter & quemadmodum Viros Dei decet fortiter certemus pro veritate semel tradita sanctis, & in veritate sanctificati præparemur ad gloriam.

JOHANNIS Vander WAEYEN

Defensionis Limborgianæ.

DISCUSSIO.

Peropportune nihil tale quid expectanti à Bibliopola mittitur libellus Philippi à Limborch, qui inscribitur *Defensio contra Johannis Vander Waeyen Criminationem*; tertio enim Tractatui Clarissimi Rittangelii jam jam in lucem mittendo commodè præfigi poterit brevis illius Defensionis Discussio, peculiari forte scriptione non dignæ. Clarissimi Burmanni nomen & causam libentissime prolixius vindicassem, sed, Deo volente, dies docebit, quare alii, quantum per honorem licuit, hanc lampada tradiderim. Hinc, paucis, non tam Burmanniana, quam ea, quæ illorum occasione, à me dicta sequius interpretatus est Limborgius, ab omni liberabo crimine. Præ reliquis illud argumentum Theologicum, de rerum, jam voluntate ejus extantium, ideis in Deo, antecedenter, ut dici solet,

ad omne decretum, ulterius paulo excutere operæ erit pretium. Comta sic satis & prolixa verborum serie, haud secus atque si Oratoris partes sibi datas putaret, suavi lenocinio lectoris animum sibi conciliare nititur; à rixa omni alienum se prædicans, ut ne nimium litigiosus Defensor videatur.

Propositum, *meditationibus & exercitiis sacris* reliquum vitæ tempus impendendi, quod & quale heic sibi tribuit, laudabile est non solum, verum & admirandum, ea causa, quod *istuc indoles invitet. Indoles autem* quam *innatam sibi gloriatur*. Utique *Indole innata præditum esse, quæ ad meditationes & exercitia sacra excitet*, nec qualiacunque tantum, verum & ea quoque, *quibus sincerum pietatis studium excitetur*, singulare procul dubio nostri hominis privilegium est, quo reliquos post se relinquit, eorum quippe *indole* immane quantum meliorem à natura nactus. *Sinceræ pietatis studium* non indoli qualicunque suæ sed divinæ gratiæ procul omni dubio tribueret Apostolus.

Simili arte, præconio sui aliorum subdit vituperium. Neque heic astus deest. Ita enim nonnullorum dictis utitur, ut, quem sibi Adversarium designavit, talem innuat, quales Viri eruditi vituperio dignos judicarunt: exemplo suo abunde palam faciens, esse qui acerrime pungant dum blandiuntur, & maximè commoto sunt animo, dum placidos se & composita mente homines jactitant. Hinc iis, quos ex Vive & Erasmo memorat, bona ipsius venia, accensebo eum de quo Psaltes Ps. L. v. 22. *Blanda sunt butyracea oris ejus, & prælium est cor ejus:*

ejus: molliora sunt verba ejus oleo: at illa sunt nudati enses. Videat an non in ipsum quadret Eliphazi dictum. *Eligit linguam astutorum* Job: xv. 5. *Sed quid addit ipsi lingua fraudulenta?* psl. cxx.3.

Animo nihilominus tranquillo legi & perlegi ea quæ animo concitato, calamoque sic satis virulento, in me scribit Limborgius. Verum id non *indoli mihi innatæ*, sed gratiæ Dei acceptum fero. Sive autem lenitatis quis larva indutus, sive alius propriæ justitiæ, *innatæque bonæ indolis*, *qua ad sinceræ pietatis* quoque studium incitatus sit, patronus me aculeatis verbis lacessat, perinde est. Tela sunt plumbea, non lædunt.

Theologiæ suæ Christianæ laudes enarrans §. v. quin ex *innata* sibi indole loquatur non dubito. *Nominibus* autem, cum, ut ait, *plerumque pepercerit*, præ omni alio exosum ipsi Burmanni nomen fuerit necesse est, utpote cui non pepercit tantum, verum & dentem theoninum infigere plus semel lubuit.

A me quoque prorsus expugnata videtur, quam tantopere laudabat *innata bona illa indoles*, utpote quæ, quantumvis *ad sinceræ pietatis studium* hominem *excitet*, cohibere tamen non potuit, quo minus, ubi nominis mei mentionem facit §. vi. ita excalescat, ut in fermento totus sit. *Virulentam* vocat, quam *contra Doctissimum Clericum* edidi, *dissertationem*. Clericum *Doctissimum* dicat, quin imo & diligentissimum, aut si quid amplius, non intercedo; at tanto scripta ejus perniciosiora sunt,

quanto ad exinanienda verba Dei, mysteriaque Christi indagantes & in Scripturis observantes indesinenter confutandos, ridendos, imo sannis excipiendos magis sollerter sunt & vafrè comparata. Hinc qui Psalmos, quos non intelligit, Spiritui Sancto abjudicare, quin imo perversis hominis nescio cujus adfectibus adscribere; qui Canticum Canticorum in prophanorum Idylliorum redigere censum; Pentateuchum aliquando nescio cui non sacrificulo Samaritano adscribere non erubescit, serio objurgandus videbatur. Mihi quoque incumbit, id ad quod Timotheum suum excitat Apostolus. *O Timothee, depositum custodi; fugiens profanas vocum inanitates & oppositiones falso nominatæ cognitionis; quam quidam profitentes circa fidem non collinearunt*, Tim: VI. 20. 21. Et alibi *Prophanas autem sonorum vanitates vita. Ad ulteriorem enim impietatem proficient. Et sermo eorum ut gangræna, serpet: Quorum est Hymenæus & Philetus*. 2. Tim: II. 16. 17.

Clerici autem encomium quid de Limborgio sentiendum sit palam facit: insigni nimirum in Religionis negotio languore esse, utpote qui blasphemiam non unam in Verbum Dei, in amanuenses Spiritus Sancti, in ipsam Doctrinam sacris literis traditam impudenti lascivie evomenti palpum obtrudere non veretur. Quod si *innatæ* sibi indoli tribuerit non refragabor, modo nec præter modum irascatur ubi dixerim, in ipso limine ita graviter impingere, ubi ad me ventum est, tepidum antagonistam, ut verba turpiter detorqueat.

Audi

Audi hominem §. VI. *Me ut calumniatorem, scotomate percussum & αὐτοκατάκριτον traducit, quia in capite de omnipotentia Dei scripsi* Burmannum, *nuper Professorem Ultrajectinum, pleraque quæ in sua Synopsi Theologiæ habet de Omnipotentia divina, ex Spinozæ Cogitatis Metaphysicis descripsisse.* Conferat Lector Dissertationis meæ pag. 194. heic apud Limborgium p. 112. & videbit, sine meorum detorsione & mutatione in pejus, dicere non potuisse, me ipsum *ut calumniatorem, scotomate percussum, & αὐτοκατάκριτον traducere.* Hæc mea erat ex præcedentibus collectio: *adeo ut Limborgius aut miro scotomate percussus, aut, αὐτοκατάκριτος calumnias evomuerit;* quod utique non est hominem *ut calumniatorem, scotomate percussum,* & *αὐτοκατάκριτον traducere.* Saltem quæ disjuncte ego dixeram, adeoque eo sensu ut aut unum aut alterum aut tertium malum in ipso reperiatur, ea sibi conjunctim exprobrata non ex vero conqueritur. Accedit, causam meæ accusationis pariter haud candide & ex rei veritate proponi; non enim, ut ipse Lectori persuasum vellet, seria illa Censura à me prolata est, eo quod dixisset B. *pleraque quæ in sua Synopsi habet de Omnipotentia divina, ex Spinozæ Cogitatis Metaphysicis descripsisset,* verum potissimum eo quod dixerat, Burmannum *Spinozam sine ullo judicio sequi in iis* NB. *quibus Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat.* Hoc resecat non tantum verum &c, pro ea qua est animi lenitate, in eo est, ut verbis meis majorem quam par est affricare queat acrimoniam.

An ipse à me nonnunquam compellatus sit, quod narrat, an vero ego ab ipso, non memini; nec alicujus momenti est. Saltem, post editam hanc meam Dissertationem & lectam, ipsum me compellasse certum est. Nec desuntqui sciant quantopere desideraverim ut aliquam de scriptione mea querelam coram institueret, *comitate* ipsi non cessissem.

Indignationis causam, exemta ipsi hariolandi molestia, candide exposuissem, &, si forte occasio detur, absque humanitatis læsione, ultro coram latius enarrabo. *Deprehendisse* se autumat §. VI. Ipse paucis edisseram Lector. Putabam hominem, qui videri vult genuinus Arminii discipulus, non sine crimine ita posse patrocinari Critico-philosopho omne mysterium ex Sacra Scriptura exulare impudenter non minus quam impotenter passim jubenti. Præterea hominem Burmanni genium perspectum habentem, utpote cujus amicitiam blandis verbis olim ambiverat, istiusmodi invectiva insultare crabronesque sic satis Viro Clarissimo infensos ulterius concitare, dum Judæum dicam an Atheum ita clementer excipit, impune non debuisse existimabam. Ecclesiæ quoque interesse putabam, ut specimine ex uno atque altero disceret quam bene consulant causæ veritatis, qui istiusmodi hominum scripta tantopere depereunt. Absque omni circuitu & candidè loquor, nullus dubito quin Ecclesiæ Anglicanæ Antistites & Doctores, quales magno numero scriptis nobis dudum innotuere, miraturi essent si unquam Arminium, Episcopium, Limborgium,

ta-

taceo Socinum utrumque, Crellium, Schlichtingium similesque maximis encomiis ornatos in scenam productos unquam vidissent. Detrahenda larva erat, meo quidem judicio, nec pœnitet facti.

Ceteroquin nulla mihi est in hominem animi ægritudo, nihil humanitatis, aut eruditionis, de qua forte olim honeste locutus fui, delibo. Ex eo autem indignationem quam dicit in se meam originem trahere, quod Clerici in allegando Philone fidem vindicare voluerit, nullibi *apparet*, quamquam id adseveret §. VI. ad finem, aut apparebit unquam, quoniam verum non est.

Atrocem Calumniam & conspicuam malignitatem à me sibi adscribi dicit §. VII. Sed loco, ubi illa mea criminatio reperiatur, non expresso.

En quid in thesi; ut ajunt, dixerim Lector. *Conspicua* pag. 193. heic 110. *malignitas est, hominem, qui statuit ex decreto Dei, eoque liberrimo, res decretas & eventus futuros esse tales, ut per naturam Dei alii & alii esse potuerint, adeo ut quicquid sit aut fiat, unicè tale sit ac fiat, quoniam libere voluit Deus ut id & tale esset, hominem inquam, qui ita instituit, traducere tanquam Spinozæ* ὁμόψηφον. Id jam nostro est *atrocem* ipsi *calumniam* & *conspicuam malignitatem* in hypothesi adscribere. Pari & judicio & fide ea quæ de Burmanno scripsit, & vere & *sine amarulentia scripsisse* jactitat §. VII. p. 8.

Collationem eorum quæ apud Burmannum cum iis quæ apud Spinozam reperiuntur instituat quantum velit non tamen se expediet.

§. VIII.

§. VIII. Nihilominus hæc noster. *Habes hic quicquid ego de Burmanno scripsi*; quod, qua ratione in animum induxerit ut diceret, ne quid deterius dicam, ego quidem non percipio. *Spinozam sine ullo judicio sequitur in iis quoque* NB. *in quibus Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat*, utique tua verba sunt, quæ cum hic non reperiantur, verum certè non est, te *habere hic quicquid de Burmanno scripsisti*.

Quæ fallacia tanto diligentius notanda fuit quanto sæpius ea utitur Limborgius. Quin imo eadem chorda oberrat universa hominis invectiva. Dividit quæ ego conjunxeram & natura rei conjungi jubet. Neutiquam tam graviter accusavi hominem, eo quod Burmanno plagium forte exprobret, aut nonnulla Spinozæ surrepta, *verum inprimis, quod sequi eum* dixerit, *in iis quoque, in quibus Atheismi venenum, sed tectim paulo insinuat*. Simul sumta injuria esse possunt, quorum nonnulla, singulatim considerata, ita gravem accusationem non continent. Hinc, ne ea qua par est æquitate locutus videar, ita causam agit, ut, id quod in accusatione ejus omnem amarulentiam superat, omittat & leviorem tantum errorem in Burmanni rationes retulisse videri queat.

Callide ita declinans verum controversiæ statum, qui hic esse deberet, an qui Virum Doctissimum, toto cœlo ab omni Spinozæ, inprimis principe errore, diversa sentientem, Spinozæ, non verba tantum qualiacunque, verum & ea quoque *in quibus Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat*

sine

sine judicio sua facere criminatur, bisque id in Indice, tanquam rem magni momenti, memorat, non perquam atrocis calumniæ jure meritoque accusetur.

Hoc probe notato, videbis hominis, lubrica via incedentis, meticulosum incessum pag. 8. *Uter nostrum calumniæ reus sit*, decidendum putat ex collatione verborum B. cum verbis S. ut ex qua liqueat B. *cum de Omnipotentia scriberet*, *Spinozæ librum ante oculos habuisse* &c. quæ licet concederem, manet tamen, & paralleliam à Limborgio notatam, & juncta de *verbis* Spinozæ, *quibus Atheismi venenum*, *sed tectius paulo insinuat*, *sine judicio suis factus*, imo *sine judicio suis factis*, non alium in finem scripta esse à Limborgio, quam ut Burmanni famam læderet, lectorique suspicionem injiceret, non Spinozistam solum esse B. sed valido impetu in Spinozismum ferri, qua parte maxime lethalis est & detestandus. Et certus sum, eo si esset erga B. quo ego sum animo, id est, æquo, idem de facto hoc suo judicaturum, nimirum famæ Burmanni immane eo inflictum esse vulnus, accedente inprimis maligna diligentia, qua bis in Indice atro carbone notatum voluit Clarissimi Viri nomen. Ut rogare, *ubi Burmannum Spinozistam vocaverit*. §. IX. singularis audacia dicam an impudentia sit. Integrum caput *ferme ad verbum ex Spinoza descripsit* Burmannus; imo *ea quibus Atheismi venenum sed tectius paulo latet* sua facit, tanto affectu atque impetu, ut *sine judicio* id agat, nostri hominis accusatio est, & ro-

gare non veretur *ubi Burmannum Spinozistam dixerit?*

Dicat quis Remonstranticæ factionis homines Pelagii multa de verbo ad verbum sua facere: ea quidem signate in quibus Pelagianismi, licet paulo tectius, venenum latet, ita ipsis arridere, ut sine judicio deglutiant, conscientiam hominis mei rogo atque obtestor, an non ægre laturus sit, si is, ubinam Arminium, Episcopium, aut ubi Arminisequas Pelagianos dixerit, sciscitari audeat? Qua non acrimonia talem exciperet gravis & modestus Limborgii calamus?

Non autem ita ratiocinor: *quoniam* Limborgius *dicit Burmannum pleraque* alicujus capitis, signate de Dei omnipotentia *ferme ex Spinoza descripsisse, eo ipso Limborgius dicit illum esse Spinozistam.* Ubi mea illa collectio est, ubi istiusmodi illatio?

Pagina mihi 178. heic 93. dixi illum hanc verborum Spinozæ allegationem Burmanno *crimini* vertere: Spinozistam eo ipso dixisse, nullibi: ut falso se implicet, *innata indole* tantopere veritatis salutaris, si credas homini, & veræ pietatis studio deditus Limborgius.

Verum *id disertè nego* ait §. IX p. 30. At quidnam illud est quod negat? Burmannum Spinozistam esse? minimè. Habeant hanc speciem verba, mens ea ipsius non est; sed, eo ipso quod B. verba Spinozæ exscripsisse dixerit, se non *dixisse, illum esse Spinozistam.* Accurate profecto admodum & circumspecte. *Hæc est collectio* inquit Waeyenii, *qui, nisi statuat, quicunque verba Spinozæ descripsit est Spinozista, nunquam mihi impegisset, Burmannum*

num à me dici Spinozistam. Itane? Serio testor, nunquam homini id calumniæ crimen intentassem, si nihil aliud quam exscripta à Burmanno Spinozæ verba obtendisset. Sequiorem affectum aut simile quid merito dixissem, verum cum ea, quæ venenum Atheismi Spinozæ continent tam avide à Burmanno accepta dixerit, & ita acerbe & bis in Indice notato B. nomine, ex animi sententia adhuc dum judico, cum ita immensum ab ipsa Spinozismi medulla alienum esse B. haud ignoraverit, *aut miro scotomate percussum aut* αὐτοκαταλύειν, *calumnias evomuisse in Virum* inclytum. Quæ mea sententia fuit pagina mihi 194. huic 112. Quam in judicando libertatem quo tandem aut exceperit animo, aut scommate aut vituperio ornaverit, mihi quidem perinde est.

Occasionem traducendi hominem *non quæsivi. Aliquid quod non scripsit* nusquam *ipsi affinxi, nedum ut ita materiam in ipsum debacchandi mihi suppeditarem* §. IX. pag. 30. *Ubi vel tantillum tibi affinxi* Limborgi? Fateor falsi accusare tuæ ætatis, professionis, & prophaseos hominem, res est sic satis dura; at quid agam cum tanta impetuositate verum extorqueas. Id saltem dicam tam diu me pro falsis hæc tua verba habiturum, quam diu non aliquid produxeris, quod, *a te non scriptum, tibi affictum à me* sit. Ne verbum quidem produces unquam. Ut quam ampla tibi de indole illa tua, deque honestate gloriandi materia sit reliqua, conscientie tuæ probe examinandum committam. Paratragœdiare tu & moderationem ac mo-

destiam crepa, Waeyenium abjectim habe, vitupera, calumniare quantum velis. Nisi vel tantillum saltem tibi abeo affictum monstraveris, quod non scriptum â te sit, falsi te tenebit.

Quin imo *Spinozistam te dixisse* Burmannum, ego quidem dixi nullibi. Calumniatum te Burmannum esse quam atrocissimè dicere nunquam desinam; cum verum sit & denuo id dicendi necessitatem imponat animi tui impotentia.

Verum constrictum se perplexa illa probat oratio quæ est §. x. p. 31. attende obsecro Lector. *Non dico, Burmannus est Spinozista, uti me Waeyenus criminatur*. Totidem verbis *te dixisse*, Waeyenus dicit nullibi, adeoque verum non loqueris quando dicis Waeyenum *te* illius dicti criminatum esse. At quænam isthæc excusatio est, cum palam sit, re ipsa dixisse te & amplius, quam id, quod subdole a te dictum inficiaris, falsoque tibi a Wayenio improperatum affirmas.

Pergat se expedire Limborgius. Aliquid saltem dixit. Quid igitur? Non. *Burmannus est Spinozista, sed Spinozam sine ullo judicio secutus est*, O Burmanni væcordiam! ô stuporem! Non dicit tamen Spinozistam esse. Egregiè. Perge, *sine judicio secutus est Spinozam*. Procul dubio in re levioris momenti, quam ut, quem sine judicio Spinozam sequutum dixerim, Spinozistam esse dixerim, scilicet. Verum est, posset quis sine judicio sequi Spinozam in rebus ita exigui ponderis, ut censendus non sit Spinozistam dixisse, quem in rebus exilibus ejus sequacem dixerat. *Saporem Alcali* describat, Spi-

nozæ

nora; *etiam considerando Tangentes multa alia difficilius deduci quam considerando ordinatim applicatas*, doceat; de eligendo *Dictatore in Aristocratia* sententiam dicat, inque hisce eum quis sine ullo judicio secutus dicatur, non tamen eundem sic Spinozistam declaratum quisquam perhibebit. Sed Limborgio teste, *in capite de Omnipotentia* Dei *sine ullo judicio* Burmannus Spinozam secutus est. Quin nec hoc tantum Burmanno imputat, verum & in iis, quibus Spinoza *Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat* Burmannum *sine ullo judicio eum secutum esse* totidem verbis exerte declarat.

Quod utique meo judicio tantundem valet ac Spinozismi reum facere Burmannum: nec putem heic quenquam, nisi sine ullo judicio agat, mecum dissensurum.

Multum autem me ita sentientem confirmat κατήγορος, eo quod nova amarulenti in Burmannum animi tam luculenta specimina exhibeat, *eo quoque* loco iisque verbis, quibus Clarissimo viro non ita iniquus vult videri.

Respicio §. x. p. 32. ubi more suo, narraturus qui fieri potuerit, ut eo se abripi passus sit Burmannus, *omnia Cartesii placita perditè amare* dicit. Imo, ne exquisitæ picrologiæ quicquam desit, quemadmodum in sua Doctrina Christiana, addit *nugari*, B. id *docere quod omnem excutere religionem alibi ostensum sit*, sic heic loci eadem pagella, omnia *Cartesii perditè amare, avidè quicquid scripsit Spinoza approbasse, quid Spinoza animo volveret ignorasse,*

 cæco

cæco quodam præjudicio multa exscripsisse ex Spinoza, quod sub verbis & phrasibus Spinozæ lateret non considerasse Burmannum uno halitu evomit, nec pœnitet hominem. *Hoc indicare volui*, inquit, *quando dico, Burmannum sine ullo judicio Spinozam secutum, etiam in iis, in quibus Atheismi sui venenum sed tectius paulo insinuat. Si judicium adhibuisset Burmannus &c.* sic dicteriis cumulat dicteria.

Penes Lectorem sit judicium jurene an injuria, de hujus hominis atroci in Clarissimum piæ memoriæ Burmannum calumnia fuerim conquestus nec ne.

Sic igitur §. XI. Limborgius: *Waeyenus addit, tam longe a crimine abesse Burmannum, ut, si forte ad dicta Spinozæ respexerit, prudentissime potius egisse dici debeat, quandoquidem nihil magis Spinozæ adversum dici poterat, quam id, quod hic Viro summo ex Spinoza protulisse vitio vertit.*

Ea autem, quibus evici prudentissime egisse Burmannum, intacta relinquit Limborgius. Huc redeunt. Burmannus allegat verba Spinozæ, quibus ea, in quibus potissimum ejus venenum latet, adeoque arx Spinozismi, subvertitur. Utique qui auctoris alicujus sententiam suam facere, aut ei consentanea docere vult, næ is ex eo auctore non seliget signatè verba, quibus idem ille auctor propria ut ajunt vineta cædit, subvertitque ea quæ cæteroquin præ aliis, tanquam systematis sui fundamentum & medullam, profitetur. Hoc autem factum

ctum à Burmanno est in negotio de quo heic altercatur Limborgius.

Et, ne quis me B. indulgentiorem quam par est obtendere queat, produco testem apprimè idoneum Clariss. Poiretum, qui pariter jam dudum animadvertit, iis quæ heic habet Spinoza prorsus contraria docere in Ethica; adeoque hæc esse cum Spinozæ Atheismo directe pugnantia. *Hinc operam dedit ut per præfatorem suum moneremur* Spinozam *ibi non sua, aut tantum ea quæ probat, docere: multa ibi occurrere quæ tanquam falsa rejicit & a quibus longe diversam fovet sententiam. &c. Hæc autem non ignoravit*, sunt mea verba p. 179. heic 94. *adeoque prudenter egit B. quando ea verba a Spinoza mutua accipit, quoniam nihil dici poterat, quo clarius subverteretur, id quod Spinozismi cardo est ac nucleus.* Deinde plurima huc facientia ex laudato jam Poireto Lectori exhibeo; quibus, quantumvis clare ac solide evincant *tam longe à crimine abesse Burmannum, ut, si forte ad dicta Spinozæ respexerit, prudentissimè potius egisse dici debeat; quandoquidem nihil magis Spinozæ adversum dici poterat, quam id quod heic Viro Summo ex Spinoza protulisse vitio vertitur*, nihil respondet, imo ne γρῦ quidem noster.

Intacta igitur ea omnia relinquens §. XI. pag. 33. ac si nihil ipsi heic difficultatis hæreret, ad alia deflectit.

Age consideremus paulo propius ea in quibus ego Burmannum sine ullo judicio Spinozam secutum dico.

dico: XII. *Duo sunt à me notata, Primum quod Burmannus, nimirum* §. XI. *dicat, totam rerum naturam non esse nisi unum ens.*

Demonstravi Burmannum prudenter arcem Spinozismi & valide subvertisse, tum quoque vel maximè, quando, nonnulla forte Spinozæ verba sua faceret. Intactum id prætervehitur Limborgius, eaque quæ à se notata dicit, iterato proponit. Nimirum Burmannum *dicere totam rerum naturam non esse nisi unicum ens*. Spinozæ fateor effatum est, addo autem, verba mea repetente Limborgio §. XIII. p. 33. *diversum quid dicit Burmannus cum Spinoza iisdem verbis uso*, quibus unicuique extra partes posito signate ei, quem forte de Burmanni hac in parte, orthodoxia sollicitum reddere potuit, abunde satisfactum fore nullus dubito.

Limborgius autem: *Atqui hæc plane confirmant, quod ego dico.* Probo Burmannum iisdem verbis utentem quibus Spinoza, prorsus tamen re ipsa contrarium sensisse & abunde declarasse. Et ea, quibus id demonstravi, plane confirmare contendit Limborgius id quod ipse dixerat.

Ut iisdem verbis secutum dicat, quibus ei serio contradixisse, ne quidem Limborgius inficias ire poterit.

Hinc unicè causatur, *non quæri quid Burmannus alibi scripserit; sed, utrum hoc loco Spinozam sine ullo judicio secutus sit* §. XIII. p. 33. Ac si iis quæ & scripserit alibi, & tu scripsisse neutiquam ignorasti, tanquam non scripta habere æquum sit, non alia licet fine, quam ut accusare possis. Hac lege si quis-

quisquam tecum certaverit; iniquum dixeris. Jure sane optimo; inprimis si & isteic loci à te scripta palam facere posses, quæ, tanquam non scripta, aut saltem loco conveniente non scripta, causaretur tuus ille adversarius, data opera non visa non animadversa.

Inspice precor idem illud, de quo Burmanno litem intendis, Caput. Synopseos L. 1. Cap. XXV. §. IV. lege; obsecro, manibusque palpabis tuis quam recte sentiat, seque sentire eo ipso in Capite declaret. *Sic enim res relata ad voluntatem Dei dicitur posse produci*; Nam ejus voluntati quis obstitit? Rom: IX. 19. *atque ad eam res omnes factæ referuntur.* Quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt & creata sunt. *Apoc:* IV. 11. *Creatio enim nihil aliud dicit quam efficacem illam voluntatem Dei, quæ ab æterno fuit, addita tantum nova relatione ad res factas, sive coexistentiam objecti, quod voluntas illa ab æterno in tempore extiturum voluit.* Adeo ut quantumvis scripserit *totam rerum naturam non esse nisi unum ens*, non tamen idem quod Spinoza sensisse, aut, *sine ullo judicio* id scripsisse, dicit potest. Quin si vel in loco, ab eo, quem criminaris, remotissimo, talia quis scribat, ab homine, ex charitatis Christianæ legibus agente, traduci tamen non debebat, haud secus atque si sua fecisset, ea quibus ita exertè ita explicatè contradixerat.

Imo vero & in ipsis illis Burmanni verbis, quæ tu Lectori exhibes pag. 11. hæc reperiuntur: *cum omnia à decreto Dei dependeant, non solum rerum*

existentia, sed & universa earum natura & essentia, nec quicquam necessarium, imo ne possibile quidem sit NB. citra Dei voluntatem. Rursus pag. 13. *Ita ut hic omnia dependeant à solo Dei decreto & voluntate.* Qui hoc scripsit, quique hoc eo loco scripsit, obsecro an is aut non scripsisse aut saltem loco commodo non scripsisse dicetur ea, quæ extra omnem dubitationis aleam ponunt, fieri non posse, ut eodem quo Spinozæ sensu, at sensu quem in Posthumis demum aperit, dixerit, *totam rerum naturam non esse nisi unum ens?*

Absque aliqua imprudentia dictum hoc suum facere haud potuisse Burmannum si perhibere voluisses, an putas te peccaturum fuisse, si erga Virum Doctissimum ea fuisses justitia, ut addidisses, verba ea quidem ab eo prolata, sed alio prorsus sensu accepta esse?

Quæ igitur tua illa est pietas, quæ moderatio? quæ cohibuit, quo minus adderes, quod si de te fabula narraretur, additum omnino voluisses, flagitasses?

Necesse utique non erat *omnis judicii* hac quidem in re defectum exprobrare viro certe ab judicio prorsus non destituto. Imo à judicio laudare potuisses & debuisses, eo quod ita prudenter caverit, ne alicubi forte eadem verba adhibituro, eandem quis mentem improperet quæ Spinozæ fuit. Scio Conscientiam tuam hac quidem in re meis dictis patrocinari.

Ex Spinoza *quædam transscripsisse Burmannum quæ cum iis quæ alibi scribit, non cohæreant,* pari-

pariter nulla ratio cogit, ut suspiceris; cum, non *alibi*, quanquam id æquo judici sufficeret, sed hoc ipso in Capite, imo ipso Paragrapho à te transcripto ea reperiantur, quibus lectis, ego saltem vim inferre animo deberem, si Burmannum, sine ullo judicio, sequutum Spinozam dicerem. Utinam non majorem tu heic Christianæ mansuetudinis quam Burmannus judicii defectum palam faceres!

Burmanno sic jam satis dedolato, ego ad partes denuò vocor, dictione non moderata & miti, sed haud parum asperiore ac duriore eâ quâ in ipsos Christianæ religionis manifestos hostes uti solet. Par pari non referam, sensu tamen omni quemadmodum non careo, ita & deiis, quæ mihi contumeliose inuruntur stigmata, monere saltem Limborgium licebit. *Waeyenus vero, dum Burmannum defendere conatur, ex mero contradicendi studio hic scribit, quod non intelligit, aut satis mature expendit, & dum se Burmanni patronum putat, causam ejus prodit.* Scribere me *ex mero contradicendi studio* cum dicit, de animo, de abditis cordis mei judicat. *Nemo novit quid sit in homine præter spiritum hominis qui in eo est* ait Paulus 1. Cor: 11. 11. Tribunal Dei conscendit Limborgius, eaque judicat quorum judicium illi soli competit qui corda & renes scrutatur. Et ad illius judicium, à temere & incompotenter de animi mei proposito lata à Limborgio sententia, serio provoco. Falsam esse magna cum animi πληροφορία contendo, additis precibus ut condonetur homini injuria.

Probare utique nullo indicio potest id cujus ita audacter & absque ulla causæ cognitione me condemnat.

Veritatis amor, in Virum Doctum pietas, inque tuum agendi modum justa indignatio me ut ista scriberem adegerunt, non *merum contradicendi studium*. Quid mihi tecum bone Vir, aut in te precor, quod in me illud tibi contradicendi studium excitaret?

Scriptum tuum adversus Judæos ita languide Christianam causam egit, ut, vera loquor, quam primum legerim, dolori fuerit. Exinanire quippe te crucem Christi, imo *arcem rei Christianæ prodere* tum Socinianis tum Judæis non uno in loco deprehendi. Doctrina Christiana tua eundem exprimit genium, præterquam quod in ea, ubi Episcopii Institutiones legeris, paucissima reperturus sis quæ singulatim Limborgio debeantur: porro sexcenta & amplius a nostris imo millies refutata apponit tanquam recens jam inventa, & parata. Utrique communis est tepor aliquis & languor, ex eo ortus, quod insipidum reddat prorsus cibum spiritualem, ignorans scripturam & virtutem Dei. Quemadmodum vera justitia probe cognita, animæ instar est, cujus virtus, in omni Scripturæ parte, ubi rectè intelligitur, pellucet, verbisque fere in omnibus, singulatim typis & umbris, videtur, gustatur, palpatur â genuino Scripturæ Filio: sic haud cognitæ veræ justitiæ malum sanies est, quæ pervadit omnes Doctrinæ Christianæ partes earumque vigorem penitus depascit.

Quo-

Quotiescunque istiusmodi hominum labores & scripta attenta mente considero, in ea sententia confirmor qua statuo Doctrinam de Christo ejusque æterna Deitate; ut & de justitia, Deo gloriosa & in qua acquiescere peccator possit, non alibi quam in Christi obedientia usque ad mortem quærenda, clavem esse totius Scripturæ. *Finis legis Christus* est cuilibet credenti. Præterea perspicuum mihi evadit magis magisque, omnis erroris in religionis negotio verbique exinanitione, id est, perversa explicatione, fontem esse, non agnitam Christi justitiam. Hinc omnes Sectarii tanto propius ad Judaismum accedunt, id est, errorum officinam, quanto longius ab hujus veritatis recta perceptione & sana fide discedunt. Ut millies milliesque mihi in mentem veniant verba Pauli Rom: x. 3. 4. *Ignorantes justitiam Dei & suam quærentes statuere, justitiæ Dei non subjecerant se.*

Justitia Dei non recte cognita, fieri non potest. quin mysteria fidei evilescant, & nescio quæ moralis doctrina, pro vera pietate habeatur: cum aliam nostræ μεταμορφώσεως viam ac rationem nullam agnoscat Apostolus, quam qua κατοπτριζόμενοι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ tanquam per Dei Spiritum immutamur.

Neque alia, post ingressum in mundum peccatum, fingi, absque læsa divina majestate, potest. Quicquid oggranniant qui peccatori potius adulantur, quam ut de divina gloria sarta atque incolumi servanda solliciti sint. Avide passim accipiuntur Latitudinariæ vestræ dictata: ac si, medulla veritatis

pessimum data, sanctificari jam non veritate, sed nescio qua imaginatione peccator possit.

En tristitiæ de vobis meæ, en doloris fontem verum ac genuinum. Nec est quod me illius pœniteat. Præterea blanda facie moribusque compositis, quibus se potissimum efferre solent omnes qui propriam justitiam erigunt, tegi sæpe solet animus vera pietate destitutus. Et tu Limborgi, quem obtestor, nullo sequiore affectu concitatum, me in chartam conjecisse ea quibus increpatum te & correptum volui; vide an non fundamento careat illa tuæ virtutis, fignatæ moderationis & comitatis gloriatio, qui tam facile te eo rapi pateris, ut, in Dei te solium ingerens me judices damnesque criminis, cujus præter καρδιο-γνώστην idoneus nemo judex esse potest.

Cogitaveris excessum forte amoris erga defuncti manes me aliquantulum abripuisse quam par est longius; perversum autem, quod cordis est, *studium* imputare, imo scriptionem *ex mero contradicendi studio ortam* dicere, næ id est omnis pietatis, prudentiæ & modestiæ limites transgredi. Modo vel mica adfuisset illius, quam ceteroquin crepare soles, comitatis, in melius interpretari, quicquid heic à me peccatum dixeris, potuisses, debuisses. Inprimis cum, quæ moderata tua illa de me sententia est, scripserim *id quod non intelligo* aut satis *mature non expendi*. Vel an fieri non poterat, ut ignorarem, ut ex præcipitantia quadam peccarem, absque tamen animi illa pravitate, quam accusas, quando me ex *mero contradicendi studio* scripsisse de carthedra pronuncias.

At

At periculum faciamus an pravi studii, ignorantiæ atque inconsiderati animi me convinçant quæ sequuntur. Licet enim revera, *dum me Burmanni patronum puto causam ejus prodidißem*, nondum tamen *meri contradicendi studii* convinceres. Conscientia me hac in parte absolvente, æquo licet animo tuam criminationem feram, ab iniqui tamen & temerarii judicii crimine te apud animum meum liberare haud possum.

Verum ad rem. Agnosco verba mea. *Imo Limborgi, tota natura unum ens est: universitas una, unus mundus.* At patere addam quæ sequuntur, *Ex vero id dicit Burmannus:* dicunt omnes, ille autem *: sed* ita circumspectè, ut si vel prævidere falsissimam illam accusationem tuam potuisset, haud potuerit circumspectius. Audi Virum Clarissimum. *Quamvis tamen Mundus hic unicus sit, nihilominus diversas partes habet, ex diverso motu ipsi indito, quo omnia varie cientur, & varia corpora efficiunt, factas & coagmentatas. Ut unus sit ex NB. partium aggregatione, atque omnium inter se ordine & fine NB. à sapientissimo conditore constituto.* Quis obsecro abesse longius à Spinoza potuit: signate in iis, in *quibus*, Limborgio accusatore, *Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat:*

Locutus eras *de verbis* Spinozæ *in quibus Atheismi sui venenum, sed tectius paulo insinuat*, ea *sine omni judicio sua* fecisse dixeras Burmannum. Id quod ego jure fui inficiatus. Duo cum faciunt idem non est idem. Negavi igitur, non Burmannum hæc

ver-

verba fecisse sua; non, iis verbis, sensu Spinozæ acceptis, *tectius* licet *paulo*, Spinozæ *venenum insinuari*, neutiquam; sed *sine ullo judicio* hæc verba sua fecisse Burmannum calumniam dixi eamque atrocissimam. Nec dixi tantum verum & demonstravi.

Constat igitur quid negaverim, nimirum Burmannum *sine omni judicio* fuisse secutum Spinozam.

Merito me negasse contendo hisce verbis p. 193. heic p. 110. *Non capio, quo pacto ab animo tuo*, Limborgium alloquor, ut Virum, sexcenties, imo universo systemate, quidni addo singulis verbis tum hujus scripti, *tum reliquorum quæ edidit, Spinozæ dogmata subvertentem, ita atrociter calumnieris, doctrinam ei imputans, quam aversatus est ut quam maximè. Quin ipso hoc in capite* ex quo tu virus illud fuisti expiscatus, clamat contrarium illius quod accusationis tuæ argumentum & summa est.

Nunc objicis, Spinozam in Cogitatis Metaphysicis expressè loqui *de natura naturata*. Fateor, sed mentem Spinozæ haud recte adsequeris, si putes, re, substantia, entitate, essentia, *naturam* naturatam a naturante differre. Verba sunt, quibus fascinare hominum oculos studuit vaferrimus Atheus, nullibi autem tam serio obtentu quam Scholio Prop. XXIX. Part: I. Antea quidem in libello, quem de principiis *Cartesii more Geometrico demonstratis* composuerat Mathematicè demonstrat Mentem & Corpus esse *duas substantias*

tias realiter distinctas; in Ethica autem ad ravim usque inculcat Substantiæ unitatem, imo Mathematicè demonstrare perhibet, non *dari duas substantias* pag. 4, 5, 12, 637, 11, 12, 13. 49. 498. 466. Sic in Schol. Prop. II. Part. II. *Substantia cogitans & substantia extensa una eademque est substantia, quæ jam sub hoc jam sub illo attributo comprehenditur.* Ejusdem commatis est ipsius *natura naturans & natura naturata*, ens idem, una eademque tantum substantia. Hinc quam Scholio Prop. XXIX. part. I. videri volebat serio distinguere *Naturam Naturatam* & *Naturantem*, eam denuo confundit quando unitatem substantiæ urget.

Abdita hæc Satanæ funditus perspexit & subvertit Clarissimus Poiretus in Notis ad Libr: VII. §. 5. pag. 210. *Non enim alius Spinozæ deus est quam Natura, eáque natura naturans, id est, idea aliqua & vis generalis prædicabiliter considerata; non autem actu existens, nisi quatenus modificata est per res particulares, quæ sunt natura naturata, & Deus modificatus & actu intelligens (& etiam extensus) Spinozæ........ Naturam naturatam modo Deum esse negat, modo adfirmat: prout id res ejus exigunt.* Ut, ita sedulo notata distinctione Naturam Naturatam inter & Naturam Naturantem, nihil lucretur Limborgius.

Hæc centies cogitaveram antequam Burmanni vindicias susciperem. Ut nihil efficiat Limborgius quando objicit *naturam Naturantem* istic loci à Spinoza memorari. Criminatus erat. Burmannum *absque ullo judicio* sequi Spinozam *etiam in iis*

quibus athaismi sui venenum, licet tectius paulo, insinuat. Specimen, quo id probare conatur, hoc est, dicit cum Spinoza *totam naturam esse unum ens.* Ego ostendo qua ratione à Burmanno judiciose dici potuerint ea, quæ â Spinoza dicta Atheismi sunt latibulum.

Et denuo dico. Ex Ethica abunde constat sive *Naturatam Naturam* dixerit sive *Naturantem*, idem ens, substantiamque prorsus eandem dixisse. Quod si ignoravit Limborgius, judicet Lector quam leviter instructus in hanc descenderit arenam; si noverit, quorsum id objicit, haud secus ac si me ea ratione in angustias redigeret?

Mundus est revera, etiamsi *Naturatam Naturam*, sed præter mentem Spinozæ, & ex ignorantia Spinozismi, solam, tanquam à Natura Naturante tota substantia distinctam, intelligas, unus tamen mundus, una rerum universitas & unum *ens aggregatum*, ita ut, quod exerte adseverat Burmannus, *diversas partes habeat. Ut unus sit ex partium aggregatione atque omnium inter se ordine ac fine NB. a sapientissimo conditore constituto* P. heic 112. mihi 194. Quo nihil dici potest Spinozæ de mundi unitate menti magis contrarium. Utpote qui ne quidem rei extensæ partes, nedum partium aggregationem, nedum aggregationis unitatem agnoscit. *Si quantitatem quatenus substantia est, concipimus, tum, ut jam satis demonstravimus, infinita unica & indivisibilis est* Schol. Prop. XV. Part. I. *Ex his sequitur, nullam substantiam*

ſtantiam, & conſequenter nullam ſubſtantiam corpoream, quatenus ſubſtantia eſt, eſſe diviſibilem. Coroll. Prop. XIII. Hæc ſufficiunt, ut palpare poſſis, non ſcripſiſſe quæ non intelligam, ſed te mihi negotium faceſſere voluiſſe in negotio tibi prorſus ignoto.

Inſtat tamen. *Multum ſunt diverſa, mundum eſſe unicum, & mundum eſſe unum ens* Pag. 34. Ac ſi ens & unum eſſe non reciprocarentur. Quicquid eſt, & unum eſt, id eatenus, quatenus unum eſt, ens quoque dicitur Philoſophis. Microcoſmus non deſinit dici *unum ens* licet ex pluribus ſit aggregatus. Quidni & macrocoſmus? De rerum univerſitate quærenti an ſit, reſponderi utique poteſt eſſe; ens igitur eſt. Vide Picum Mirandulanum de Ente & Uno, non lubet tranſcribere quæ præceſſerunt. *Unicum eſſe & unum ens* non confundo. Contendo tamen, omne id quod *unicum* eſt, id eſt, quod exiſtit & ita exiſtit aut ex exiſtentibus conflatum eſt, ut *unicum* ſit, etiam eatenus *unum ens* eſſe, quatenus id exiſtens unicum eſt. Quicquid *verum eſt*, *ens eſt*, ait Picus, ſubſumo, univerſum hoc *verum* eſt, ergo Ens & unum eſt. Si cum puero res eſſet, ad Etymologiam provocarem: *Eſt autem Ens ab* ἐν ἐόντος *quod Æolicum eſt* pro ὄντος Voſſius in Ætymol. *Entiam* dicit Fabius L: II. C. XIV. unde Picus colligit, priſcos à vocabulo *Entis* non abhorruiſſe Op. Tom. II. p. 545. τὸ ὄντως utique de rerum univerſitate æque dicitur ac τὸ πᾶν Platonem per τὸ πᾶν aliud quid intellexiſſe, ut & per unum aliquid quod Ente ſuperius

 ſit,

ſit, nihil heic ad nos. Ens præterea; à Metaphyſicis paſſim ita accipitur ut omnia complectatur, dividaturque in Subſtantiam & accidens, Picus de Ente & Uno Op. Tom: 1. p. 18. Mundum *præſentem* quis non dixerit? at qua ratione *præſens* niſi *Ens* ſit, cum, ut notat Voſſius, præſens ex præ & Ens conflatum ſit. Nec quicquam profers cujus ſe non pudeat, qui vel extremis, ut ajunt, labris Philoſophica deguſtaverit. Sic §. XIV. objicis, *aggregatorum partes totidem eſſe entia;* pueriliter ſane tum quod ultro id agnoſcam, ipſeque Clariſſimi Burmanni verba allegaverim, quibus mundo unitatem tribuit, quæ *ex partium aggregatione* exſurgit; tum quod idem palam profitear, eo ipſo quod unum & unicum quid dicam, id quod *rerum univerſitatem* nuncupo, niſi forte, quod omnem ſtuporem ſuperet, putes me univerſitatem rerum ſeu entium fingere, quæ ex multis non ſit coagmentata. In minore mundo, quem uterque tamen & unum & unicum & ens dicimus, id obtinet, ut *in ſolo eo omnia ſuo modo viſantur, quæ conſpiciuntur in univerſo:* Sunt verba Pici Mirandulæ de Rerum Prænot. L. VII. Cap. VI. ſeu Op. parte 2. p. 429.

Idem mi Philoſophe, idem prorſus & heic obtinet. Vel an Mundus tibi eſt *nonens?* Non entis autem nullæ ſunt affectiones, quas tamen mundo nemo non tribuit diverſas. Unum eſſe, bonum eſſe, finitum eſſe, dependentem eſſe de mundo paſſim prædicatur. Denuo Pici verba alia occaſione prolata mea facio. *Si eſt* Mundus, *vel Ens eſt* vel *non ens.* Dices *entia*, non *ens*. At regeret ille

ſi

si unum non sit, scilicet aggregatum, *neque multa erit*. Exam. Doct. Vanit. Gentil. L. 11. Cap. VI.

Ens autem passim memorant Philosophi, quod *dividatur*, *in Substantiam & accidens*: idem Picus de Ente & Uno Tom: I. p. 172. Nonnunquam *De toto Ente* disputasse, Johanni Pico est, de *mundo materiali* disputasse Tom: II. p. 163. Macrocosmum animal dixisse Platonem imo & Aristotelem sunt qui tradant.

At cum heic se mirum in modum efferat meus ille Theologo-Philosophus; viderique vult de mea ignorantia merito triumphum canere, quantumvis tædeat, sequentia etiam audiamus. *Itaque singulæ illæ partes*, *ex quarum aggregatione mundus constat*, *sunt peculiaria entia*, utique, alias Ens per se forent, non per accidens, non per aggregationem. Hinc rectè nunquam satis laudatus Picus Tom: I. p. 778. *Mundi autem pars*, *non etiam est Mundus*. Pergat. *quorum unumquodque suam habet essentiam ab aliis omnibus distinctam*, haud secus atque in acervo lapidum, in horologio, & quid ni denuo illum in scenam produco, in microcosmo: rectè. At cave ne verbo *distinctam* te ipsum seducas, cum pars totius, ad aliam partem relata, peculiarem sibi habeat & retineat essentiam atque integritatem essentialem, quæ una junctæ, singulæ pro suo modulo, conferunt ad constituendum totum. In numeris forte res tibi erit minus perceptu difficilis, Totius summæ singulæ unitates partes sunt: puncta lineam constituentia, singulatium spectata puncta sunt,

 quæ

quæ simul invicem juncta, unam tamen summam lineamque unam constituunt. Aliud est distinctam ab aliis essentiam habere, & diversam substantiam esse, aliud loco etiam disjunctam omnique ratione separatam. Singuli lapides, trabes singulæ ab ædificii partibus distinctam habent essentiam; in navi partes, si seorsim consideres, distinctæ sunt substantiæ, quæ tamen una consideratæ, unam domum, navem unam, unum *ens aggregatum* constituunt.

Atque ita facile videbis quam parum feriat id quod porro in me vibrat telum plus quam plumbeum. *Alias si totus mundus non sit nisi unum ens, sequitur, ea quæ nunc agnoscimus singularia entia & separatim ab aliis subsistentias, esse tantum diversos subsistendi in uno illo ente (nim: mundo) modos*: maligna non minus quam confusa prorsus & ficulnea argumentatio.

Maligna est, quia invitis errorem gravissimum imputare consequentiis conatur. *Confusa* est quoniam se ipsam subvertit: eo ipso enim quod, licet Mundus sit unum ens aggregatum, *tamen* utrimque *adhuc agnoscamus singularia entia, & separatim*, manente tamen Unitate aggregationis & *ab aliis subsistentia*, luce meridiana clarius est, nullo colore Spinozismi crimen conjici in nos posse. *Entia Singularia, & separatim ab aliis subsistentia* dicere, Spinozismi omnem amolitur suspicionem, utpote qui unam tantum atque unicam substantiam agnoscit, atque *ens*, non ex diversorum entium ac substantiarum collectione seu aggregatione, collectum

&

& conflatum, sed natura & substantia *unum*, quod nos rejicimus.

Hinc, licet, sensu jam dicto, mundus dici possit unum quid esse, unum mundum, unam universitatem, *unum ens*, minime sequitur, quantumvis id contendat Limborgius, *ea quæ nunc agnoscimus singularia, entia, & separatim ab aliis subsistentia, esse tantum diversos subsistendi* in uno illo ente (nimi: Mundo) *modos*. Haud secus ac si lapides singuli in acervum conjecti & aggregati desinant esse singulares lapides, eo quod jam acervum constituant. Et tam remota ab omni vero Limborgii collectio est, ut prorsus contrarium ex iis quæ post Burmannum, heic dixi, sequatur quam manifestissimè. Entia enim esse non possunt eaque aggregata in cumulum, nisi diversa sint, singulaque peculiarem suam entitatem habeant & naturam, quo nihil Spinozæ fictionibus magis adversum quid dici potest; utpote qui *substantiam dicit* unam esse, imo substantiam corpoream *à divina natura non esse removendam aut creatam statuendam; & contra ad eam pertinere* Schol. p. 10. p. xv. Part: 1. Substantia corporea in partes dividi non potest juxta Spinozam, *in materia partes non distinguuntur*; imo juxta ipsum *insaniunt qui substantiam extensam ex partibus, sive corporibus ab invicem realiter distinctis conflatam esse putant. Substantia extensa prout in se est, infinita, indivisibilis, & unica reperitur*, Epist. XXIX. pag. 467. nos autem innumerabilis nobis multitudinis substantias corporeas statuimus, easque, quantumvis

vis coagmentatas in unum ens aggregatum, in se tamen singulas partes materiæ & substantias distinctas ab aliis.

Nec se ipse, nec nos intelligit, nec Spinozæ mentem assequitur Limborgius, quando *singularia entia* fingit, *& separatim ab aliis subsistentia, quæ tantum sint diversi subsistendi in uno illo ente modi*; certe *entia separatim ab aliis subsistentia* non possunt, juxta Spinozam, esse *diversi in uno ente subsistendi* modi; cum entia separatim ab aliis subsistentia non agnoscat penitus. Et qui agnosceret, cum unicam tantum substantiam admittat?

Non magis solida est quæ sequitur ratiocinatio: *ac proinde, cum Burmannus sentiat, totam rerum naturam non esse nisi unicum ens*, aggregatum nimirum & ex diversis entibus conflatum, id est, ea ratione, ut, qui ita concipiant & ex Spinozæ sententia inferant, ex eaque *concludant, hominem*, sc: unumquemque hominem *esse partem naturæ*, certe recte ratiocinetur, cum ne unus quidem homo fit, qui non sit pars illius, quod, simul sumtum, mundum seu universum dicimus. Aliud prorsus inde sequi Limborgi cruda & turbata imaginatio est. *Sequitur*, inquit ille, *hominem non esse ens à reliquis entibus distinctum*. Singulare *ens* agnoscimus hunc hominem, illum hominem, eosque *separatim ab aliis subsistentes* præterea: singulos ut partes naturæ universæ, indeque sequi vult, hominem non esse ens à reliquis entibus distinctum. Quis non miretur serio ita nugantem? Imo vero sequitur hominem illum non esse substantia eundem, modo

modo quoque non tantum sed substantia diversum, ut *modò* tantum differre ab aliis haud possit.

Homo autem hic cum *ens*, cum *substantiam singularem* significet, ipse enim de entibus singularibus heic loqueris, ut ad calcem pag. 34. videre est, contra quam tu adseveras, necessario *singularem hominem significat, non universitatem*, à singularibus abstractam, illa enim ens rationis est, ut omnia universalia; adeoque, contra id quod suppositum fuit, non *singulare ens, non separatus ab aliis subsistens*. At quanta confusio! *cum homo hic significet, non unum singularem hominem, sed universitatem hominum, seu integrum genus humanum*. Verum ad singulos redis: *illi non erunt totidem substantiæ*, sc: supponuntur utrimque & declarantur esse, non tamen erunt. Quam bella hæc est Oratio! At *quare non erunt entia singularia*, quare non separatæ ab aliis subsistentiæ? dicam, quia totius naturæ, entis aggregati instar conceptæ, quilibet homo pars est.

Majora sequuntur. *Ac proinde non existit uniuscujusque anima, ut distincta substantia*. At quid ni? de *entibus* enim *singularibus* cum loquamur, & *quæ separatim ab aliis subsistant*: unde quæro eorum in non subsistentes, in non separatim subsistentia, mira transmutatio? Ex dicto Burmanni à Waeyenio defenso. At quodnam illud? Homo est *pars naturæ*. Rectè, sed singulare tamen ens & ab aliis seorsim, certo sensu, utique separatim existens. Unde igitur tibi hominis, unde signate animæ ejus in peculiarem modum metamorphosis? Meræ gerræ.

Serio hæc confutari non merentur, absque indignatione ceteroquin præteriri non deberent, quæ præterea aniculæ instar nugatur. Ea enim admiscet, quibus Burmanni & Waeyenii sana, de superstite post hanc vitam mente, doctrina dubia redditur. Hinc perfricta fronte rogat, *Pereunte itaque illo corpore, quid tandem erit spiritus humanus?* Dicam, erit spiritus humanus, &, contra actu, orthodoxos inter & Anabaptistas medius incedens, commentus es, Doctr: Christ. Libr. VI. cap. X. §. 3. illico beatitatis sensu persusus, aut damnationis æternæ dolorisque infernalis particeps. At tu acris & subdolè quæsitor, quis te sollicitum reddidit, quis ansam dedit istiusmodi quæsitionibus? *Pereunte itaque illo corpore, quid tandem erit spiritus humanus?* Habuisti olim & habes hodie queis fraternitatis dextram porrigis, quos merito id roges. *An ille peculiaris cogitandi modus superstes est & conservatus? an vero intereunte corpore simul interit, & in ens illud unum relabitur? Sane si modus ille cogitandi ex corporis structura dependet, etiam intereunte corpore ut intereat necesse est.* Quis hæcce seorsim legens non putet homini cum Atheo rem esse, aut saltem, quem solida consequentia, eo absurditatis redegit, ut talia ex hypothesi qualicunque sua agnoscere cogatur? At neutrum heic verum est. Vereor ne Lectoris diffidere judicio videar & candori, si istiusmodi suspiciones aut à Clariss. Burmauno aut à me serio amoliar. Imprudens quoque dictum, ex quo talia sequantur, nobis alicubi excidisse pariter haud putem: & si id

con-

contigisset, potuisset Arminianus tam serio tantoque cum apparatu æquitatem ceteroquin & moderatum animum deprædicare solitus, placide indicasse; non imputato nobis absurdo consequente, quod utique nos non agnoscere, quid? quod nos abominari, me signate ex professo in Spinoza refutasse, haud potuit ignorare. Pessimum autem factum est consequentiis uti, quibus cum adversarii thesi nulla connexio est, aut vis probandi id, cujus una animi intemperies accusare innocentem studet.

Vides Waeyene, hæc conclusio est, *quam hæc verba sensim in Spinozismum ducant*. Neutiquam Limborgi: cum nihil minus cum Spinozismo conciliari queat, quam ea dicta, quæ arrodis, & non minus maligne quam ignoranter torquere satagis.

Æque solida sunt quæ ex Summa mea Theologiæ objicit §. xv. pag. 35. & 36. *Tu ipse* inquit, *manifeste doces mundum non esse unum ens, sed ex diversis entibus constare*. Nec unquam aliter docui. Unum ens non est, si per unum ens, non ens aggregatum, sed cum Spinoza unicam substantiam intelligas. Unum tamen ens aggregatum esse non desinit, licet ex diversissimis conflatum sit substantiis. Adeo ut eadem continuo fallacia laborent hominis mei sophisticatiunculæ. Pluribus heic mea vindicare operæ pretium non est, cum unum ens non alio sensu dixerim, quam *quo hic universitatem*, sed unam non plures docer. Neque ullo colore eorum *oblitus* dici possum, cum utrimque adhucdum

dicam & ex rei veritate, quæ & tyronibus manifesta sit. *Non animadvertisse me quo hæc tenderent* falsa accusatio est, cum eò, quo tu mea detorquere allaborasti, *non tendere*, observata, sæpius jam inculcata distinctione, limpidum sit. Hujus dicti impudentiam satis superque probatam dedi. Ipse autem iniqui facti tui vadimonium deseris, quando, ac si nihil tale quid commisisses, protestari audes, *Absit tamen ut Burmanno Spinozismum impingam*. Lacerare viri famam, factique iniqui convictus, deinceps moderationem jactare suam probe doctus est noster. §. XVI. Moderatè te Judæum excepisse, nusquam vitio verti, quantumvis id subdole obtendas, sed *frigide agere*, & *benigne interpretari ea quæ Orobius contra Religionem Christianam liberius scripserat, cum homine autem Christiano, docto, omnibus doctis charo ita agere voluisse intemperanter*, pag. 175. heic p. 88. id est, quod in te carpendum putavi, & merito. *Moderationem* autem tibi probro à me versam esse, non sine insigni verborum detorsione conquereris. *Moderationem* laudo. Sed verbis se talem deprædicare, factis autem prorsus alium probare, id est quod in te quidem singulatim ex animo detestor. Utpote qui §. XVI. & sequentibus totus in fermento es. Hinc, oblitus dicti,

Ne moveas camarinam etenim non tangere præstat, Gomarum Arminium & nescio quos non denuo in scenam prodire jubes. Nimirum artis erat ita in Waeyenium debacchari, ut simul universæ causæ Remonstranticæ aliquas suppetias ferret,

ret, & in primo auctore vindicaret. *Arminianam* moderationem dixeram. Atqui id demum capital est. Verum non tam ipsum Arminium, quam factionem illius nomine vulgo notam respicio. Utpote quæ quam parum moderata fuerit, si id ageretur, multis documentis probari posset. Verum ubi tanta est animorum divisio, quantam initio hujus seculi & deinceps vidit Ecclesia Belgica, neutra pars ita se intra justæ Christianæ Defensionis terminos continet, ut nunquam exorbitet. Vulgo obtinet, ut.

Iliacos intra muros peccatur & extra.

Comparatione tamen utrimque gestorum facta, inprimis causâ de qua disputatum est probe expensa, nihil certius est, quam habere nostros, quod de Remonstrantium fervore, turbis, atque immoderato agendi modo graviter conquerantur.

Arminium nova molitum & receptæ doctrinæ adversa in Ecclesias introducere studentem, omni modo id egisse, ut ne nimio impetu tanti consilii executionem sufflaminaret, non est dubitandum. Nihilominus quantocunque labore id ageret, ut moderatus, ut æquus, ut pacificus videretur, non tamen ita se continuo gerere potuit, quin nonnunquam & ipse quoque modum excederet.

Fuerit Gomarus nonnullis paulo difficilior, non tamen penitus absolvi ab omni labe Arminius debet. Verum cum ad Arminii literas provoces, velim ut eam legas, quam juxta cum aliis Virorum Illustrium Epistolis edidit Doctissimus Si-

mon Abbes Gabbema, ante me Illustrium ac Præpotentium Frisiæ Ordinum Historiographus pag. Libri 378. *At ecce verecundus sum primo aditu, ubi illam detersi, vix finem facio loquacitatis.* Hisce verbis jungo ea quæ Consuli Amstelodamensi dixisse fassus est. *D. Consul, si aliquando mihi obtingat professio in Academia Lugdunensi, re ipsa palam faciam, falsum esse vetus proverbium, una hirundo non facit ver.* Significans se solum præstiturum, ut ingens conspiceretur rerum Catastrophe. Hinc & in Collatione cum Gomaro *magna animi confidentia egit, & miris modis in Prædestinationem debacchatus est, illam diris devovens & maledictis obruens, quæ nostri cum mærore & magna animi ægritudine audiverunt, ut nunc pejus de eo sentiant quam olim.* Donteclok ad Lubbertum 13. VII. b. CIↃIↃCIX. Nimirum Barneveldio ipsi animum addente impetuose satis egisse videtur. Elabente tempore duarum septimanarum, quo scripto consignatam utrimque exhibere sententiam suam jussi erant, graviter dicumbentem Arminium D. Gomarus amice visitavit, quod & *gratum illi erat*, ait idem Donteclok.

Stigma deinceps Clarissimi Gomari cineribus & ossibus inurit noster §. eodem XVI. Sed præter malum in Clarissi. Virum animum probat nihil quod alicujus momenti sit. Balcanqualli quoque testimonium tanti non est, ut adversus eundem multum valeat. Sequiori parti addictus, improbare non potuit zelum eorum qui serio se & solide ei opponebant.

bant. Haud parum autem facit pro Gomaro, quod Uytenbogaerd, diligenter satis captans omnem occasionem, qua contaminare ejus famam poterat, nihil habuerit quod exprobraret, nisi dixisse aliquando Collegæ Arminio *ajunt, te esse doctiorem Junio*; at quantum crimen!

Verum ne quidem pro illius narratiunculæ veritate fidem interponere suam ausus Uytenbogardus, *id dictum* de Gomaro adeoque rumore quodam de eo sparsum narrat. Accedit quod Reverendus Brandtius, amicus dum viveret mihi integerrimus, pariter præter idem hoc *dictum* nihil habuerit quod in rationes Gomari referret. Ut non appareat ea *acerbitas*, quam me imitari ita turpe sit. Nec culpandum tantopere id est quod Arminius conqueritur in Declarat. Sententiæ &c. pag. 1. & postea Grotius quoque alcubi à Gomaro in Consessu Ordinum Hollandiæ in Arminium acerbius dictum perhibet. Nimirum, Barneveldio, qua erat facundia, momentum capitum de quibus Gomarum inter &. Arminium ortæ controversiæ erant, quavis occasione atque omni modo elevanti, atque ita Gomari causam blandis verbis extenuanti, respondisset, *ejusmodi esse opiniones in articulis controversis inter ipsos, ut ipse, ita sentiens, nolit coram Deo Judice consistere.* Dixerit id Gomarus, quid in eo mali, quid virulenti? non damnat alium, de se loquitur, imbuto accuratæ doctrinæ de Justificatione cognitione, quam Arminius ita prorsus alio sensu concipiebat, ut merito Gomarus dixerit *se nolle ita sentientem coram Deo In-*

Judice consistere. Ut ut enim sententiam Arminii lethalem forte non judicaret Arminio, sibi tamen talem fore metuebat. Verum quid ni & aliis? gravis enim error est & â Papistarum ac Socinianorum falso dogmato vix imo ne vix quidem discriminandus.

Quare & parum candide egit Arminius, quando hanc controversiam ita prorsus dissimulavit atque extenuavit, tanquam si de negotio prædestinationis unica esset disceptatio. Haud ignorans tamen & diversum quid à recepta Doctrina hac de re docere se, & Gomarum, juxta suam hypothesin, inprimis de hoc articulo, debere esse sollicitum. Imo, præsente Arminio; in ipso consessu Ordinum pejorem dixit Arminii de Justificatione Doctrinam, quam Papistarum. Deinceps autem & Arminius & passim illi, qui eum sectantur, palam docuere; id quod in Consessu ordinum dissimulare studuerat Arminius, Olden-Barneveldio ipsi validè succurrente. Noverat uterque odiosum nimis fore in Justificationis negotio secus sentire, hinc præteriri & suffocari hanc litem satius erat. At quorsum illa tergiversatio? Inprimis quando Arminii conscientia Gomaro accusanti adstipularetur. Quemadmodum & anguem in herba latere eventus nimis clare docuit.

Probe animadvertebat Arminius thesin illam suam de Justificatione, præ aliis, offendiculo futuram, manifestamque reddituram falsitatem illius obtentus, quo Remonstrantes passim præ se ferebant, de Prædestinationis negotio unicè litigari; quod cum

cum abstrusum passim audiret, tantos non excitaturum motus videbatur. In Justificationis autem negotio à recepta doctrina discedere omnibus odiosum fo e prævidebant. Hinc, quamvis in utraque celebri illa Collatione, tam coram Suprema Curia, quam deinceps coram ipsis Ordinibus, hac quoque in parte, Arminius exertè & serio admodum heterodoxias accusatus fuisset à Gomaro, sedulo tamen id operam dedit, ut in scripta Declaratione Doctrinæ suæ de hoc argumento ne *ne* quidem memoraverit, haud secus atque si illius nulla prorsus facta mentio esset. Dolose profecto, cum maximi ponderis esse & prolixè satis imo primo loco motam atque agitatam de Justificatione à Gomaro controversiam probe nosset. Imo mala fide agit Arminius, quando adseverare audet in sua declaratione, ad gravem illam Gomari accusationem, nihil se aliud in Utraque Collatione respondisse, *nisi quod tam atroces in religione sententiæ plane sibi conscius non esset*, cum & in priore & in posteriore Collatione exertè de Justificationis negotio fuerit disputatum, quod auritorum testium literis probare facile foret. Adeo ut tantum candoris defectum mirer in homine, quem à simplicitate & sinceritate immodicè laudant sectatores Arminiani. Verba enim quibus usus est, sint seria, sint blanda & placida licet, dolosa sunt & conscientia non pura animoque non candido concepta. Nim: doctrinam de justificatione coram Deo, quæ fit ex fide, per fidem, aut de imputatione fidei ad justitiam, contentam in Harmonia confessionum omnium Ecclesiarum, se

habere pro vera &c: Cui accedit quod in collationibus cum ipso D. Gomaro Hagæ habitis serio contendere ausus fuerit, consentire se hac in re cum D. Gomaro. En verba auriti testis Festi Hommii, sic ille Sibrando Lubberti. *Primo loco actum fuit de justificatione, de quo articulo ita D. Arminius locutus fuit, ut omnibus modis conaretur persuadere se non dissentire à D. Gomaro. Pro justitia Christi omnia dicebat quæ nos dicimus, sed cum de fide ageretur, quo loco eam haberet in negotio justificationis, negabat instrumentum posse dici, justitiam esse non ausus fuit asserere, sed provocabat semper ad locum Rom.* IV. 5. *quem se proprie intelligere dicebat. Non dubium est quin fidem loco justitiæ habeat, etsi non secundum rigidum Dei Judicium. Negabat justitiam legalem & Evangelicam in substantia convenire, &c.* cum nihil magis manifestum sit, quam Protestantes, exceptis Socinianis; unanimi consensu statuere, ipsam Christi justitiam nostram fieri per fidem, ita ut fides sit actus peccatoris, quo Christum ejusque justitiam amplectitur, Christo inseritur, adeoque ita particeps evadit illius justitiæ, quæ in ipsius obedientia ad mortem unicè quærenda est. A qua veritate se discessisse, Arminius probe noverat, adeo ut consensum falsissimè obtenderet. Unde & illi qui ipsum secuti sunt, deinceps dissensum intrepide fuere professi. Quin & directè contradicere veritati, eamque aperto Marte hoc in articulo oppugnare Limburgium ex ejus verbis apparet, Theol. Chr. Lib. VI. cap. IV. §. XL.

Quæ

Quæ Doctrina quantum olim orthodoxis displicuerit, suo damno expertus est *Claudius Alberius* De quo in literis 19. Aprilis 1610. à Clarissimo Domino Paræo Theologo Heidelbergensi ad Sibrandum Lubertum Scriptis hæc lego.

Erat anno 1587. Losannæ Claudius Alberius Philosophus & Medicus ad vanitatem usque sibi argutus visus, is novandi libidine titillatus idem dogma tueri audebat evulgato libello de fide catholica. Sed phrasibus adeo monstrosis, quæ Authoris vanitatem facile redarguerent. Deus, inquit, perfecit ut πάθος *illud, nempe ipsum credere Abrahami in* παθητικὴν ποιότητα *hoc est in patibilem qualitatem, nempe in Justitiam transiret. Quid aliud vester?* τὸ *credere fuisse Abrahamo Justitiam & fidem seu actum fidei acceptilatione Dei reputari pro perfecta legis Obedientia? Idem ille porro, inquit, ipsum* πάθος *fidei imputari in Justitiam, hoc est, in hanc patibilem qualitatem, perspicuum fit hoc modo Ubi enim* πάθος *fidei patibilis qualitas sive Justitia à Deo effectum est: tum fides eodem modo definitur, atque ipsa Justitia quæ placet Deo & in easdem partes tribuitur, nempe* εἰς τὸ κοσμητικὸν καὶ τὸ ἐγκωμιαστικὸν καὶ τὸ ἀπαθητικόν. *En monstra! Inclytus Senatus Bernensis ut novatorem cohiberet, non domi modo sed & foris Theologorum exquisivit sententias. Etiam ad Facultatem nostram Theologicam, & ad me missus tunc libellus fuit. Facultatis responsum in actis quæsivi sed non reperi. Scio quod fortiter improbaverint portentosum dogma. Author cum pertinaciter id de-*

fenderet, dimissus ad Pontificios in Galliam transiit, sed cum nec istis portentum satis placeret, ab eisdem desertus à nostris exclusus, paulo post miseram vitam cum desperatione clausit. Meliora precor Anonymo vestro.

Ovum ovo similius esse non potest, quam Arminii sententia, ei quæ huic homini recepta fuit, nisi quod ille quam hic clarius se exprimat, inprimis in literis ad Hippolytum à Collibus, quas exhibet in Historia Triglandius, eædem reperiuntur in epistolis Theologicis Epist. 115. Adeoque nihil præter mentem Ecclesiarum dixit Gomarus: *nolle se ita sentientem coram Judice Dei consistere.*

Pro Gomaro quoque facit, quod, licet duriuscule ab eo exceptus, Arminium, brevi post habitum colloquium lethali morbo correptum, amicissime denuo visitaverit, ut ex Donteclockii literis postea constabit.

Nec te puduit dictum errorem apertè profiteri Theol: Christianæ lib. VI. cap. IV, §. XXXIX *Ex hisce jam intelligitur quomodo fides nobis imputetur in justitiam, quia obedientiam nostram, quam ex fide præstamus, quæque imperfecta est, Deus gratiose propter Christum æstimare vult, ac si perfecta esset. Veluti quemadmodum si creditori debitor, qui mille florenos debet & centum solvendo tantum est reliquum condonet & partem hanc gratiosè imputet in totam solutionem---Similiter cur non rectè dicatur, justitiam Christi nobis imputari, sed fidem, seu obedientiam ex fide nobis imputari in Justitiam propter Christum.* Merum ulcus, non premen-

mendum, nisi puris insignem copiam expressam velis, id quod non est hujus temporis. Eadem autem cum fuerit Arminii sententia, eo jam tempore, quo in consessu Ordinum uterque audiretur, quid obsecro peccavit Gomarus, licet dixerit id quod ipsi crimini vertitur. Me quod attinet, quotiescunque occasio daretur, idem testarer, quod olim Cl. Gomarus, atque etiamnum omnes Orthodoxi. Nimirum *me nolle ita sentientem coram Dei Judicio consistere.* Δικαίωμα meum, materia Justitiæ, id quod Deus mihi gratis imputat & largitur, Christi justitia est, seu ea justitia quæ in Christo est. Hæc sola sufficit. Hâc mihi datâ, mihi peccatori imputata, Dominus Iesus factus mihi, non jam obedientiâ usque ad mortem usque tantum, verum & imputatione & largitione illius suæ impetratæ justitiæ, *Iehovah Iustitia mea.*

Cl. Gomari igitur conspicuum illud crimen omni specie criminis vacuum est. Alia sunt Episcopii dicteria quando Cathechseos doctrinam de hoc a. ticulo, quantumvis pura, vera, certa sit, appellare non veretur *impuram* & ἄχυρον Antw: op de Proeve van Heydanus p. 221.

Atque ita vidimus quid habeat quod potissimum in Cl. Gomaro culpandum censeat, sive notari atro carbone debuit, ut, per viri optimè de Ecclesia meriti latus, mihi recte vulnus infligat. Illi autem ut Balcanqualli Epistolæ nocere non potuere, sic à Limborgio cum ipso componi me prorsus non movet. Quam autem exulcerato in me sit animo, ex iis ad quæ in Balcanqualli literis provocat, videre est.

 Et

Et hæc quoque mollia sunt, lenia sunt, hominisque mei mansuetudini probe convenientia. At ut tam de Gomari quam de Arminii agendi modo judicium ferre possit lector & videre quid de virulentis Balcanqualli narratiunculis tenendum sit, testem producam non minus quam Balcanquallus fide dignum, de utroque vera pronuntiantem *Collatio ergo instituta est inter ambos Professores, aliis tantum audientibus. Arminius magna animi confidentia causam suam egit, & in prædestinationem miris modis debacchatus est, NB illam diris devovens & maledictis obruens, quæ nostri cum mærore, & magna animi ægritudine audiverunt. Ut nunc pejus de eo sentiant quam olim D Gomarus supplici libello oblato petiit, ut scripto ageretur, quod ipsi concessum fuisset nisi obstitisset Utenbogardus. Itaque verbis & sermone res transacta est. Actum fuit de his tribus articulis, Justificatione; Prædestinatione & Perseverantia sanctorum, postea dimissi fuerunt, postquam ambobus injunctum fuisset, ut intra 14. dies summam eorum, quæ unaquæque pars pro sententiæ suæ confirmatione attulerat, scripto comprehensa exhiberet, quod superiore die Martis factum est, absente tamen Arminio, qui nunc gravissime decumbit, ut nulla sit spes salutis. D. Gomarus NB. ipsum invisit, quod gratum illi erat, Deus ut spero his turbis exitum brevi dabit, ad gloriam suam & Ecclesiæ pacem.* Sunt verba Donteclockii ad Lubbertum.

Neque id diffitetur Arminius in Epistola D. Se-

Sebastiano Egberti data xiv. x. Anni. 1608. Epist. Eccles. &c. p. 218. a. ut videas, non ficta esse quæ jam ex Donteclockio audivimus. Sic ipse Arminius. *Dicor in mea ad Ordines Oratione non scuto tantum sed & NB. gladio usus, idque immoderate. Res postulavit ut gladio uterer, quia sententia dicenda fuit de dogmatis quæ ego putem errori obnoxia esse. Dixi, & serio dogma de Prædestinatione improbavi, quale illud apud nos obtinet; quia improbum esse dictat mihi conscientia, quæ etiam jubet ne taceam ubi de illo dogmate agendum est. At moderationem servavi &c.* Præterea notandum omnino est, Arminium heic denuo nullam justificationis mentionem facere, haud secus ac si de ea actum prorsus non esset. Ex hisce sane si quis judicium ferre velit, næ is Gomari hac in parte causam deteriorem dicere haud poterit, aut Arminii moderationem & prudentiam illa qua Gomarus utebatur majorem.

Verum nec incusare quenquam nec temere de alterius, inprimis mortui, factis, nedum animo judicare meum est. Quin imo fuerit licet blando ore & vultu Arminius; Gomarus autem paulo magis gravi & severo, quid hoc ad rem nostram magnopere facit? Petrus, quantum ex plurimis indiciis conjicere est, genium, indolem, temperiem sanguinis, dicendi modum, multaque alia quod attinet, à Johanne multum diversus fuit. Quin imo melior hac in parte, sæpe cedit pejori. Et notandum est, χρηστολογίας & εὐλογίας ab Apostolo in iis singulatim notari, *qui dissensiones & scandala præ-*

ter

ter *doctrinam*, quam (Romanis credentibus loquitur) *vos didicistis faciunt* Rom: XVI, 17. 18. *Magna pars*, sunt verba Clariss. Cocceji ad illum locum §. 40. *χρηστολογίας decipientium sunt magnificæ sententiæ de moribus, quibus nec gentiles Poetæ & Philosophi carent.*

At licet obductam jam Ecclesiæ cicatricem refricare nolim, causam tamen non video, cur iniquas accusationes ab heroibus, qui Christi causam mascule egerunt, non propellam, virusque detegam eorum, qui viros optimos erroribus suis tantas crearunt molestias, inprimis importunitate adversariorum id exigente.

Verum ab eo tempore quo receperam in Ecclesiis ex Verbo Dei veritatem in nonnullis adulterare, & à communione nostra secedere in animum induxit vestra illa Arminiana societas, nullius professionis hominibus, ita iniqui estis ac Contraremonstrantibus. Quin imo Judæus sit, sit Socinianus, aut si quis pejor hæreticus reperiri possit, longè minorem adversus illum rigorem, quam adversus Contraremonstrantes excercere vobis in more positum est. Omnibus omnia præterquam Contraremonstrantibus.

Iniquius utique judicium de nobis ferri non potest, quam quô nos, omnibus errantibus deteriores apertè pronunciant, imo à spe salutis & communione fraterna exerte satis excludunt. Impudentiam istorum hominum vix satis detestandam in lucem protrahere omnino expedit. Syncretismum crepant, pacem, moderationem, qua Arrianos,

So-

Socinianos & nescio quos non fratres agnoscere parati sunt, dum nos in *errore exitiali* vivere audacter pronunciat Limborch Doctr. Christ. L. VII. Cap. XXI. §. XX. qui error talis sit, ut, præter multas alias rationes, quas suo more, id est subdole, & sophistice proponit, propter eum *Remonstrantes integra conscientia cum Contra-Remonstrantibus vel congregationis vel S. synaxeos communionem colere haud queant* Poelenburg Dissertat. Epist. pag. 16. Scire autem Lector portentosum illum errorem si velis, *hæreticidium* est, *communis Pontificiorum ac Reformatorum error*, Limborch loco jam allegato.

At quanta calumnia! *hæreticidium*, *errorem Pontificiis & Reformatis communem esse*. Pura puta falsa συνηγόρου hujus accusatio est. Audiatur heic magni nominis Theologus, Clarissimus Voetius. Disp. Sel. Parte III. pag. 804. & sequ. IX. Quæst. *An hæretici extremo supplicio per Magistratum afficiendi sint.* Resp. *Neg.* En sententiam Theologi Reformati. Operæ autem pretium videtur, ut, quandoquidem ad contundendam immanem illam totiesque recoctam criminationem faciunt, ulterius loquentem Virum Venerandum audiamus. *Solummodo disquiram, an ab Ecclesia nostra doceatur hæreticidium..... Est ergo quæstio non de Fide, nec etiam de Theologia, sed tantum de historia & facto; an Reformata Ecclesia credat ac doceat hæreticidium? Remonstrantes haud obscure hoc illi impactum velint. Accusationem suam hactenus ex duobus probare conati sunt. Quorum prius est, quod nostri negent debere*

Magistratum libertatem exercitii, quousque & quantam hæretici sibi secundum conscientiam suam necessariam esse dicerent, concedere. Ex hoc putant per consequentiam sequi Doctrinam hereticidii. Posterius est ex supplicio Serveti, & Scriptis Calvini & Bezæ; quos alii nonnulli, apud Echardum Lutheranum cap. 23. dicuntur secuti. Resp: Ad prius, quod est Remonstrantium, non valere istam consequentiam. Alioquin æque Lutheranis & Remonstrantibus hæreticidium, quod alioquin exertè negant, impingi posset. Illi enim Magistratui potestatem coërcitionis circa idololatriam, hæreses & schismata exertè tribuunt, & ubique in terris Lutheranorum exercitam probant. Isti eandem potestatem ante hâc Magistratui tribuerunt, & ejusdem circa Reformatos exercitium quam maximè probârunt: quamvis se & suos Socinianos studiosè semper excipiant. Quæ Theologia temporum & partium est, non Catholica & Scripturaria. Resp: ad posterius 1. Opinionem particularis Doctoris alicujus, & factum peculiare Genevensium, non debere Ecclesiis nostris impingi tanquam Dogma Ecclesiasticum. Præterquam enim quod alii Doctores exertè improbent hæreticidium, e.gr. Musculus cit. ab ipso Echardo, & Professores Leidenses in Censura confessionis Remonstranticæ, & Isaacus Junius in Antapologia ad Præfat. p. 9. 13. Joh: Crocius in Commentar ad Tit: 3. 10. aliique complures alias indicandi; nusquam in publicis Confessionibus (unde doctrina Ecclesiæ nostræ cognoscenda) hæreticidium traditur: non est

ergo

ergo dogma Ecclesiasticum, ne quidem Scholasticum, communiori scilicet suffragio Doctorum in Scholis probatum. 2. *Quod ad particulare factum Genevensium, defensionem ejus à Calvino (non in libro de Hæreticidio, quem nunquam edidit, quamvis ab hæreticorum defensoribus citari solet) Sed in Refutatione errorum Serveti, & à Bezâ tum in Epistola ad Dudithium, tum in Tract. contra farraginem Bellii susceptam agnoscimus. Sed illa, NB. si non defendere, saltem in benignam partem interpretari possumus; si modo distinguamus heresin in simplicem, & in qualificatam: sicuti furtum distinguimus. Hanc voco, quæ est.* 1. *hæresiarchæ & seductoris, non simpliciter seducti.* 2. *Pertinacis, & sine fine, sine modo pro viribus eam spargentis.* 3. *Cujus Objectum sit, ex: gr: Atheismus, seu Epicureismus, aut Sceptico Lucianismus omnem cultum Numinis deridens ac tollens; aut opiniones & praxes Cyclopicæ, circa vagas libidines, uxorum communionem &c.* 4. *Aut quæ conjuncta sit cum Magia aut cum crassissima idololatria, e g. directa Dæmonolatria, aut cum horrenda blasphemiâ.* 5. *Nullis remediis hactenus coërceri potuit, non mulctis scilicet pecuniariis, aut deportatione, aut exilio, ant incarceratione, aut fustigatione, aut linguæ blasphemæ pertusione aut stigmate.* 6. *Si blasphemias, aut naturali, & civili honestati hominumque* συμβιώσει *repugnantes furores spargit, non sine rebus novis adversus Rempublicam excitandis, moliendis.* 7. *Et Magistratus judicet salvâ republica & pub-*

lica autoritate toties & tamdiu contemta ac proculcata non posse se illum blasphemum turbonem in vita conservare; sed præstare, ut unus pereat quam unitas. Hæc & similia si concurrant ad hæresiarchæ aut Apostatici, aut relapsi turbonis qualitatem conficiendam, quamvis ego Theologus Magistratui nolim autor esse, ut miserum & noxium hominem tollat (si quidem castigatus carceri perpetuo includi posset); non ausim tamen, si sustulerit, talem Magistratum in conscientia coram Deo gravare super hoc facto, tanquam crudelitate & tyrannica in conscientiam alterius usurpatione; nec video, quomodo probari possit hoc juri divino & naturali repugnare.

Voetium quare præ reliquis allegaverim unusquisque facili negotio odorabitur. Hic enim, qui inter Reformatos ab Arminianis nimii rigoris passim præ aliis accusatur cum contrarium sentiat, quantumvis uterque ille Arminianus calumnietur, haud facile fidem suo mendacio facient. Imo *mendacio*, quo putidius excogitari vix poterat. *Hæreticidium est communis Pontificiorum & Reformatorum error.* Nulla Catechesis, Confessio, Scriptum qualecunque publicum nullum est, quo *hæreticidium* unquam professi sunt Reformati, nullum unquam id aut in Ecclesia aut Academia privatim aut publicè docentem audivi. Ut quo colore *communis* eorum doctrina dici possit, haud videam. Furem cum telo etiam de die impune occidi ait Cicero, sed vis innoxio metuenda heic spectatur, non furtum. Potest qui errat ea suo errori addere scelera, quæ

mor-

mortis supplicio dignum reddant. Verùm judicem qui in talem mortis pœna animadverterit hæreticidii accusare, non vera accusatio, sed calumnia est; cum, non simplex error in rebus fidei, licet sit maximi momenti, sed alia ei accedentia inflictæ gravius prænæ sint demeritum. *Non proinde, ita protestati sunt Theologi Genevenses; de Serveto supplicium sumtum, veluti sectario, sed tanquam de monstro, ex mera impietate, horrendisque blasphemiis conflato, quibus totos annos triginta tum voce, tum scripto cœlum & terram infecerat.* Hottinger Hist. Eccles. Sec: XVI. Parte II. Cap. III. pag. 833. Blasphemiarum in Deum specimina hisce inserere horret animus. Vide Hoornbeckii Proleg. ad Confut. Socin.

Prudenter admodum Clarissimus Voetius, digna enim verba sunt quæ repetantur. *Hæc, & similia si concurrant ad hæresiarchæ aut apostatici aut relapsi turbonis qualitatem conficiendam, quamvis ego Theologus magistratui nolim auctor esse, ut miserum & noxium hominem tollat, (siquidem castigatus carceri perpetuo includi posset); non ausim tamen, si sustulerit, talem Magistratum in conscientia coram Deo gravare super hoc facto, tanquam crudelitate & tyrannica in alterius conscientiam usurpatione.* Jungo Erasmum, quem tantopere depereunt nostri Arminiani. *At æquum non est ut quivis error igni puniatur, nisi accedat seditio, aut aliud crimen quod leges capite plectant.* Epist. ad Georgium Ducem Saxoniæ Tom. Epist. Erasmi Melanchtonis Vivis &c. pag. 1076. a. Et alibi:

bi: *est hæresis quæ manifestam habet Blasphemiam; NB. veluti quæ Christo detrahit naturam divinam.......... An hic alligabimus Principi gladium? ut non liceat occidere hæreticos, certè blasphemos....... Itaque, ut peccant, qui, ob quemvis errorem, pertrahunt homines ad ignem: ita NB. peccant qui in nullos hæreticos arbitrantur prophano Magistratui jus esse occidendi.* Erasmo addo Melanchtonem, mansuetudinis exemplum, sic ille in Epistola ad Bullingerum, reperitur in Ep. Calvini pag. 236. *Legi etiam quæ de Serveti blasphemiis respondisti, & pietatem ac judicia vestra probo. Judico etiam Senatum Genevensem rectè fecisse, quod hominem pertinacem, & non omissurum blasphemias sustulit. At NB. miratus sum esse, qui severitatem illam improbent.*

In recenti memoria est mortis sententia ab Hollandiæ & Zeelandiæ Curia ob *crimen læsæ Majestatis divinæ* in profligatæ nequitiæ nebulones paucis abhinc annis lata. Nisi & illa ita iniqua sit ut & summæ auctoritatis & spectatæ virtutis Senatores se communione omni sacra cum Arminianis colenda indignos reddiderint.

Præterea si vera sit accusatio tantique momenti hoc Reformatorum crimen, quâ conscientiâ antecessores vestri toties totiesque protestati sunt, de Prædestinatione tantum eique annexis inter nos dissensum esse? Ad raucedinem usque primipilis vestris id clamantibus centiesque ingeminantibus.

Qua fide L. VII. C. XXIII. §. VIII. *vos e communione* nostra *pulsos* dicis; definitione a Synodo

Do-

Dordracena in negotio de Prædestinatione facta, cum, nisi falsum dicas, jam dudum antea receptus fuerit, quem nunc causaris, de *hæreticidio exitialis* error.

Qua fronte nunc obtenditis *integra conscientia* in præsenti *Remonstrantibus vel congregationis vel S. Synaxeos communionem colere nobiscum non posse*, imo omnem pacis nobiscum unquam obtinendæ spem vobis hoc *errore præcisam esse*, quod tuum moderatum judicium est Doctr. Christ. L. VII. C. XXII. §. XXV. cum ille error à nobis non adoptatus sit in Synodo Dordracena, non post turpe illud vestrum schisma, sed dudum *Pontificiis & Reformatis communis fuerit*, si verum dixeris. Aut igitur falsa criminatione nunc gravamur, aut subdole & animo non sincero pacem, unionem, separationis aversionem millies obtendistis.

Atque ita patet immane odium quo erga Reformatos & ipsi animati estis, &, in auxilium vocato splendido mendacio, aliis quantum pote inspiratis. Obtestor te Limborgii, ut vel unicum proferas eorum omnium, à quorum communione mera fraude, paucos, qui adhuc cæcutiunt tibique & tuis, adhuc forte adhærent, ad exemplum fidi olim Achatis Poelenborgii, ita absterres, qui *illum* de *hæreticidio errorem* doceat aut profiteatur, nedum ut eum cum Pontificiis habeat communem Ecclesia Reformata.

Error igitur quem nemo nostrum docet, quem nemo de cathedra aut suggestu proponit nedum urget, ratio est quæ *ut congregationis & sacræ Synaxeos communionem nobiscum colatis*, vobis judicibus, inprimis prohibet. Et

Et si forte hic aut ille singularis Doctor eam sententiam foveret, Ecclesiæ non est, gregis non est, cui omnem communionem denegatis.

Memoratu autem digna est hoc in negotio praxis Remonstrantium, quam verbis ejusdem Voetii heic paucis narrare non pigebit. Oportet sciat Lector, non & olim fuisse, aut intus etiamnum esse tales, quales se jactitant Remonstrantes, ut pote qui severissimè animadverterunt in eos à quibus dissentire ipsis lubuerat, *simul ac*, ait laudatus jam Voetius „non tantum supremum, sed & subordinatum, „oppidanum scilicet Magistratum aut vicarium, „sibi faventem habebant. Quid Alcmariæ, Ro„terodami, Schoonhooviæ, Goereedæ, Brielæ, „in agro Schielandico, hic Ultrajecti, addo ego Hornæ & in pagis proxime adsitis, „gestum, pro„be meminimus, nec ex publicis actis, aut Histo„riis tam illustria Remonstranticæ caritatis, tole„rantiæ, moderationis, eleutherophiliæ specimi„na eradi possunt. Sed distinguenda tempora qui„bus Remonstrantes scribebant tanquam jacentes, „ab illis temporibus quibus scribebant, buccina„bant, agebant triumphantes, hic scilicet & alibi „ubi brachium sæculare sibi manciparant.

Idem paulo post „Alterum est, quod & doctrina „& instigatione sua, cum res ipsorum starent, ma„gistratui auctores fuerunt, ut coactiva potestate u„terentur, per Prætores, eorumque satellites, li„ctores, armatos, & de novo contra aut præter mi„litiam fœderati Belgii conscriptos milites; perque „exilia, deportationes, mulctas pecuniarias, in-

„car-

„ carcerationes; adhæc per prohibitiones & impe-
„ ditiones ſcriptionum, collationum ac diſputatio-
„ num, conventuum, concionum in privatis ædi-
„ bus habendarum, etiam extra territorium, quin
„ & extra totam provinciam ſubinde audiendarum.
„ Et hæc vis ac coërcitio non exercebatur contra
„ hæreticos, quales Semi-Judaizantes, Franciſ-
„ co-Davidici, Monaſterio-Anabaptiſtici, Soci-
„ niani, Arriani, Enthuſiaſta-Libertini &c. Sed
„ contra orthodoxos fratres, quos ita ſalutabant, &
„ quorum religio, etiam in doctrina quinquarticu-
„ lanâ cum appendicibus in toto Orbe Reformato,
„ & in fœderato Belgio per publicam poteſtatem
„ Eccleſiaſticam recepta, per Politicam confirmata,
„ ſtabilita, atque armis hactenus defenſa fuerat: &
„ quam Orthodoxi per Conſcientiam Dei deſere-
„ re, aut cum placitis Remonſtranto-Socinianis
„ privato auſu mutare non poterant; ne leves,
„ ἀτάκτοις, Schiſmatici, heterodoxi, ingrati audirent.
„ Quod dixi de incitatione Magiſtratuum, ex con-
„ curſatione concionatorum quorundam Hagæ Co-
„ mitis, Ultrajecti, Roterodami &c. quibus unum
„ cum Magiſtratibus conſilium, & *variis libellis ac*
„ *libris colligitur*.

Me quod attinet, teſtari heic publice non vereor, theſin, quæ ſtatuit, errores in rebus fidei vi tandem gladii puniendos atque ita, ut ajunt, à faſciculis argumentandum eſſe, mihi prorſus diſplicere.

Unum reliquum eſt quod ad hanc materiam omnino notandum videtur. Rev. D. Geerardus

Brandt in Historia sua post Uytenbogardum, quin & ipsi proceres ut in Epist. Illustris Grotii ad Vossium Ep. 225: aliisque plurimis videre est, rigorem in Contra-Remonstrantes à Magistratibus olim, imo ob ipsis Ordinibus ante hac exercitum, hoc obtentu defendere, segreges cœtus ac Synaxeis Sacras diversas omnino impediendas esse, eo quod, ex Remonstrantium saltem, ipsorumque sententia, ne unus quidem articulus fundamentalis esset, de quo partes dissentirent. Et sane dubium non est, quin, si non omnes, plurimi saltem heic non tam studio partium, quam dicta jam ratione inductos egisse, ea, quæ facturi non fuissent, si tanti momenti error in alterutra parte notatus atque agnitus fuisset, qui *exitialis* merito diceretur, & prohibeat, quo minus quis conscientia incolumi cum altera parte sacram communionem ullam colat, nedum Synaxin celebret. Adeo ut turpissimè in præsenti prostituant eos quorum olim patrocinio tantopere superbiebant. Aut enim id ignorarunt, quod ita jam intrepide affirmant Arminianorum coryphæi, aut sciverunt; si prius, imprudentes saltem; si posterius injustè admodum egerunt, eo argumento procerum animos suscitantes, ut, multiplici vi Contraremonstrantibus illata, aut schisma prævenire, aut saltem illius incrementum sufflaminare allaborarent.

At quam vellem ea quoque omittere imo abominari Limborgius aliquando disceret, quæ merito suspicionem injiciunt, fore, ut, nisi vires atque occasio deesset, haud lenius in dissen-

tien-

tientes, inprimis Reformatos ipse animadverteret, qua ii, quos pariter hac quidem in parte minime laudamus. Non video quicquam omisisse, quo, servato mansuetudinis aliquo obtentu, mihi atque existimationi qualicunque aut conatibus damnum inferre se posse credidit; ut quod pejus mihi nihil eveniat aut scripto meo, non tam cõmitati aut Christianæ moderationi, quam imbecillo hominis animo acceptum referre debeam. Verum ex animo ea infirmitati humanæ condonabo, tanto libentius, quanto mihi magis gratulor optatam de rebus nonnullis differendi, quarum ulterius scrutinium Deo gratiose benedicente, fructus polliceri videtur haud spernendos.

Unum adhuc addere jubet Limborgii similiumque amarulentia, qua abrepti, admissis Socinianis, ab omni *congregationis & sacræ nobiscum communione suos dehortantur*. Verum id agentes, cum rei absuriditas pelluceat, ut se defendant, nescio quas se abdunt in latebras. *Desinant*, sunt verba Poelenburgii, Lib. Alleg. pag. 56. *etiam nobis exprobrare, quod Socinianos in communionem suscipiendos esse statuamus*. Verum ipsa praxis, qua in hunc usque diem, ad *communionem & S. Synaxin*, admittere Socinianos non recusant, abunde sufficit ut id *statuisse* dicamus; non enim Synodale aliquod deretum respicimus, quod à se conditum negare forte ex vero queant. Eo respiciunt sequentia: *nunquam enim hoc nostri (quod sciam) publico aliquo judicio testatum fecerunt. Quod sciam* inquit. non igitur res ipsa istius indolis

lis erat, ut eam decernere cum fundamentis Arminianorum subsistere non possit; ceteroquin enim ita cautè loqui haud erat necesse. Quemadmodum si nos istius tolerantiæ quis accusaret, non diceremus *quod sciam*, sed ex fidei nostræ & praxeos cognitione, id nec factum esse nec fieri potuisse intrepidè adseveraremus.

Præterea *publicè*, illud ab ipsis *statutum* esse merito id dicitur, quod singulis concionibus habitis publice declarare passim assolent. Sæpissimè in publicis eorum concionibus liberalitatem auditoribus commendantes, hoc argumento usos hisce auribus hausi, nummos illos tum pauperum necessitatibus esse destinatos, tum sustentationi illius ministerii, quod ambabus ulnis in suam communionem suscipere gestiat omnes, qui verbum Dei unicam profiteantur fidei normam & immunes sint ab idololatria, impietatis patrocinio, & conscientiarum tyrannide. Quibus quin & Socinianos complectantur nemo illorum negare poterit. Quemadmodum hanc Declarationem publicam esse & coram omnibus millies factam pariter clarissimè & certissimè constat.

Dolosa igitur sunt hæc Poelenburgii dicta. *Nunquam enim hoc nostri (quod sciam) publico aliquo judicio apertè testatum fecerunt.* Nisi publicum non sit, quod à singulis ministris publicè declaratur, & ad movendos auditorum animos sexcenties inculcatur. *Sed, inquit, ut in re difficili nec satis perspicua maximique ponderis, professi sunt se* [illegible]. Publicè eloqui, inculcare, eo ciere ani-

animorum motus, Arminianis ἐπέχειν dicitur. Eodem vocabulo, iisdemque obtentibus, quos heic subdit Poelenburgius, eandem causam antehac egit Episcopius in *Responsione ad Specimen Calumniarum* &c. pag. 40. & seq. Op. Tom. 11. parte altera pag. 295. a.

Nullos à Remonstrantibus *articulos fundamentales statui*, si quis dixerit, cum ita ægre ferat Limborgius, magnum laborem impendere debuit, ut aliquos saltem errores *exitiales* in iis reperiret, qui nomine Christiano insigniuntur. En luculentam eorum segetem. Binos Ecclesiæ Pontificiæ singulares repperit, unum autem nobis cum Pontificiis communem. *Imaginum panisque Eucharistici cultum & hæreticidium.* O admirandam hominis lenitatem! ô moderationem! Exitiales errores tres tantum in Papatu reperit: at quanta ἀκρίβεια! Precor ut legat ea quæ ipse de Antichristo disseruit, & videat an præter illos non alios quoque in Papatu errores sit reperturus, qui *exitiales* sint.

Verum ubi exitiales errores tam pauci sunt, exiguo admodum numero oportet sint *articuli fundamentales.*

Quid si & ego dixerim *nullos statuere.* At bona verba mi Limborgi, ne ita stomacheris, ut dicas *mirari te satis non posse, quorundam Theologorum impudentiam dicam an calumniam, qui nobis impingere non verentur, nullos nos statuere articulos fundamentales.* Patere ut illorum hominum mentem tibi aperiam. De Theologia supernaturali loquuntur, id est, earum rerum divinarum cogni-

tione atque amore, quæ ex ſana ratione diſci nequeunt, ſed unicè ex revelatione præter ac ſupernaturali repeti debent. Illius Theologices te ullos agnoſcere articulos fundamentales, ego quidem non video. Quos tu *exitiales* dixiſti, ratione naturali facile confutantur. Sed dic ſodes, quis articulus Theologices in Scriptura tantum Revelatæ tibi fundamentalis eſt? utique ne unus quidem. Cum *exitialem errorem* non reperias, præter eos, quos, ut dixi, ipſa arguit ſana omnibus hominibus communis ratio.

Atque hæc, occaſione mihi ultro oblata, huic diſcuſſioni inſerenda putavi, ut ſciant tum noſtri homines, tum illi, in quibus omni ſtudio atque induſtria fovent averſum à Reformatis animum, quid de affectata illa & fucata anteſignani ſui, reliquorumque ductorum lenitate, manſuetudine & moderatione ſentiendum ſit.

Hiſce probe animadverſis, haud mirabitur Lector, quemadmodum in omnes Reformatos Doctores, ita ſingulatim in Burmannum implacabile in ſinu fovere odium. Minimè autem adhuc, ſi addere liceret, ea, quorum alii forte brevi memorem facient Limborgium. In me quoque ita æſtuare non habeo quod ægre feram. Reformatus ſum, id unum ſufficit, in *exitiali errore* verſor, *& indignus quocum ullam vel congregationis vel Sacræ Synaxeos communionem colat* aut Clericus aut Limborgius: ô me infelicem! Securus ſperno temerarium hominum judicium, horrendum licet aliâs anathema. Hæreticidium non pro-

ba-

bamus sed vituperamus solenniter, nec ullum Reformatum novi qui aliter sentiat. Mea facio quæ habet Crocius in Epist. ad Titum III. pag. 543. *Si tamen animus est hæreticis vim facere, vis omnis sit in doctrinæ puritate, in docendi dexteritate, in confutandi solertia, in hortandi sollicitudine, in vitæ innocentia, in precum ardore pertinaci.* Nihilominus hæreticidium Reformatorum, isque exitialis, error est.

At quicquid in me dixerit, non impediet, quo minus, ubi deinceps moderationem, lenitatem, mansuetudinem præ se ferre ausus fuerit, apud animum meum cogitem, impudentiam in ipso cum hypocrisi de palma certare.

Nec ægre hoc meum judicium feret Lector, ubi eodem halitu, quo Clariss. Burmannum modo ita indigno excepisti, *Christianam te moderationem* erga ipsum probasse gloriantem audiverit, §. XVI. Adeo ut & ipsius verba in benigniorem partem te interpretatum esse jactites. Tune Burmanni verba in benigniorem partem accepisti? tu qui unum ipsi stigma juxta aliud inussisti. Quid de Burmanno loquor? Erga me quoque se moderate gessit, si credas quæ dicit pag. 38. Videtur non serio agere, aut ita circa sua cæcutire, ut quas tanto numero in me sparsit contumelias, imo calumnias evomuit, pro encomiis habendas censeat.

Adeo ut, si, quod optat ut egissem, ea moderatione, qua ipse se contra Burmannum & me usum fuisse gloriatur §. XVII. adversus Clericum usus fuissem, non serio increpare, non dolente imo deplorante ani-

mo,

mo, luci exponere ejus falsa dogmata & profanam criticen, sed dicteriis onerare hominem debuissem. De ipso Clerico si ageretur, moderationem in me ne ipse quidem desideraret, sed eadem Lex Dei, quâ ad ipsum amandum obstringor, haud patitur ut non *serio* corripiam: iis additis, quæ convincere idonea sunt. Opponitur, vocabulum Aynsworthо judice, *tecto odio & adulationi*. Quæ duo vitia procul à me abesse volui in ea quam cum Clerico habui Disceptatione; tum quoque quando extantiores aliquos ejus errores Lectori ob oculos posui. Licet ex vero hominem accusaverim, non dubito tamen, quin mallet illos flosculos non ita undique collectos & contextos. Verum ab animo impetrare haud potui ut heic silentio litarem. Arminii verba ex illius epistola ad Amstelodamensem Consulem scripta jure & ex rei veritate mea facio, *improba esse* maximam partem quæ in Clerico *reprehendi*, *dictat mihi conscientia*, *quæ etiam jubet ne taceam ubi de illis agendum est*. Eruditionis specimina commendant Clerici scripta; verum eo majus est propagandorum errorum periculum. Monendi igitur Lectores erant, ne, venusta specie decepti, exitiales loco veritatis errores amplectantur. Limborgius è contrario in ipsos auctores eorumque famam sævit, etiam ubi errores non repperit, nisi quos iis invitis obtrudit. Monstra sibi fingens ut habeat cui jure irasci videri possit.

Hujus iracundiæ novum argumentum est, dolor ille, quem ex eo concipit, quod uno specimine contentus, declinaverim iteratæ accusationis, quâ

Bur-

Burmanni famam protervè dilacerat, confutationem. Mallet etiam in suum dedecus dicteria sua denuo repetita quam neglecta penitus. Hinc quærela §. §XVII. in initio & §. XVIII. *alterum à me in Burmanno notatum est &c. quid ad hanc censuram meam Waeyenius? Nihil prorsus. Quin eam intactam prætermittit.* Verum non absque ratione, tum quod alibi prolixiores parentur Burmanni vindiciæ, tum quod uno exemplo quid de fucata Limborgii similiumque Remonstrantium moderatione sentiendum sit, probasse sufficiat.

Sed volupe ipsi videtur, ut, quam exulcerato cum suis erga Reformatos sit animo, prolixius explicem. Verum notum jam dudum fuit Vatinianum istorum hominum adversus nos odium; cujus cum Limborgius refricare memoriam ita voluerit impensè, ægre non feret si & nos non tam nostros de eo moneamus, quam eos, qui, Arminianæ moderationis prætextu seducti, minus quam fas est aversantur amarulenta hominum consilia & molitiones.

Me §. XVIII. & XIX. novis dicteriis proscindit. *imperitiam* exprobrat, affectatam ignorantiam, addit & jactantiam & confidentiam immodicam, imo causæ propriæ turpem proditionem, uno halitu. Quibus omnibus quæsitionem subjicit acerbissimam: *an credit Lectores suos (si quos forte habiturus) fungos esse, ut locum quem in me tanto cum supercilio reprehendit, nunquam inspecturi sint.* Totus in fermento est affectatata mansuetudine & moderatione Theologus.

Sequente Paragrapho Pyrgopolinicis instar me provocat. *Age intendat omnes ingenii sui vires Waeyenus*. Verum & hoc probe convenit hominis nostri lenitati. Quid autem periculi me maneat, quod evitari haud possit, nisi *omnes vires intendam*, haud video. Non malum est quod metuam, sed magnam mercedem expectandam habeo, si me heic virum præstiterim. *Ingenue*, inquit, *fatebor, Burmannum ita circumspecte hic locutum, ut si vel prævidere meam accusationem potuisset, haud potuerit prudentius*; adeoque, quod magna res est, mea verba sua faciet. Quid autem jam tanta cum virium intensione præstandum stipulatur meus Philippus? Dicam: Vult ut probem *longius quam par est à Spinozismo in contrarium ivisse Burmannum*, Sed multus vereor ne malum nomen sit Limborgius. Audiat igitur. Verum haud ullam difficultatem sentio, minimè eam, quæ jubeat ut *omnes ingenii intendam vires*. Repetenda solum sunt quæ coram oculis habuit Limborgius, adeo ut conditio à me jam sit præstita. *Nucleus Spinozismi est, omnia ex natura Dei emanasse, ut aliter se tota rerum universitas per naturam Dei habere non potuerit, quam habet in præsenti. Imo omnia esse Deum. Clarissimus Burmannus è contrario, ab eo errore tam procul abest, tantus est libertatis divinæ vindex, ut statuat per naturam Dei fieri potuisse, UT BIS TER NON FACIANT SEX*. Rogo jam, an is, qui ita instituit, non longe absit, imo longius quam par est à Spinoza? Viderer de Lectoris ingenio nimis tenui-

ter

ter sentire sin hisce plura adderem. Omnia ex natura Dei manare, imo ipsam Dei naturam esse, immensum differt à vero, quod est, omnia libero divino jussu facta atque in hunc ordinem redacta esse. Verum ulterius progreditur Clar. Burmannus, *longiusque quam par est*, quando ait, fieri per naturam Dei potuisse, *ut bis ter non faciant sex*. Adeoque jam in ære meo est Limborgius. Solvat quod debet, præstet quod ultro, nemine id petente, fuit pollicitus; nimirum fateri jam tenetur, Burmannum *ita heic locutum esse circumspecte*. Tanta enim in amolienda vel minima Spinozismi suspicione usus est cautela, ut in excessu potius peccaverit, quam ut non satis longe a Spinozismo abesse videri possit.

Vides jam Lector quam inepte Limborgius clamaverit, *omnes ingenii sui vires intendat Waeyenius*. Tu potius jam fatere id quod ingenue fassurum te solenniter promisisti. Imo non ad hoc tantum teneris, verum quandoquidem & præterea calumniatum te Burmannum esse, meque absque ulla ratione ita atrociter te passum, jam constat, utrique de famæ læsione satisfactionem debes.

Id quod §. XXI. de *Indice* & bis in eo notato Burmanno addit, inane subterfugium est, fieri enim absque amaritudine animi non potuit, ut notaret, imo bis notaret, & eâ ratione in ipso Indice notaret Virum Clarissimum.

Sequente §. XXII. *atrocem criminationem* mihi tribuit, *eruditionem quæ tota in captandis & detorquendis verbis consistit*, *ingenium vero ad res*

penetrandas non assurgens, cujus omnia quæ scribit *plane extra oleas vagentur, ac si nullum inter longitudinem & latitudinem nosceret discrimen, qui stulta scribam, quorum absurdiora tantum indicabit non refutabit, & aliquali tantum responsione dignabitur:* ego autem mi bone Limborgi hæc tua convitia, prorsus nulla dignabor. Quod de *longitudine & latitudine* miscet, fateor non assequi quid velit.

Magna cum voluptate me jam ad nobilissimi argumenti disceptationem accingerem, nisi de potissima Limborgiani in me odii causa aliquid adhuc jam dictis adjungendum arbitrarer. Hominum causam continuo non Dei agit. Clerici errores & prophanam Criticen suis coloribus depingi, non poterat non redundare in Arminianæ factionis contumeliam. Talem hominem non jam sinu fovere, sed juventutis suæ in Philosophia saltem & literis institutioni præficere, quin eo superbire, in bonam partem interpretari non poterunt, ii quoque, qui ceteroquin isti fraternitati haud male volunt. Severe igitur animadvertere in me voluit Limborgius, ut ita, si non aliqua saltem ratione hoc odium à sua societate propelleret, propulisse tamen dicteriis videri possit. At utinam collegam potius increpasset atque à putidissimis erroribus omni opera avocare satius existimasset, quam involare in nomen, in labores illius, qui patrocinio veritatis istam suam adversus Clericum Dissertationem unicè devovit.

Dememinisse videtur hujus Collegæ sui hypera-

spistes, quam malè sibi ante hac consuluerint Remonstrantes, quando pessimæ Conradi Vorstii caussæ pariter patrocinari omni studio atque industria conati sunt. In Batavis illi & apud Britannos quemadmodum amicitias conciliare improbo labore satagebant: ipso Grotio plus semel in Angliam misso, ita idem officium sedulo huic sectæ suæ ornamento, præstare certus sum. Sed, ut rectè Bayllius de Vorstii negotio *Il fit un grand tort au party Arminien.*

Quemadmodum autem Frisiæ nostræ & singulatim Academiæ Franekeranæ inglorium non est, habuisse istoc tempore viros, qui, detectis Vorstii gravissimis erroribus, pessima consilia irrita reddere laudabili zelo alloborarunt, sic iisdem dedecori haud erit, & hodie tam Belgas quam exteros de stupendis Clerici cogitatis informare; eo autem majus mihi operæ illius pretium polliceor, quod à Limborgio coactus, Remonstrantium in Reformatos incredibilem acerbitatem similiter ex primipili eorum; Limborgii scriptis palam fecerim.

Anglicanæ Ecclesiæ Antistites quibus prensationibus & ipsi Remonstrantes Theologi & eorum patroni in nassam suam petrahere olim studuerint, necesse non est ut testimoniis evincam. Literæ ab Arminianis editæ in omnium manibus sunt, dictique hujus mei veritatem probantia plurima ubivis reperiuntur.

Quam autem infeliciter illis malæ causæ advocatio cesserit, ex eo apparet, quod Ecclesiæ Anglicanæ Antistites ipsum Arminianismum vel eam ob causam magis habuerint suspectum & aversati sint.

En literas Thomæ Hollandi Professoris Regii in Academia Oxoniensi, viri istoc tempore longe celeberrimi. *Erat*, sic de ipso Vir quidam doctus, *alter Apollos, potens in Scripturis, adeoque cum Patribus familiaris ac si ipse Pater, & cum Scholasticis ac si Seraphicus Doctor, ab ejus ore tanquam ab oraculo, quævis dubia solvebantur, dignissimus itaque erat qui cathedræ Doctor designaretur, quam possedit annos circiter* XX. *magno cum applausu & approbatione, dixeram fere, admiratione.* Sic ille NN......... *Certiorem tamen te facio; dictos illos libros Vorstii in Academia nostra prohibitos esse, ut à Vicecancellario nostro intellexi, & omnes eos, qui inveniri potuerunt, ad ipsum delatos, quinto hic Octobris igne in foro absumtos fuisse. Quod ad nos attinet, scias etiam per velim, me nullam Quæstionem in Schola Theologica admissurum, quæ vel Vorstianismum vel Arminianismum sapiat......Speramus enim fracto impetu seditiosorum hominum & a fide orthodoxa se ad tempus avertentium, fore brevi ut veritas Evangelii, depulsis tenebris errorum, fulgeat in dies apud vos clarius, resplendeat gloriosius. Cura ut valeas & ut nos ames. Etiam atque etiam vale.* Subscriptio erat. *Tui in Christo studiosissimus THOMAS HOLLANDUS.*

Addo a Cantuariensi Archiepiscopo manu sua exaratas ad Lubbertum literas.

Doctissime Sibrande......Non dubito quin negotium Vorstianum Omnipotens Deus ad felicem perducet exitum. Miser homo in luto hæret, & dum

de potentia ac providentia Dei dubitabundus suas nectit argutias, has fecit Christiano orbi testatissimas, pœnas pro suis meritis luendo debitas ... ex æde Lambethana. Febr. 24. st. Vet. 1611. *Amicus tui Amantissimus Georg. Cantuariensis.*

Plures similis argumenti addere possem, verum ad præcipui festino argumenti pertractationem. Astum Satanæ eludere solet divina sapientia, novis machinis excogitatis, quibus in veritatem impetus fiat. Veritas penitius excussa, ea rerum sacrarum studiosis sæpe suggerit, de quibus ceteroquin nunquam forte cogitassent. Spinozæ errores probè meditatus, deprehendi, nullam ideam, nihil possibile in Deo, ante omnem, liberam voluntatis dispositionem, esse concipiendum; evitari aliàs non posse, quo minus omnia ex ipsa divinæ naturæ indole, liceat ita loqui, derivemus, Deo, in causam mere emanativam converso; unde tandem sequitur, universitatem rerum, ipsum Deum esse, Deumque nihil aliud, quam universalem quandam, ab omni particulari re, modo, attributo abstractam substantiam, id est, ens rationis; realia autem, istius substantiæ, ita conceptæ in abstracto instar unius, attributa & modos. Immane hoc idolum funditus subvertitur, si Deum consideres, ut singularem substantiam, reliqua autem, quæ non Deus ipse sunt, ut effecta liberrimæ volitionis divinæ, adeo ut nihil earum rerum, ne quidem conceptus aut cogitatio Deo naturalis sit & ante decretum in Deo concipi-

enda

enda. Hunc ſcopum meum non ignorans Limborgius, animo minus exulcerato agere debuiſſet. Verum identidem antiquum obtinet paſſimque aculeatis me verbis lædere conatur.

De poſſibilitate rerum, ſic infit §. XXII. *jam quid addendum foret.* Sed cum Waeyenio diſceptaſſe vix operæ ipſi pretium videtur. Ratio in promptu eſt, *à ſtatu quæſtionis continuo aberrat.* Acerba quidam exprobratio, at diſputatoribus non prorſus inſolita: id autem magnopere diſplicet, quod, ad rem maximi ponderis pertractandam accinctus, ilico ita leviter Orbilii perſonam induat, nulliuſque momenti ſeu Typographi, ſeu ſcriptoris σφάλμα, ſi modo σφάλμα ſit, ſerio & ſic ſatis ſalsè perſtringat. *Exjudæum* appellat vir quidam doctus Rittangelium, vocabulum, abſque mutatione ex pagina, exemplari meo præfixa, in textum tranſlatum eſt, id intactum præterire Ariſtarchus haud potuit. Ac ſi in nomine genti proprio, tolerari haud poſſit connexio, ſeu compoſitio, cui prorſus analoga in pluribus aliis reperimus, *Ex-conſul*, *Ex-conſularis*, *Expatritius* ævo ſaltem Juſtinianæo uſitata *Ex-ors*, *Exoſſatus*, *Ex-peculiatus*, *Exornatus*, *Excuriæ*, *Ex-angulus*, *Ex-epehebus*, *Ex-gregorius*, *Exangulus* pariter Latina ſunt magnam partem, aureæ etiam ætatis auctoribus recepta. Operæ ſanè pretium non eſt, quiſquiliis immorari, nedum ad eas excurrere, dum ſeria nos vocant. Hinc ne *Aliqualem* ſaltem, quo puriſſimæ ſc: Latinitatis vocabulo toties utitur terſiſſimus meus antagoniſta, culpam mihi contraham, pergo.

Verum & alia ratio erat, heic ita rigidè vocabulum illud exagitandi, nimirum lepidè jam Clarissimus piæ memoriæ *Voetius* Waeyenii *Ex-præceptor* dici poterat. Veneratus sum viventem Voetium, mortuique memoriam gratam habeo. Neque memini unquam me Virum de me optimè meritum, ullo facto aut verbo læsisse. Coccejum *postea* me *magistrum delegisse* §. XXIV. pag. 48. pariter nec pœnitet nec pudet. Utrique dilectum fuisse ut multis probare possem, sic & impensè mihi gratulor.

A Statu quæstionis me continuo aberrare ne deinceps conqueratur, operæ pretium duxi momentosissimum negotium, de quo heic me inter & Limborgium Disputatio est, paulo altius repetere.

Augendam in fine dierum quam luculentissime divinarum Scripturarum intellectionem, adeoque rerum cœlestium cognitionem, non uno vaticinio fulti, credimus. Implementum non obscurè in verbi studio, tantopere per Dei gratiam hodie vigente, indies apparet.

Remorari divinum opus præ omnibus conantur tum profani Critici, tum Philosophi, quorum propago sunt Theologi, Latitudinarii non ineptè dicti. Tanto omnes periculosiores, quanto ab eruditione aut rerum aliarum cognitione magis instructi.

Illorum hodie facile Princeps est Richardus Simon, horum autem Benedictus de Spinoza. Prior in eo est ut Scripturæ & authentiam & Lectionem & sensum omnem incertum reddat ac lubricum,

quo ita, omni fundamento, cui securè innitamur, destituti, tanquam ad sacram anchoram nos ad Ecclesiæ Romanæ auctoritatem recipere & dictamina cogamur. Ridiculo sane atque hinc & irrito conatu. Scriptura enim omni ad eam redacta incertitudinem, quam ei affricare non desinit, quid fiet de Ecclesia? Unde innotescet ipsa, aut suam probabit ac vindicabit auctoritatem?

Et quid obsecro id rei est, quod Simoni Ecclesia dicitur? Heic misero homini aqua hærebit: nec minus, ubi selectum fecerit, laborabit, ut sciat aliosque doceat, quid aut quando hoc aut illud ab Ecclesia dictum, creditum, receptum dici debeat nec ne. Ad Pontificem tanquam infallibile supra Concilia Ecclesiæ caput, quantumvis ei aduletur, utique non provocabit, nisi Gallicanæ Ecclesiæ adversetur. Nec magis tutum ipsi in Concilio præsidium erit. Eo, quod novissime habuere Romanenses, à Rege rejecto. Conciliabulum fuit imo, Ecclesia Gallicana adstipulante ne nomine quidem concilii dignum, novissimèque editis a Clariss. Vassore Vargasii literis, tot scelerum convictum, ut conventus Christiani omnem speciem amiserit.

Simoni merito accenseo Clericum, qui pari erga Scripturas irreverentia, excusso omni mysterio, eo redigere homines conatur, ut, Scripturæ arcanis explosis, Latitudinaria Religio tandemque naturalis, imo forte nulla obtineat.

Spinoza id agit, ut omnem Dei, qui ex se ipso ab æterno substiterit, mundumque, id est, totam rerum universitatem ex nihilo produxerit,

rit, cognitionem ex mente hominis eliminet, & nescio quod fatum introducat.

Veneramur autem sapientissimam rerum curationem, qua Deus efficit, ut non tantum profectus in veritatis cognitione atque amore haud prorsus sufflaminetur, verum tanto validius omnes nebulæ dispellantur, quanto copiosius corruptissimorum hominum figmenta veritati obducuntur.

Plures jam dudum utriusque technas & strophas detexere. Et in veritatis divinæ gloriam cedunt omnia, quæ in ejus perniciem ab istius furfuris hominibus hocce tempore fuere excogitata. Certè profligatis vetustis erroribus, ubi novos excogitat humanæ mentis intemperies, veritati divinitus occasio suppeditatur, novo adhibito scrutinio, ex inexhausta illa penu, argumenta depromere, quibus causa veritatis vincat novosque triumphos identidem reportet. Quin imo & eruere veritatem penitius, & limpidius ac clarius concipere, validius confirmare, omnique hæsitatione eam amantes liberare, fructus, divina id volente benignitate, pessimorum etiam moliminum esse solet.

Non hæc quidem aut illa veritatis pars per istos homines laborat, fateor: sed universa; verum id unicè reliquum videbatur humanæ sed corruptæ solertiæ & sagacitati, ut, singulatim explosos jam omnis generis errores, in unum coagmentarent, arcemque ipsam temerario aggressi ausu, occuparent & subverterent. Verum tanto fortius in timore Domini contra niti decet. Veritati nunquam deerit is qui ipsa est veritas.

Hujus auxilio fretus, hujus honori unicè deditus, haud ita pridem, post alios Viros Doctissimos cum prophana docente Johanne Clerico manus conserui. Quemadmodum in Summa Theologiæ, viginti abhinc annos edita, curatè, quantum potui, Spinozæ βδελύγματα examinavi & confutavi: Adversus vires acquirentem palliatum illum Atheismum, Theologiæ operam dantes muniendi omnino videbantur, hinc illi operi inserendam illius discussionem judicavi.

Verum novi errores aut recens excogitatus veterum fucus, requirunt, ut sedulo circumspiciat veritatis vindex, quid ei detegendo quam maximè inserviat. Quod in timore Dei nemo fecerit, quin deprehensurus sit ita ab omni partem munitam esse divinam veritatem, iisque instructam armis, ut omni insultui sustinendo abunde sufficiat.

Id autem operam dare debet, quisquis Veritatis patrocinium in se susceperit, ut novis nodis novos adhibere cuneos non vereatur. Quo facto sæpe contingit, ut veritatem ipsam magis politam auditoribus suis & lectoribus, post habitum conflictum, exponat quam antea. Prius ut omni diligentia adhibita pro virili à me observatum est, sic posterius mihi evenisse gratulor. De Patribus ante Concilium Nicænum, iisque qui Augustinum antevertunt vulgo observatur, minus limate illos de Deitate Filii, hosce de hominis impotentia &, ad eliciendos motus atque actiones spirituales, inhabilitate locutos fuisse, quam ii, qui deinceps in Ecclesia docuerunt.

Factum igitur, ut, penitius excutiens ea quæ tum

Philosophi tum Theologi hactenus de Intellectione, Volitione & Potentia Dei, docuerunt deprehenderim posse aliquid dici, quo radicitus evellantur errores Spinozæ, ususque in eo libertate prophetandi, mentem meam explicui, hisce verbis, Theol. Cap. III. §. CXXXVI.

Magis autem hæc clara nobis & perspicua evadent, ubi Intellectionis hujus objecta viderimus.

CXXXVI. Quæ duplici sub differentia commodè concipimus, cujus respectu Naturalia dicemus nonnulla, nonnulla Libera. Naturalia dico ea, quæ Deus nulla ratione potuit non percipere atque intelligere: non quod coactè ea percipiat; nihil enim agit nisi perfectissimè, adeoque sponte saltem & pro lubitu suo; sed quod circà illa non versetur eâ libertate, qua utitur circa res alias, quæ prorsus, seu ratione universæ essentiæ suæ, à libero Dei pendent consilio. Hinc ea concipimus à Deo intellecta, eo ipso quod Deus sit, etiam antecedenter ante omne decretum voluntatis consideratus. Sunt autem tum ipse *Deus*, tum signatè in Deo ejus *Exprimibilitas*.

CXXXVII. Deus ipse se non intelligere haud potest. Sua enim natura actus purissimus est & cogitativus, adeoque sui plene conscius, per conscientiam sui perfectissimam. Quin imo hæc sui intellectio est ipse Deus, consideratus ut sui conscius. Ut omni cogitationi essentiale est, sui esse conscium; sic id inprimis de actu illo purissimo cogitandum est. Quoniam hæc sui Intellectio Deo essentialis est, necessario, non secus atque ipsa essentia. Inde-

pendens est & Infinita, & Simplex, adeoque unica Immutabilis & Incomprehensibilis. Huc faciunt loca 1 Sam: II. 3. Ps: CXLVII. 5. Joh: I. 18. Mat: XI. 27. 1 Cor. II. 10. 11.

CXXXVIII. Sequitur Dei *Exprimibilitas* dicam an *Adumbrabilitas*, de qua 1. videndum *quid* sit, & 2. demonstrandum quod sit *objectum* divinæ Intellectionis.

CXXXIX. Cuncta quæ Deus unquam fecit, expressio quædam ejus sunt atque adumbratio, ut in rebus factis, docente id Apostolo, appareat non δύναμις solum Dei ἀΐδιος, *potentia æterna*, verum & ipsa θειότης *divinitas*. Deitas autem videri non potest, nisi in iis quibus se expressit ipsa atque adumbravit, in se prorsus invisibilis Joh: I. 10. Porro Deus, antequam sese expressit, idem erat, talisque, qui & qualis expressus atque adumbratus est: quin & antequam de sui adumbratione aliquid decrevit, talis erat, ut sufficiens esset, qui hôc, quô fecit modô, & infinitis fortè aliis se adumbraret & exprimeret, prout placeret liberrimo ipsius arbitrio.

CXL. Hanc autem Dei Exprimibilitatem hicce loci proponendam putavi, antequam de voluntate Dei agerem, quoniam Deo essentialis est & prorsus naturalis. Ut, licet & res & rerum modi ac series omnis, quibus exprimere se atque adumbrare voluit, omne suum esse unicè liberrimæ debeant voluntatis divinæ dispositioni seu nutui; adeoque nihil possibile dici aut cogitari ante Divinæ voluntatis liberrimum decretum possit, Deus tamen ab æterno & ex sua natura, aut potius sufficientia naturali, sit

&

& semper fuerit exprimibilis atque adumbrabilis. Quæ Exprimibilitas cum in ipsâ essentiæ divinæ & perfectionum omnium fundata sit omnisufficientiâ, ita concipi debet, ut tanquam ratio, dicam an causa sit, quod nulla unquam res facta sit, aut fieri queat, qua Dei quædam perfectio aut negetur aut ulla ratione lædatur.

CXLI. Quâ re paulo attentius expensâ, se prodet *Decentiæ*, *Justitiæ* & *Sanctitatis* divinæ quasi fons & ratio, quatenus eas deinceps cum relatione ad creaturas considerabimus. Licet enim & essentiæ rerum, & omnis bonitas, rectitudo, veritasque in creaturis nunc conspicua, divinæ voluntati ejusque liberrimo transcribi placito debeant, non possum tamen ante omnem liberum voluntatis actum non concipere Deum ut perfectum, ut omnino sufficientem; adeoque, secundum decentiam quandam naturalem, & ad sui gloriam, neutiquam aliter, exprimibilem. Multa quidem de ea audacter determinare nefas ducimus, silere tamen prorsus, quando jam eo delati sumus, non minus foret absonum. Apostolus ubi in Epistola ad Hebræos, Capite secundo, commate decimo, provocat ad *Decentiam* Dei & ex ea arcessit necessitatem consummandi τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας διὰ παθημάτων *principis illius salutis per passiones*, dubio procul aliud quid respicit, quam quod universim ex mero voluntatis libero actu repetendum sit, aut unicè in præsenti rerum ordine quærendum. Christi passiones, omnium operum divinorum basis sunt, ex iisque omnium viarum Dei justificatio repetenda est unicè.

CXLII. Has autem ex Dei, peccatorem in gloriam introducentis, adeoque sanctificantis, decentiâ ita derivat, ut istam Christi consummationem decuisse Deum dixerit apertè. Hinc יה appellatur Deus, quippe in quo est decentia quædam, quam conspiciendam præbuit in opere omni quod in Christo præstitit, ut Capitis secundi §. 33.--38. videre est. Nihil autem Pater facit quod non similiter & Filius: per ipsum *sæcula*, id est, cuncta, non sine momentorum successione durantia, *facta* sunt Hebr: I. 3. Propter se facit omnia & ad gloriam suam, adeoque ut prædicentur virtutes ejus. Proverb: XVI. 4. Ps: XIX. I. 2. Est igitur in Deo quid, cui respondeant, quodque exprimant, & conspiciendum præbeant res factæ. Id autem in Deo erat antequam rebus factis innotesceret; seu Deus jam ante erat talis, antequam se talem factis probaret. Quando se ipsum abnegare non posse, mentiri, peccare non posse dicitur, non sanè id eam tantum ob rationem accidit, quod Deus libere decreverit se ea non commissurum, sed quod ipsius naturæ atque essentiali perfectioni prorsus repugnent: seu quod gloriam Dei enarrare nequeant, quin potius offuscare apta sint & negare, non illustrare virtutes Dei, adeoque exprimere Deum atque adumbrare haud possint.

CXLIII. Hinc est, quod, liberrime licet & pro mero Dei placito producta sint omnia, adeo ut potuerint hæc non produci aut prorsus alia, certum tamen sit, Deum, ubi hoc aut illud facere voluisse constat, nonnulla, quæ ad eam rem, ut sit ad gloriam Dei,

Dei, seu ut Deum exprimat, necessaria sunt, una non facere haud potuisse. Exemplo rem illustremus. Constet, Deum creare voluisse creaturam cogitantem, dico fieri non potuisse, quin rectam, id est quæ conditorem suum agnoscere atque amare apta nata foret, produceret. Ratio in promtu est. Non responderet ceteroquin Dei Exprimibilitati, non referret Deum, non foret, ut creatura rationalis, ad Deum. Idem in multarum rerum connexione rite observandum est. Potuerit Deus fœdus facere cum Adamo ut homine singulari, pacto tamen cum eo fœdere, tanquam cum capite, omnes sub se atque in se complectente, fieri per Dei decentiam haud potest, quin Adamo peccante omnes ruant in interitum. De Ideis nobis inditis pariter tenendum, postquam tales nobis indere voluit Deus tanquam se adumbrantes, fieri non potest ut Deus res alias faciat quam quales respondent isti Ideæ: tum quod falsum testaretur Deus opusque suum destrueret, tum quod se non adumbraret sed sui adumbrationi contradicturus esset, adeoque sui se ipse negaturus testimonium. Sic inditâ nobis Ideâ corporis ut rei extensæ, mentis ut rei cogitantis, fieri non potest ut Deus corpus creet non extensum, aut mentem non cogitantem. Non quod rerum illarum Ideæ sint, eo sensu, quo vulgo id asseri solet, æternæ, sed quod Deus eo quasi charactere sic se habente & non aliter exprimere se voluerit.

CXLIV. Porro cum ista exprimibilitas ipsius Dei sit, Deusque is sit & talis, qui & qualis est,

secundum nostrum concipiendi modum, antecedenter ad omnem actum consilii aut decreti; necesse est, ut ea quoque, sensu jam dicto, omne decretum antecedat.

CXLV. Quando autem de Exprimibilitate Dei loquor, quod denuo monitum te velim, cave putes me concipere ullarum rerum possibilitatem, quæ liberæ actum voluntatis divinæ antecedat; aut essentias me rerum fingere, quæ ab æterno fuerint, Deique decretum anticipaverint; quæque adeo tales à Deo fuerint conceptæ, quia ante omnem divini decreti actum natura sua fuerint tales. Non enim de rebus hic ago præter Deum aut extituris unquam aut possibilibus, sed de ipso Deo perfectioneque quadam Deo essentiali. Quin nostra hæc de Dei Exprimibilitate cogitatio radicitus evellere illas absurdas cogitationes apprime idonea est, quippe quæ omnes rerum, ut vocant, ideas, omnem possibilitatem derivare docet ex Dei arbitrio & liberrima voluntate. Exprimibilem quidem natura sua dico Deum, tam infinitis autem, si liceat ita loqui, modis, ut non solum rebus quæ nunc sunt & ut nunc se habent, sed pluribus & longè aliis, si ita voluisset, sui dare adumbrationem aliquam potuerit. *Alia* quando hic dico, non jam certarum rerum ullas in Deo ideas sed exuperantiam ejus, infinitam in genere innuo.

CXLVI. Certe rerum ideas prorsus æternas, & possibilia quædam antecedenter ad Dei decretum qui fingunt, illi res omnes negant esse solum adumbrationes Dei: etenim Divini quid, essentiæ

ni-

nimirum æternitatem & independentiam atque aseitatem iis adscribentes, ultra adumbrationis sortem evehunt; imo verò & Deum dependentem faciunt, quippe concipientem res jam suâ naturâ & ideâ tales, antequam de iis quidquam statuerit aut decreverit. Unius Dei ea perfectio est, ut ex ipsius consideratione repeti possit ratio omnis proprietatis, veritatis, & perfectionis, quæ ipsi naturalis est. Plura hac de re vide apud Poiretum Cogitat. Ration. p. 127.

CXLVII. Quæ ut ut vera sint, Exprimibilitatis tamen divinæ realis quædam manet & moralis ratio, ut ita loquar, perfectissima, Deoque convenientissima, qualem satis jam superque pro modulo nostro explicatam dedimus.

CXLVIII. Deus enim Exprimibilis erat ut ens non solùm, verum etiam ut ens se cognoscens atque amans, seu ut rectus & sanctus est, eventusque nos docuit revera se utraque illa ratione adumbrasse atque expressisse, siquidem reperiantur creaturæ, quæ, non entia sunt tantum, ut reliqua, verum & rectæ sunt & sanctæ, id est cogitantes convenienter iis cogitationibus quas Deus circa se ipse exerit: hinc est quod commode Exprimibilitatem in Deo concipiamus duplicem, quarum unam Realem nuncupabo, Moralem alteram. Unam quâ ut ens est, alteram quâ ut rectus & sanctus est, ab omni æternitate fuit exprimibilis.

CXLIX. Hanc autem sui Exprimibilitatem, hanc se Exprimendi sufficientiam nosse Deum, & ab omni æternitate & naturaliter nosse, ita ut ig-

norare eam nunquam potuerit, nemo ibit inficias, nisi Deum se ignorare aut ullam sui perfectionem non novisse absurdissimè finxerit.

CL. Merito isthæc de qua agimus sui Intellectio Scientia dici meretur & Intelligentia & Sapientia. Neque enim Deus post conditum decretum demum talis est, ut intelligens, sciens, sapiens dicendus sit, sed se & natura sua, nullâque re præter se conceptâ, talis est, ut scientia ipsi competat atque Intelligentia & sapientia. Sciens si sit qui causas rerum novit; Intelligens qui rem omnem funditus quasi penetrat & Sapiens cui rerum nexus patet & concinnitas: Deus sane in se, per se & circa se talis est. Se enim ita novit, ut dum causam non agnoscit, aseitatis tamen suæ veram rationem probè perspectam habeat. Ipsa natura & penetralia Dei 1. Cor. 11. 10 11. ita ipsi comprehensa sunt, ut intimam habeat illarum, id est, sui perceptionem: pariter ipsi constat & clara est omnis concinnitatis & venustatis suæ ratio. Sapientia igitur non minus atque Intelligentia quam Scientia dici meretur hæc sui, atque Exprimibilitatis suæ perceptio.

E re fore putavi si mentem paulo fusius exprimerem. In Dissertatione adversus Clericum ea tantum addidi, quæ ad Burmanniani nominis defensionem requiri videbantur. In præsenti autem pressius de hac re cum Limborgio agendum ratus, ea quæ de illa re ante hac heic repræsentavi. Fateor aliquid me dicere quod hactenus omnibus orthodoxis receptum non est; sed Ansam illis cogitationibus mihi dedere Spino-

zæ errores. Quin imo fieri non posse meo quidem judicio, ut funditus subvertatur periculosissima & impia Spinozæ philosophia nisi ita instituas, haud ambigo.

Nunc Limborgium audiamus. Ea autem heic ratione cum ipso disceptabo, ut memor sim in re non difficili tantum me versari, verum &, ut in Scholis nuncupant, problematica, de qua dissentire liceat absque ulla læsione doctrinæ hactenus ex Sacris literis in Ecclesia receptæ. Ea quæ signate Clariss. Burmannum spectant, hac quidem vice, aliis deinceps committo.

Dixi, inquit L. §. XXIII. *eam esse quarundam rerum essentiam in sese spectatam, ut à Deo potuerint decerni, aliarum vero eam esse ad existendum repugnantiam, ut à Deo decerni non potuerint, qualia sunt contradictoria.*

Ex sua hypothesi rectè loquitur, verum ego cum *essentias*, quæ antecedenter ad decretum, *tales* sint, non agnoscam & in præcedentibus refutasse putem, hæc omnia simpliciter rejicio. Neque etiam ullius rei possibilis ideam ego quidem formare possum, nisi existat, aut, exiterit aut, extituram noverim; aut forte ex jam extantibus imaginatione formaverim. Quemadmodum rem quoque nullam ego quidem mente mea concipere possum, de qua dicere ausim, Deum talem, licet voluisset, facere non potuisse. Pluribus id jam explicui in Dissert. c. Clericum p. 186. & 187.

Nihil tamen, Limborgio si credas, ad hæc *respon-*

det Waeyenus. *Nihil ſanè, ſed ſibi ſomnia fingit*. En Lector obſecro, hæc Limborgio nihil ſunt, & reſponſionis nomine prorſus indigna. *Certe primus hic impetus meticuloſa ſophiſticatio eſt, qua, rotunde & candide loqui non auſus, omnia impedite & confuſe profert*, adde quæ ſequuntur p. 185, 186.

Verum dicam quicquid velim, *nihil reſpondeo. Nihil ſanè, ſed mihi ſomnia fingo quæ refellam*. Sic comiter ſc: & modeſte noſter. Aſt bone vir quid in theſi tua eſt cui ſatisfactum non ſit? Ubi ſomnia, dic precor, quænam ea ſunt, quæ finxi?

Nec eſt, quod tibi *gratuleris*, *argumentum quo ego ex ſententia tua Spinoziſmum elicere coner, in omnes directum Theologos eſſe* §. XXIV.

Animi ſollicitudinem modeſtè expoſui hiſce verbis, *niſi theſis*, quem ego heic veram putem, *recte intelligatur & probè teneatur, Spinoziſmum evitari difficulter poſſe*. Iterum, p. 183. *quanquam qua ratione evitent, ideas illas Deo naturales, non liberas prorſus quotquot ſtatuunt, ego quidem capere non poſſum*. Quid jam *tuam ſententiam* crepas, cum ipſe ſemel iterum, tertium indicaverim, difficultatem me in communi ſententia reperire, quam ſolvere haud poſſim. Non aliquam, quæ aut tibi ſingularis ſit, ſed quam cum aliis, non tuæ ſocietatis tantum hominibus, ſed cum orthodoxis, ſi non omnibus, pluribus ſaltem communis eſt, ſententiam, meo quidem judicio, iſtac difficultate premi, clare ſatis indicavi in Summa Theol. Cap:

III.

III. §. CXLIV. Neque etiam propositum mihi fuit gravare hanc sententiam & *argumentis ex ea Spinozismum elicere*, quod te *somniare*, tuum tibi reddens dicterium, si dicerem, ex vero loquerer; sed sollicite significare, nisi meam illam sententiam amplectantur, fieri non posse *ut radicitus* evellant ea quæ Spinoza commentus est malesana dogmata. Et quo magis serio & maturè omnia quæ huc spectant considero, eo magis mihi persuadeo sententiam meam certam esse, veritatemque cœlestem hac in parte, Spinozistici figmenti occasione, ulterius nobis detectam. Profectui studendum indies, iisque, quæ præceptorum opera ex sacris eruimus non ita inhærendum est, ut non ulterius ire, Verbo Dei & veritatis indole nos ducentibus, audeamus.

Ut nihil agat, quando eos, quos hodierni errores eo non adegerunt, ante hac eadem, quæ nos hodie, haud ita docuisse testimoniis absque ulla necessitate aut fructu probatum ivit §. XXIV. cum non tantum id ultra largiar, sed & contendam serio. Novâ proficiendi ansâ mihi datâ uti ausus fui in timore Domini, nihil detrahens decessoribus, signate iis quorum disciplinæ me olim à parentibus commendatum grata mente agnosco.

At tamen, inquit, *quoniam hic se ita confidenter jactat Waeyenius, duorum.....testimonia adscribam.* At ubi obsecro *ea mea jactantia* comparet?

Spinozismum, nisi mihi accedas, *evitari difficulter posse* dixi p. 182. *Spinozismum qua ratione evitent, ideas illas Deo naturales, non liberas pror-*

prorsus quotquot statuunt, ego quidem capere non possum, dixi p. 183. At quænam in iis *jactantia* est? Indica, proba *jactantiam* eamque *confidentem* cujus me accusas; aut patere me denuo conqueri de calumnia tua eaque atroci. Jactantia nullibi magis vituperanda est, quam ubi de Deo agimus ejusque perfectionibus. Verum nec calumnia ullibi minus convenit, inprimis homini, lenitatem suam tantopere jactanti.

Multa sunt præter ea, quæ, tum in Theologiæ Summa, tum in Dissertatione c. Clericum, exhibui, quæ ad ulteriorem sententiæ meæ probationem proferri queant. Deus utique ideas quas statuunt ante omne decretum in Deo esse, omnes novit & singulas; adeoque earundam sententia fuere naturaliter in Deo omnes & singulæ, saltem earum rerum quæ ad illarum exemplar factæ sunt.

Unaquæque autem res singularis se ita habet, ut ejus non tantum sit formale aliquod individuationis principium, ut cum Scholasticis loquar, sed sexcentæ præterea si non individuantes, huic saltem individuo, singulatim convenientes circumstantiæ; sic hujus Petri Apostoli illius Johannis, idea concipi non potest, nisi talis sit, ut utrumque repræsentet, eorum quoque respectu, quæ utrique singularia fuere, nec aliquando, sed semper sed in omnem æternitatem.

Idea quæ speciem illam animalium repræsentet, quos homines appellamus seu genericam, seu specificam dixeris, ens rationis est, cujus abstractione mentis à singularibus conceptus formatus, adeoque

que

que in Deo, ut alibi jam monui, locum habere non poteſt.

Ut clarum videatur, illos, qui heic mecum diſſentiunt, antecedentes Dei decretum adeoque naturales Deo tales ſingulorum individuorum ideas ſtatuere debere. Quibus poſitis, fuerit licet Deo libertas, aliquid nutu ſuæ voluntatis producendi aut non producendi, quæ libertas contradictionis dicitur, non tamen, volens hominem producere, alium producere potuit, quam qui ideæ illi, Deo naturali, reſpondeat. Quæ idea quemadmodum individua concipi a Deo non potuit, niſi ſimul conceptis omnibus circumſtantiis, eam, liceat ita loqui, individuantibus, ita nec producta aliis veſtita comparere: illis autem cum accenſeri debeant omnia antecedentia, conſequentia, concomitantia non tantum, verum & eorum rurſus antecedentia conſequentia & concomitantia, ut ex jam dicto apparet, ſequitur neceſſario Deum, omnia à ſe facta, producta, eumque in ordinem redacta ita creaſſe & conpegiſſe prout naturali ejus ideæ convenit. Ac proinde omnia talia, quod ſæpius monui, & Spinoziſmi medulla eſt, quia Deus talis eſt, adeoque tandem, ſublata omni libertate, cauſa tantum emanativa.

Nucleus Spinoziſmi eſt, omnia ex natura Dei emanaſſe, ut aliter ſe tota rerum univerſitas, per naturam Dei habere non potuerit, quam habet in præſenti. Imo omnia eſſe Deum, dixi p. 175. En autem quam difficile ſit hunc prætervehi ſcopulum, niſi mecum ſentias. Hujus totius univerſitatis quo-

que idea in Deo fuit, juxta communem sententiam, ante omne decretum, imo ideæ in Deo omnes Deo sunt naturales, ergo illa idea, quæ hujus universi erat, fuit Deo naturalis, ergo aliud condere non potuit. Ad universi ideam pertinet unitas imo unicitas, ergo, licet hunc forte condere aut non condere, alium tamen condere non potuit. Hinc & mirum accidit Limborgio Clariss. Burmannum affirmare, *potuisse Deum alium naturæ ordinem instituere nobisque alias, illi nimirum ordini convenientes indere ideas* Doctr. Christ. L. II. Cap. V. §. VII.

Quid? imo ne libertas quidem contradictionis, reliqua manet in Deo. Idea enim illa totius rerum universitatis, includit ideam ordinis, successionis, ortus unius ex alio, adeoque, ipsius ideæ ratione habita, apparet talem rerum universitatem istoc ordine non fieri non potuisse. Emanat igitur ex Deo naturaliter ita ut per naturam Dei fieri non potuerit, quin existeret & hæc & hoc ordine rerum universitas; vide quo hæc tendant.

Objectiones mihi motæ quidem sunt nonnullæ, sed facilis est eorundem solutio. Perfectioni certe divinæ intellectionis non repugnat mea sententia, cum illam in eo ponam, quod Deus se, ens perfectissimum intelligat perfectissimè. Imo perfectioni Intellectus divini, meo quidem judicio, repugnat, statuere ad eam requiri, ut natura sua, alia cogitet quam se ipsum.

Voluntatem supponere ideas in intellectu, ut seligat quas velit, verum quidem est de ente dependente,

dente, utpote cujus in facultate non tam eſt formare ideas, quam videre & contemplari a Deo ſibi impreſſas, id eſt quas ſibi in ſe repræſentare divinitus idonea facta eſt. In Deo ſeſe aliter res habet. *Concipiendum eſt*, ait Subtiliſſimus Poiretus L. III. Cap. X. LIII. *infinitum id velle ſeipſum repræſentare & ſe delectare extra ſe, ex lubitu: Et quia ſufficit ſibi, ſufficit quoque, ad realiſandum (ignoſce voci ob utilitatem ſuam) ſecundum placitum & cogitationem hancce ſuam liberam atque arbitrariam: atque ſic (Barbare nobilia dicam) idëiſſat, fingit, ſtatuit, decernit hæc & illa, tot ideas, naturas, realitates, veritates, quæ à ſe & ex ſe coram eo prius nihil erant, quæque ſunt id quod ſunt, per ejus voluntatem, & quemadmodum ipſi placuit ſtatuere & exprimere.*

Nec ante decretum, in Deo concipiens exprimibilitatem Dei, idem dico, quod illi, qui ideas rerum, quæ non ſunt ipſe Deus, Deo ab omni æternitate naturales, ſtatuunt; cum eam divinæ eſſentiæ perfectionem omni-ſufficientiam atque & exuperantiam tantum ſignificatam velim, qua Deus talis eſt, ut poſſit ſui facere copiam & veſtigium. Miror quærere Virum Doctum *an ergo Deus eſt imitabilis à verme, à ſerpente, à re extenſa &c.* cum ignorare non potuerit Apoſtoli dictum Rom: I. 20. *Nam inviſibilia ipſius a creatione mundi rebus factis animadverſa conſpiciuntur, ejus tum æterna potentia tum divinitas.* ſic *refert* imo clamat *quælibet herba Deus.* Utique ex nihilo haud fit aliquid quod formatorem Deum, adeoque per-

fectiones ejus pro modulo suo non referat. *Quemadmodum vero impossibile est, vocari quicquam à Deo, quod essentiam non habeat, & ita esse Dei notam & vestigium non præ se ferat.* Coccejus de Orig. Boni §. 32. Plures difficultates quæ heic moveri queunt solidè & accurate solvit modo jam laudatus Poiretus.

Burmanni vestigiis insistens Waeyenus ulterius progreditur, §. xxv. Si mea cum Clarissimi Burmanni cogitata vel obiter contulisset, *vestigiis ejus me insistere* non dixisset, sed nihil hoc ad rem facit, vestigiisque illius Viri insistere, ubi ille veritatis calcat semitam, me non pudet. *Ulterius progredi* pariter studeo indies. Malè autem hæc accipit Limborgius, *omnesque qui concipiunt* ideas rerum præter Deum, quæ decretum omne prævertant, *Spinozismum evitare non posse.* Verbum deest quod supplebo, ne hiulcus maneat sensus, addendum enim est aut statuit, aut affirmat, aut tale quid. *Aliqualem* saltem censuram, ut ipsius vocabulo heic quoque utar, meretur hæc mei Aristarchi negligentia. Magis autem culpandum est, verba mea denuo minus candide ab ipso allegari. *Spinozismum evitari difficulter posse*, & alibi: „*qua ratio-* „*ne evitent me quidem capere non posse*, id nostro tantundem est atque „*Spinozismum evitare* „*non posse.* Quid ni verba mea absque interpolatione aut mutilatione & in pejus detorsione producis, prout à me prolata sunt. Verbis parenthesi inclusis postulas ut explicem, quid *vocibus illis, PRÆTER DEUM intelligi velim.* Dicam. Intelligo

res

res quæ non existunt aut unquam extituræ fuerunt, virtute suæ perfectionis. Res qualescunque, quæ non sunt ipse Deus, quarum ideas passim Theologi in Deo concipiunt ante omne decretum. Quantas mihi difficultates movet!

Atque ita, sic pergit, *dum me Spinozismi accusat*. En verba mea. „*Verum sic tu non verba a* „*Spinoza mutua accipis, bone Vir, quod Bur-* „*manno crimini vertebas, sed sententiam ignarus* „*amplecteris ac profiteris*. Hoc jam ipsi est Spinozismi accusare. Quæ & qualis hæc Spinozismi accusatio sit lector judicet. Dico „*ignarum amplecti ac* „*profiteri Spinozismum.* Innuo non advertisse, non habuisse perspectum, verbis suis tantum mali continere. Rogo „*an statuat, Deum alium na-* „*turæ ordinem instituere non potuisse*. Ansam interrogandi ipsius verba dederant, sic enim L. II. C. XV. §. VII. objicit sibi argumentum aliquod Clariss. Burmanni: *potuisset Deus alium naturæ ordinem instituere, & tum nobis alias ideas, isti ordini convenientes indidisset:* respondet autem hunc in modum. *Verum Quæro, unde hoc constet? Non possunt id probare, nisi principium petendo, & assumendo id quod in quæstione est.* Ad hæc ego pag. 189. *Vel an tu* Limborgi *statuis Deum alium naturæ ordinem instituere non potuisse?* „*An* „*igitur ex naturæ Dei indole sequitur talis rerum* „*ordo qualis est in præsenti? Deus igitur tandem* „*causa tantum emanativa erit, adeoque tota re-* „*rum universitas talis, quia natura Dei talis.* „*Hisce jam subjungo, Verum sic tu non verba a*

„ *Spinoza mutua accipis, bone Vir, quod Bur-* „ *manno crimini vertebas, sed sententiam ignarus* „ *amplecteris & profiteris.* Cum ignarum se implicasse dixerim, ipsius erat ostendere, nihil tale ex istis verbis ejus sequi, verum sua deserens invidiam & nescio quod odium in me conflare conatur, nimirum *utrumque meum tam Ex-magistrum quam magistrum, eodem cum ipso crimine involvi.* Ita excors illa crisis meo homini arridet, ut iterato eam instituat. Verum mera ineptia est quicquid hic de desertione unius & transitione in alterius partes habet Limborgius. *Defamasse me magistrorum Doctrinam* dicit, non probat. Ulterius excolere quæ a Præceptoribus didicimus, difficultates ipsis non motas sed nobis nunc objectas removere, ad eas removendas, pro rei exigentia, nonnulla temperare, si præceptores infamare sit, culpam deprecor. Id enim mihi hac in re, quod jam memoravi unice propositum esse, singulæ meæ periodi palam faciunt. Limborgium autem id non vidisse quis miretur? utpote qui mente ita emota loquitur, ut *juvenis, adultior factus* Magistrum tamen adhuc diligens, & *Vir gravis*, ipsi idem esse videantur. Luculentiora ἀβλεψίας & ἀκεϱσίας hujus hominis specimina ubi jam ad rem ipsam ventum erit deprehendit Lector.

Sed tandem ait §. XXVI. *argumenti robur expendamus.* Quis non manifestam expectet illius solutionem, quo ignarum & incautum se Spinozæ erroribus implicasse probaveram pag. 189. verum id intactum relinquens, nescio qua methodo longe aliud

aliud proponit. Vellem loca, ex quibus verba mea repetit, continuo adderet, ut Lectorem non minus quam me quoque inamæno quærendi labore ut ut exiguo, levaret. Extat id quod hic sibi objecit p. 182. *Qui concipit ideas rerum præter Deum, quæ decretum omne prævertant, is una statuit, Deum non potuisse non agere juxta illas ideas.* Licet enim, quo unicè evasurum te putas, ex illis, secundum sententiam communius receptam, quæ & heic tua est, Deo liberum fuerit, has seligere & futuras decernere, non alias; manet tamen, non potuisse quicquam futurum statuere, præterquam quod ideis sibi naturalibus conveniat, seu juxta ideas sibi naturales. Id quod ipse agnoscere coactus es postquam enim dixisti, *Interim pro absoluta sua libertate alias potuisse sibi formare rerum ideas* confestim difficultatem qua premeris deprehendis, teque ipse corrigis verbis sequentibus, *seu potius, ex innumerabilibus quæ in intellectu suo sunt possibilium rerum ideis, alias sibi exprimendas eligere, ac proinde res alias condere. Alias sibi posse formare ideas,* dixerat, sed, sibi non constans, longe aliter loquitur & omnimodam libertatem Deo circa eas haud obscure prorsus adimit. Quin imo probabo te nullam libertatem circa eas, juxta tuam hypothesin, defendere, imo ne quidem concipere posse. Ideæ omnium rerum quæ sunt aut erunt aut unquam potuerunt esse, ex mente tua, Deo naturales sunt, si naturales, non major circa eas Deo libertas est, quam circa se & perfectiones suas essentiales, aut magis

magis aut aliter idearum quam sui ipsius causa. Quod Deo naturale est, æternum est, ipse Deus est, non igitur objectum libertatis quale esse decet, omne id quod naturaliter non ipse est.

Præterea totius universitatis res omnes omnesque modi rerum istis ideis menti divinæ fuere repræsentatæ & ab æterno præsentes. Tantum autem in rerum connexione & relatione ad invicem situm est, ut res una sine alia menti divinæ perfecte repræsentari non potuerit, nisi in omni, liceat id heic repetere circumstantia, eam ulterius determinante & quasi individuante, id est, in omni connexione & relatione ad res alias quam in præsenti habet. Ea autem est hujus universitatis concinnitas, ut singularum fere partium ad singulas si non immediata, mediata saltem aliqua relatio sit, quâ fieri non potuit, ut, aliæ & aliter existentes, non longe diversæ futuræ fuerint, ab se ipsis & ab idea, qua menti divina in istac connexione fuere repræsentatæ.

Dices singularum quidem rerum in ideis quasi repræsentamina fuisse in mente Dei, at non connexarum: verum ex jam notatis apparet singularum accuratam repræsentationem esse non posse, absque repræsentatione omnium simul. Etenim relatione omni & connexione non simul repræsentata, singularum rerum repræsentationi aliquid deerit, absque qua non sunt hæ aut illæ res; sed res tantum in genere, quales rerum conceptus genericos dudum confutavi. Simili uno atque altero cogitata magis perspicua reddere conabor. Sit, instar hu-

hujus universitatis, horologium aliquod, cogitemus singularum illius horologii rotularum ideam fuisse seu imaginationem in artifice. Clarum est illum nullius illarum rotularum accuratum repræsentamen sibi præsens habuisse, nisi omnes & singulas in illa connexione sibi repræsentaverit. In alia enim connexione omnium & singularum rotularum, aliæ etiam & diversæ debebunt esse singulæ. Mei certe accurate idea ne in mente quidem divina esse potuit, nisi & patris mei habuerit & avi & sic ad primum usque seu Noachum seu Adamum. Quod de parentibus, id & de aliis consanguineis, quin omnibus aliis circumstantiis verum est. Aliter me & non in illis circumstantiis repræsentatô, idea illa non erit accurata idea mei; alius enim essem cum eo qui nunc sum, si alium patrem habuissem aut in aliis unquam positus relationibus ac circumstantiis fuissem quam nunc sum aut fui.

Adeoque cum, juxta te, Deo naturales sint omnium & singularum rerum ideæ, omnes & singulæ, seu singulatim seu universim junctæ consideratæ tales sunt, quales Deo naturaliter fuere cognitæ, & perspectæ; adeoque aliæ esse non potuere.

Quin non aliæ tantum, verum & non plures res aut pauciores esse unquam aut produci a Deo, potuere, quam ipso actu productæ sunt. Etenim cum ad rerum singularum accuratam ideam, necessario requiratur, ut & earum cum aliis connexio & relatio in idea illa conspicua sit, ut jam vidimus, sequitur e: g. nullius hominis parti-

cularem ideam fuisse in mente Dei, cujus non parentes & decessores & cognati ad unum omnes simul fuerint repræsentati.

Adeoque necesse est ut hæ res & non aliæ, eæque hac in concatenatione productæ fuerint. Non potuerunt aliter quam ex vero repræsentari. Ex vero autem non repræsentarentur, si in alia, quam habent, connexione fuissent repræsentatæ. Minima enim heic concepta mutatione aut diversitate ab iis quæ revera facta sunt, jam Deus habuisset ideam parentis ut mei parentis, qui rebus alium in ordinem concinnatis pater meus non fuisset. Adeoque nec secundum ideam sibi naturalem egisset Deus, nec idea naturalis fuisset in Deo vera rei repræsentatio.

Ex communi igitur hypothesi, hujus universi ea est necessitas, ut naturâ Dei necessario talis sit qualis est, nec alia aut diversa ab hac esse potuerit.

Id autem quod Deo naturale est ipse Deus est, adeoque hujus mundi idea cum Deo identificabitur, saltem ex ipsius natura emanabit, effectus autem causæ emanantis a causa sua re ipsa non differt: ut tandem rerum universitas futura sit Deus ipse. Quo admisso quam difficile sit Spinozismum evitare nemo non videt.

Quin ne selectum quidem Deo reliquum fuisse ex jam dictis clarum videtur, adeoque omnia talia quia Deus natura talis & causa tantum emanativa est, qui non liberè operatur, non saltem eâ ratione, ut aliter operari potuerit, sed ita, ut, quicquid operetur, operetur ex indole naturæ suæ, ut monui adversus Cle-

ricum

ricum p. 182. Quin imo licet verissimum sit, dici tamen, stante communi hypothesi, meo quidem judicio non potest, *Deum multa decernere ac creare potuisse, quæ nec creavit, nec unquam creaturus est:* ideæ enim Deo res in nexu cum omnibus aliis ita repræsentarunt, quemadmodum jam antea notatum est, ut nihil earum fieri potuerit quemadmodum repræsentatum est, nisi factum sit aut fiat, in illa ad reliquas res omnes relatione, in qua divinæ menti naturaliter & necessario fuit repræsentatum. Ut, nedum *Summa*, prorsus nulla hic *maneat decernendi ac operandi libertas*, nisi forte spontaneitatis.

Manifestæ veritatis, imo commune axioma videntur verba sequentia: *Quæ autem Deus facere potest, ea se facere posse novit.* Videndum quid velint verba *Quæ autem Deus facere potest.* Facere posse antecedenter ad decretum, in Deo significat exuperantiam atque omnisufficientiam qua se exprimere suique copiam & concipere & decernere & sistere idoneus est, non quod ideæ quædam Deo naturales sint quarum ideatum sistere possit; sed quod possit sui facere copiam, & in eum finem sibi formare quas voluerit ideas, easque seu earum ideatum voluntatis nutu vocare & sistere, Accuratè Poiretus L. III. Cap: XIII. §. LIX. *Noto hanc esse rationem & Originem potentiæ sive possibilitatis rerum, ideo enim possibiles dicuntur, quia prius ex Dei liberrimo arbitrio quoad naturas, essentias, ideas, veritatesque suas stabilitæ & ordinatæ, si accederet Dei placitum de earum existentia, eo ob*

efficaciam ejus existentiam nancisci aptæ, existerent. In margine hæc addit. *Quoniam aliquando in genere de possibili loquuntur, & sæpe confusè, hoc addo. Possibile est vel* anteideale; *atque sic ex parte Dei nihil aliud est quam efficacia voluntatis ejus in actum deducenda quomodo volet; ex parte creaturæ vero, est τὸ absolutum nihil, ne idea quidem. Vel possibile est* post-ideale, *vel* coideale (*sic brevius loqui cogor*) *hoc est, quod habet ideam, quæ existentia reali, extra conceptum à Deo donari potest, & de hoc possibili* loquor *in textu*, estque res & *veritas*; *non* jam amplius, *ut prius*, *nihil.* Ego *exprimibilitatem* dixi. Hæc prævertit omne decretum, sed expressio idealis non tantum, verum & ea, quæ reali extantia rei fit, unicè decreto tribuenda est, eique liberrimo.

Quando igitur Limborgius memorat, *quæ Deus facere potest*, nimirum jam in præsenti & sensu composito, dico nulla esse ante decretum & merum nihil, Deo, perfecta sui, adeoque & exprimibilitatis suæ conceptu, cognitione, contemplatione unice beato. Quapropter *multa*, si res quasdam, ideis menti divinæ repræsentatas, intelligat, *Deum potuisse decernere*, *quæ non decrevit*, prorsus non admitto. Ante decretum consideratum concipio ut exprimibilem, non autem concipio res aut ideas quibus aut juxta quas sit exprimibilis, tales enim ob rationes antea allatas esse non potuere ante decretum.

Neque tu eas fingendo, libertatem Dei prorsus illæsam relinquis, sed tollis, cum aliquam saltem deter-

terminationem, admittas idearum saltem, quæ non sunt ipsius Dei idea, sed res repræsentant, quæ non sunt ipse Deus. *Summa* utique *decernendi ac operandi libertas non est*, ubi ideæ naturales supponuntur. Major libertas est, earum omnium conceptionem ac formationem Deo liberam dicere, quam ex jam conceptis, imo naturaliter ac necessario conceptis, selectum tantum admittere; qui meo judicio, hactenus communis error fuit, quem deponere, divinâ rerum curâ, Spinozæ errores permittente, docti fuimus.

Sequente §. XXVII. dicit me *repugnantia scribere, eodemque argumento quô ipsum oppugno mihi ipsi Spinozismum* objicere. Porro me *intricatè loqui, & dum novo vocabulo* Exprimibilitatis *Dei, accuratius quid proferre cupio, aut nihil diversum ab aliis dicere, aut mihi repugnantia scribere.* Novum vocabulum finxisse non pudet, cum temere non egerim, sed ut tanto accuratius mentis meæ sententiam significatam darem. De reliquis Lector judicet ubi utrumque de re ipsa differentem audiverit, quæ cum Deum spectet, flagitat ut ne dicteriis mihi moram injici patiar. Exhibet verba quædam mea ex Summa Theol. Cap. III. §. CXLV. *Exprimibilem quidem naturâ suâ dico Deum, tam infinitis autem, si liceat ita loqui; modis, ut, non solum rebus quæ nunc sunt, & ut nunc se habent, sed pluribus & longe aliis, si ita voluisset, sui dare adumbrationem aliquam potuerit.* Agnosco verba: non autem quod ex iis non bene intellectis elicit, nimirum *res illas alias*, quas produ-

 cere

cere potuisset si voluisset, *Deo proinde possibiles fuisse*. Non enim concipio res quasdam, quæ, ante decretum, ut res a Deo considerari potuerint, sed concipio Deum multas alias res facere potuisse, si nimirum decreto suo libero illarum ideas sibi formare & extantiam proponere voluisset. Fuissent res aliæ quam sunt, si alias concipere Deus & vocare atque ita sistere voluisset. Id quod potuisse dico Deum, non quod res aut rerum ideæ aliæ naturaliter in Deo fuerint, sed, quod, cum exprimibilitas inexhausta sit, ex voluntatis consilio & nutu decernere potuerit, expressiones & vestigia sui, longè ab hisce diversa. Nec frustra ita caute locutus sum, quando dixi, talem *natura esse Deum*, ut *infinitis*, *si liceat ita loqui*, *modis fuerit exprimibilis*. Non dico fuisse *res alias*, imo ne quidem in Dei idea & conceptu fuisse dico; sed exuperantissimam Dei omnisufficientiam talem esse, ut, si voluisset, in aliis se conspiciendum & cognoscendum exhibere potuerit. Nec quicquam ad rem facit, *non fuisse igitur in iis repugnantiam quandam ad existendum*, cum, ut ipsæ revera merum nihil sunt, sic & nullæ sint earum affectiones.

Recte quidem dicis, *hic autem nondum ullus divinæ voluntatis actus concipitur*: idem & ego monueram §. XL. & in hisce ipsis verbis clarè exprimo, quando addo, *si ita voluisset*. Voluntatis tamen actum, licet nondum memoratum, me requirere, exertis verbis toties totiesque declaro, imo tantæ eum statuo necessitatis, ut nihil sine ea, imo ea non præconcepta & præadmissa, quicquam sit aut

esse

esse possit expressio Dei, non in re tantum, verum in ipsa mente Dei. Hæc mea verba heic quoque haud parum ad rem facient. *Accurate si loqui velis, nihil propriè possibile est, nisi vi volitionis consideratæ sub ratione decreti. Nihil existit, nisi vi volitionis conceptæ sub ratione potentiæ* §. XCIX. pag. z. 5. versa. Ut prorsus diversos, à meis saltem, conceptus formet, quando ait: *sed Omnipotentia divina consideratur abstractè & in se, absque ullo voluntatis actu.* Potentia Dei cum sit *voluntas Dei considerata cum relatione ad objectum, ut quod jam illius vi fiat, atque ita sit ut existat:* ut dicto jam loco docui certe omnipotentia erit eadem voluntas relata ad omnia, quæ illius nutu futura sunt, suoque tempore ex nihilo vocata existunt, palam est *Omnipotentiam non esse considerandam abstractè & in se, absque ullo voluntatis actu*, ut tu affirmas. Certe omnipotentia est perfectio Dei à nobis considerata in relatione ad omnia, sed quæ nihil sunt prorsus, imo ne idealiter quidem ante liberam, idearum non formatarum, electionem, sed formationem absolute dictam. Omnipræsentia certè non est perfectio Dei nisi relativa, & considerata cum relatione ad omne ubi, sed libera Dei voluntate sistendum. Nihil est, fuit, aut erit, nisi vi voluntatis divinæ, atque ita Deus est Omnipotens. Si autem plures aut alias ideas sibi formasset, & juxta eas, res facere voluisset, sufficiens procul dubio fuisset, ad eas quoque vocandas & sistendas. Adeoque Omnipotentiæ divinæ nihil subducimus, quando dicimus, aliis rationibus

bus suâ exuperantiâ exprimibilem esse naturam ejus & sufficientiam: licet statuam nihil esse potentiæ, quod non sit voluntatis objectum, in Deo enim nulla idea, præter Deum ad illius exemplar nulla res, nisi virtute voluntatis, liberrime eam concipientis, vocantis, formantis.

Atque ita verum non est, *habere nos Deo possibilia ante omnem voluntatis actum.* Quemadmodum pariter vera non sunt ea quæ huic fundamento ulterius inædificabis. *Quod Deo possibile est, id Deus sibi possibile* seu factibile esse novit: nisi capias eo sensu, ut Deus ea, libera voluntatis determinatione sibi facienda conceperit & decreverit. Neque hoc diffitetur Waeyenius, inquit, pag. 53. Sed sano sensu non accipis id quod non diffiteor. „*Hanc sui* „*Exprimibilitatem*, sunt mea verba „*hanc se ex-* „*primendi sufficientiam*, *nosse Deum*, *& ab omni* „*æternitate & naturaliter nosse*, *ita ut ignorare* „*eam nunquam potuerit*, *nemo ibit inficias*, *nisi* „*Deum se ignorare*, *aut ullam sui perfectionem* „*non novisse absurdissime finxerit*. Ex præcedentibus autem luce meridiana jam clarius est, inde non sequi, quod tu ex iis te solidè colligere autumas. Nimirum, *novisse ergo Deum ab omni æternitate, qua ratione, & quarum rerum productione se ipsum exprimere potuit*. Novit, se eo modo, quo voluerit, posse se exprimere, sed modos singulares aut res qualescunque, quibus id fieri possit antecedenter ad liberam Dei, liceat ita loqui, sui ipsius determinationem, non novit, quia nondum formatæ

in

in mente Dei, adeoque prorsus nihil sunt atque ita non noscibiles.

Si hoc novit Deus, sic porro ratiocinaris, *utique illarum rerum à se producibilium ideas in se habuit, & quidem ante ullum liberum voluntatis actum.* Quomodo id Deum novisse dixerim in præcedentibus jam explicavi, & ea quidem ratione, ut prorsus contrarium ei, quod tu ex eo elicis, inde sequatur. Nimirum, non habuisse Deum ullius rei producibilis in se ideam, nedum sibi naturalem ac necessariam. *Atqui*, inquis porro, *hic est Spinozismus, quem mihi omnibusque Theologis objicit Waeyenus.* Nulli Theologo eum objicio aut exprobro, adeoque falsò me accusas. Quæ mea de communi sententia sollicitudo sit, dixi, nec pœnitet dixisse, sed Spinozismum me aut tibi aut ulli Theologo objicere ita falsum est, ut mirer, dum de Deo agis & re difficili atque ardua, tam parum te officii hominis Christiani esse memorem. Dic ubi, quibus verbis, quo loco, ita atrocem accusationem cuiquam hac de causa intentaverim, dic inquam, aut patere me dolere te ita esse maledicum.

Objiciet forte, se in initio §. CXLV. *declarare, longe aliud se sentire: ait enim; „Quando de exprimibilitate Dei loquor, quod denuo monitum te „velim, cave putes me concipere ullarum rerum possibilitatem, quæ liberæ actum voluntatis divinæ antecedat.* Imo vero hæc non tam objicio, quam explicandæ oppugnatæ veritatis gratia addo præcedentibus: & eo quidem successu, ut prorsus evanes-

cat difficultas quam in mea sententia observasse videbaris. Nec plus negotii mihi facesset quod sequitur. *Sed explicet, quomodo hoc conciliari possit cum ultimis ejusdem paragraphi verbis, quibus docuit, Deo possibile fuisse, aliis rebus, quam iis quæ nunc sunt, sui adumbrationem aliquam dare: ac proinde alias res Deo fuiße possibiles.* Verum peto ut tu explices, quare, ubi obtendis esse nonnulla à me dicta, quæ cum aliis alibi dictis conciliari haud possint, non mea ipsa exhibeas, sed interpolata & adulterata. *Non dico Deo possibile fuisse aliis rebus* &c. cum potentia Dei mihi ipsa voluntas sit, adeoque ante voluntatis actum, nihil Deo possibile dicam. En verba mea: „*cave* „*putes me concipere ullarum rerum possibilitatem,* „*quæ liberæ actum voluntatis divinæ antecedat;* „*aut essentias me rerum fingere, quæ ab æterno* „*fuerint, Deique decretum anticipaverint; quæ-* „*que adeo tales à Deo fuerint conceptæ, quia an-* „*te omnem decreti actum natura sua fuerint tales.* „*Non enim de rebus hic ago præter Deum aut ex-* „*tituris unquam aut possibilibus, sed de ipso Deo* „*NB perfectioneque quadam Deo essentiali. Quin* „*nostra hæc de Dei Exprimibilitate cogitatio ra-* „*dicitus evellere illas absurdas cogitationes appri-* „*mè idonea est, quippe quæ NB. omnes rerum,* „*ut vocant, ideas, omnem possibilitatem, deriva-* „*re docet ex Dei arbitrio & liberrima voluntate.* Hæc dixi atque inculcavi toties, ut prorsus emota mente esse debuerim, si eodem halitu contrarium docerem, id quod tamen suspicari se obtendit

tendit

tendit Limborgius §. XXVIII. Præter ex libero decreto conceptas, *alias res, Deo possibiles fuisse*, non dico ullibi: fallit Lectorem quando ex meis hæc inferri aut saltem deduci posse præ se fert adversarius. *Aliis rebus, quam iis quæ nunc sunt*, quid? nec rebus, nec aliis rebus, nisi interveniente consilio & decreto Dei. Adeoque nec *repugnantia* loquor, nec *idem* quod *tu*. Non repugnantia, quia contraria non sunt, dicere, Deum *aliis rebus* si voluisset, se potuisse exprimere, & alias res præter decretas possibiles tamen dici nec posse nec debere. Nec idem quod tu, utpote qui alias res a Deo conceptas, & ideas menti Divinæ obversantes ante omne decretum, ante omnem liberum voluntatis actum non statuo. Qua in parte hactenus communem te cum plurimis forte Theologis sententiam fovere plus semel jam fassus sum.

Verbis aliquot ex Summa mea §. CXLVI. repetitis §. XXIX. rogas, *contra quos heic disputem*, responsio in ipsis verbis est. Res mihi est cum iis, „*qui ideas rerum prorsus æternas, & possibilia antecedenter ad Dei decretum fingunt*. Quid clarius quid apertius dici potest? Non sanè oppugno *Utopiæ incolas*, ut tu sarcasticè innuis. Ratio quoque id rogandi quam obtendis, nulla est. *Nam*, inquis, *si Theologos oppugnat, qui docent, quicquid ex se nullam habet ad existendum repugnantiam, id per potentiam Dei esse possibile. &c.* Perplexè sic & obscurè satis, imo falsò affirmas, *quicquid ex se nullam habet ad existendum repugnantiam, id per potentiam Dei esse possibile.* Nihil enim possibile

dici poteſt, niſi cujus ad ſuam voluntatem eam ipſe voluerit relationem, qua futurum fuit, ut nutu ejuſdem voluntatis aliquando exiſteret. At vide ne *Utopia* illa tua, hac theſi admiſſa, imo ipſum *nihil*, tibi poſſibile dicendum ſit. Nullam ſanè *ad exiſtendum repugnantiam*, aut Thomas Morus in ſua Utopia & rebus Utopicis admittet, aut tu in nihilo oſtendes. Ante decretum prorſus nihil eſt præter Deum. Nihil exiſtitentiæ, nihil eſſentiæ, ideæ nihil; nihil igitur concipi debet quod antecedenter ad decretum habeat aut non habeat peculiarem ad exiſtendum repugnantiam. Imo nihil quod citra Dei decretum fingitur non habet omnimodam ad exiſtendum repugnantiam. Repugnat utique effectum quod fingitur ſine cauſa. Imo contradictorum eſt, effectum & nec factum nec faciendum eſſe.

Me ipſe, ut cauſaris, prorſus non oppugno. Nec idem cum illis quos oppugno ulla ratione eviciſti, quantumvis id a te factum glorieris p. 55. non lubet actum agere. Vide pag. 38.

Quin imo non capere te mentem meam palam facis, quando dicis, *Exprimibilitatis ideam cujus Deus ſcientiam habet, eandem eſſe cum idea poſſibilium*. Primo quidem *exprimibilitatis ideam* me ullibi memorare haud memini. Ideam poſſibilium quoque non dicam. Non enim datur *idea* quædam in Deo naturalis, quæ ſit omnium, quibus ſe, interveniente voluntate, exprimere potuit, communis repræſentatio; ſed ſingularium rerum unquam extiturarum liberrimè ante tempora ſecularia ideas formavit, eaſque deinceps, liceat ita loqui,

cog-

cognovit *Scientiâ* quam Scholæ *Visionis* nuncupant. *Exprimibilitatem* autem, ut moneo ad finem §. CXL. *cum in ipsa Essentiæ divinæ & perfectionum omnium fundata sit omnisufficientia*, non alia ideâ Deus sibi repræsentat; quam quâ ipse ab omni æternitate suæ Intellectioni talis obversatur, atque ita sufficiens, ut, interveniente libero decreto, aliarum rerum ideas, formare & ad earum *exemplar*, res in tempore vocare ac sistere possit. Exemplo utar quo aliquid perspicuitatis, si non rei, verbis saltem meis adfundam. Finge consummatissimum horologiorum faciendorum artificem: illius certe habilitas in eo ponenda non est, quod has & illas habeat horologiorum ideas, quibus convenientia conficere horologia queat, sed quod & omnis generis horologiorum formas ipse concipere & iis similia horologia fabrefacere possit. Sic fere Dei concipimus infinitam perfectionem, qua, non ad certas ideas, sibi naturales, quidquam condere, sed ideas formare & res illis convenientes vocare atque efficere erat idoneus.

Atque ita puto me hic *discrimen* ostendere inter Exprimibilitatis suæ naturalis, & idearum liberè formatarum, cognitionem; *non verbis inanibus ludens*, quod tuum dicterium est, sed verbis, pro materiæ, de qua loquimur, ratione atque indole, satis limpidis. *Essentias quæ extra Deum subsistant, aut ideas separatas* quidem Theologis nullis adscribo; sed *independentes* tamen, quatenus non ex libero voluntatis decreto formatas, sed Deo naturales cogitant rerum, quæ non sint Deus

ipse, ideas, formas, essentias. *Ad quarum* nonnullarum instar Deus *quicquid creavit*, *necessario formavit*; eo sensu, ut nihil creaverit, imo nihil creare unquam idoneus fuerit, nisi cujus ideam habuerit sibi naturalem, adeoque necessariam. Selectum habuerit, juxta eos, ad quarum instar quicquam faceret, non tamen facere quicquam potuit, nisi cujus, ante omnem liberæ voluntatis determinationem, habuit ex naturâ suâ, adeoque necessariò ideam. *Extra Utopiam* Theologos non reperiri, qui ita sentiant, si verum non sit, tu saltem cum plurimis aliis in Utopia sedem fixisti.

Atque ita apparet, ut ut id obtendas §. xxx. *te non ostendisse*, nedum ut *satis jam ostenderis*, *summam te Deo decernendi ac operandi adscribere libertatem*; cum selectum tantum concedas, sed idearum ipsi naturalium, non item liberam ipsarum idearum formationem pro lubitu. Quæ majorem utique libertatem infert, quam tuus ille selectus. *Procul te a Spinozismo abesse*, nimirum intentione seria, credo, nec ullibi contrarium dixi; manet tamen id quod habeo pag. 189. „*Verum sic* „*tu non verba à Spinoza mutua accipis*, *bone vir*, „*quod Burmanno crimini vertebas*, *sed sententiam ignarus amplecteris & profiteris*. Nota, *sic tu*: nimirum *statuis Deum alium naturæ ordinem instituere non potuisse*: quibus adde, „*An* „*igitur ex naturæ Dei indole sequitur talis rerum* „*ordo qualis est in præsenti?* Inde colligo. „*Deus* „*igitur tandem causa tantum emanativa erit*, „*adeoque talis tota rerum universitas*, *quia natura*

„*Dei*

„*Dei talis.* His ita præmissis dico, „*te non verbis* „*tantum Spinozæ* & phrases *mutuas accipere,* „*sed sententiam amplecti ac profiteri:* data autem opera te & cum plena causæ cognitione, id non agere, exertè addo, quando dico, *ignarum* te id agere. At affectu absis à Spinozismo quantum velis, talia tamen sunt & quæ expresse profers & quæ ex iis à me sunt recte elicita, ut te consensionis cum Spinoza manifestissime convincant. Hinc, protestatione tua audita, magis adhuc confirmor, ignarum te & imprudenter adseverare id, quod tamen serio te rejicere testaris. Quoties tu nobis non objicis, hominis libertatem, & obedientiæ verè sic dictæ formam prorsus tollere Reformatos, quos & Deum peccati autorem facere vestri identidem clamitant: non tamen eo prolapsus es impudentiæ, ut ex animi sententia ea a nobis statui & doceri dicas, licet juxta mentem vestram illæ theses ex aliis nostris thesibus sequi censeas. Similiter & heic sese res habet. Imo vero p. 190. merito notavi, „*post* „*Spinozam vix quemquam præfractè negaturum,* „*potuisse Deum alià machinà, aliâ prorsus ratio-* „*ne, suæ exprimibilitatis exhibere specimen si vo-* „*luisset.*

De eo manet inter nos controversia; ego omnem possibilitatis rationem ex mera & liberrima Dei voluntate arcessendam statuo. Idem & de impossibilitate affirmandum putem. Ratio manifesta in mentis nostræ imbecillitate reperitur, qua idonea non est, de omnibus & singulis judicare an Dei perfectionibus repugnent nec ne. Simile quid

de

de rerum repugnantia manifestum est, cum ea sit mentis nostræ impotentia, ut omnem conciliandi modum recensere, examinare, explodere, non sit idonea. Hinc concedo quidem. *Quando Deus quippiam liberè decernit, ipsum non posse quicquam decernere, quod manifestam continet repugnantiam*; sed addo hanc seu explicationem, seu limitationem, ut de repugnantia judicetur, non tam res, quam Deum ipsum respiciendum esse. Videndum enim quid Deus fecerit aut non fecerit, inde constat quid facere voluerit: volens autem ut quicquam sit, non potest esse non volens ut id sit, aut volens ut non sit. Deo igitur omnia ex nutu faciente, satius est, ut in voluntate Dei, quando nobis constat, acquiescamus, quam ut ex rerum ipsarum discrepantia aut convenientia judicium feramus: non enim temerè determinanda est diversitas, quæ, Deo id volente, tum rerum ipsarum, tum habitudinum earundem ad invicem, mira esse potuisset, & longe alia, quam nos mente nostra adsequimur.

Similiter ut plurimum, satius est dicere, non futurum imo fieri non posse quicquam, eo quod Deus voluntate sua non decreverit, quam eo, quod divinæ perfectioni & sanctitati naturali adversetur; tum quod infinitæ perfectionis omnis & sanctitatis ratio finitæ nostræ menti non sit perspecta, tum quod id quod divinæ perfectioni repugnans supponitur, prorsus nihil sit. Hæc profiteri non vereor, licet, penitius hanc materiam perscrutatus, deserere, nonnulla ante à me dicta

vi

videri queam loc. cit. §. CXLI. libenter enim *quæ quidem retro sunt obliviscens ad ea quæ sunt priora me extendo* Phil: III. 13.

Deum operari non posse quicquam nisi consentaneè suæ perfectioni & sanctitati naturali ex vero dicis; sed illius potissima, imo forte ulla ratio ex re quadam extra aut præter Deum repetenda non est, quasi quicquam sit quod sua natura Divinæ perfectioni repugnet. Cum ne conceptum quidem aut ideam illius istiusmodi rei formare mentibus nostris valeamus. *Quando itaque Deus*, ait paulo post *aliquid facit, eo declarat, se perfectionem suam hoc potius quam alio modo demonstrare voluisse. Quid hic reprehendendum?* Respondeo periculo hæc prorsus non carere: nimirum cum supponas *alios modos* imo *alias res idealiter* Deo præsentes fuisse, antequam hoc declararet, imo antequam se hac ratione perfectionem declarare suam decrevisset. Quæ thesis est, de qua disserimus, non supponenda igitur à te sed probanda.

Quapropter aliorum illa dicta quibus mentem tuam illustrare hoc eodem §. XXX. conaris, tanquam nihil adversus me facientia prætereo. De Justitia Dei Punitoria seu Vindicatrice quid statuam in plus jam semel allegata Theol. Summa videre est, quemadmodum meæ contraria ipsius sententia ficulneis plane argumentis fulta in ipsius Theol. Christ. L. II. Cap. XII. §. XXVII. & seq. reperitur.

Conclusio ex præcedentibus pag. 60. elicita hæc est. *Exemplis hisce liquidò constat, omnes Theologos unanimiter in eo convenire, quicquid at-*

tributis divinis conſentaneum eſt, à Deo fieri poſſe; quicquid illis adverſatur, à Deo fieri non poſſe, quia Deus rectitudinem ſuam naturalem abnegare non poteſt. Reſpondeo autem, 1. litem de eo mihi tecum non eſſe, nimirum quænam communis Theologorum ſententia fuerit hactenus; verum 2. qualis eſſe debeat in præſenti; atque ita ſtatuo, occaſione errorum, ſeu potius Atheiſmi Spinozæ, continuò nunc ob oculos verſari debere Dei omnimodam libertatem, cui, meo quidem judicio, præjudicium fit, quotieſcunque ideas, res, modos rerum ante decretum poſſibiles adeoque Deo eatenus naturales agnoveris. 3. Hinc circumſpectius locuturus es ſi poſt hac dixeris, quicquid Deus attributis ſuis conſentaneum, aut potius (redundante illa cautela omiſſa, cum aliter decernere quam attributis ſuis conſentaneè, non poſſit) quicquid Deus ſe facturum decreverit, id Deum facere poſſe. 4. Quod attributis ejus adverſatur decernere cum non poſſit, facere pariter procul dubio non poteſt.

Pergis §. XXXI. *Manifeſtam in ſe continent repugnantiam omnia contradicentia, quæ terminorum repugnantiam aut manifeſtam habent, ut quando dicitur, idem poſſe ſimul eſſe & non eſſe; aut repugnantiam involvunt* &c. Quibus nihil aliud reponam, quam, me malle de multis ἐπέχειν, quam audacter adſeverare, plane ſimul conſiſtere aut exiſtere non poſſe, tum quod circa res minimas paſſim tantopere cœcutiamus, tum quod ſufficientiæ divinæ ratio captum noſtrum immenſum ſuperet. Præterea ex Dei voluntate, ubi mihi per-

ſpecta

specta est, potius determinationem peto, quam ex rebus ipsis, quoniam ita agens Deo non figo terminos. Hinc pro *idem non posse simul esse & non esse*, satius erit dicere, Deum non posse simul idem sistere & non sistere, Nihil hic occurrit, cui non abunde antea à me factum satis est, tam in hac Discussione, quam & in ipsa Dissertatione contra Clericum, quæ adversus repetitas hasce Limborgii vitilitigationes immota suis viribus subsistit.

Hinc nihil habens quod cogitatis meis, rem ipsam spectantibus, opponat: me denuo ludibrio habet, quod dixerim ubi ad Mathesin ventum est *discere* à me debere Limborgium. Quanta hæc Waeyenii arrogantia est! tantum Virum à se *discere* forte & aliquid posse imo *debere* jactantis. At ubi locus, quæ verba sunt quibus id contenderim? Quicquam *ut discas* elatus animus tuus si patiatur, disce verum loqui, & non affingere adversario verba quæ nusquam in scripto ejus reperiuntur. Certè si Collegio meo in Geographiam Sacram dudum à multis abhinc annis Studiosis aperto interfuisses, forte non ita te pueriliter prostitueres, tum quoque quando ita suffenus mihi illius scientiæ elementorum ignorantiam falsè exprobras: ac si 180. gradus Longitudinis forte, quod tamen nescio, alicubi memorans, terræ regiones *ultra polos in spatiis imaginariis* somniasse videri debeam, dum ipse videris ignorare quid sit aut Longitudo aut Latitudo. Huic solent 90. gradus adscribi ab Æquinoctiali ad Polum seu Arcticum seu Antarcticum, adeo ut ab

uno Polo ad alium gradus ſint 180. Longitudinem vero quod attinet, illius, Ptolomæo, Dionyſio in Periegeſi aliiſque, alia veteribus eoſque ſectantibus ratio inita fuit, recentioribus alia. Longitudinis gradus poſſunt eſſe, 180. & ultra uſque ad 360. Verum & aliud heic addit ſupinæ ignorantiæ ſpecimen, quando de Longitudine loquens, ejus nimiam protenſionem nos ultra polos avecturam nugatur: cum non Longitudo ſed Latitudo polos verſus ducat, adeoque non Longitudinis exceſſus heic metuendus foret. Mirum iter, quo, Longitudinis ſecutus lineam, eamque excedens, ſe ad polos & ultra polos vectum iri veretur magnus hic Mathematicus. Præterea, non minus ignoranter terræ extremitati jungit ſpatia imaginaria, quæ nemo terræ vicina unquam commentus eſt, ſed extra univerſum finguntur.

Æque ridicula ſequens illatio eſt, quando me Virum bonum non eſſe ex eo concludit, quod quem *Virum plurimum Venerandum* nuncupaveram, *cujus eruditionem ac virtutes ſincerè colam ac venerer*, nunc *calumniæ* reum dixerim. Verum id factum à me eſt, tum demum, cum, poſt iſtam meam teſtificationem, illius malefacti reatum tam luculenter contraxiſſet. Decocta meliore fama, nunc audiat, qualem ſe factis abundè probavit. Adeo ut in hiſce candoris mei argumentum & viri boni ſpecimen dederim, qui diſſentientem laudo, uſque dum laude ſe indignum factis ita conſpicuis demonſtravit. Et ſane *eruditio* quoque multo minoris facienda, poſtquam ita ignarum deprehendi, eorum quoque, quæ tyronibus ignota eſſe non debebant.

Ni-

Nihil esse necessarium quod Deus non decrevit, laxè nimis §. XXXII. dictum erat à Limborgio, quapropter diversi generis *necessaria* distinguo. „*Necessarium dici potest aliquid, quod, posito „alio, necessarium foret, illud sane omne necessa- „rium Deus non decrevit.* Utique, ex Scholarum usu; licet enim, non existente conditione, non futurum sit id, quod, posita demum conditione, futurum erat, necessarium tamen dici, ut ut sub conditione, nihil prohibet, inprimis ubi naturalis inter conditionem & rem quæ illa conditione non posita, futura non est, nexus est. Verum quæ heic differit, nihil aliud sunt, quam quæsita & longe petita occasio ea dicendi, quibus me denuo & famam meam lædere posse autumat, Sed probo in thesi quæ profert & probavi semper; inde factum, ut ubi affinitatis ratione, videri potuissem non sine successu me immiscere negotiis nihil ad *me aut munus meum spectantibus*, ita religiose ab iis abstinuerim, ut ea prorsus ignoraverim, imo ne in hunc quidem usque diem sciam, quo ordine, qua methodo, eligantur qui Magistratu funguntur.

Medioburgum respicio, quæ tamen urbs id merito in parte calamitatis censebat, importunas ministrorum verbi prensationes. Nullius limen unquam calcavi, ut vel verbulum facerem de iis quæ curiæ erant, aut regiminis Politici.

Postea autem istiusmodi negotiis me applicare debui, sed non nisi legitimè ad ea peragenda vocatus, ut, quicquid aut Limborgius aut alius quis

 mihi

mihi insimulet, illæsa conscientia & hac in parte fuerim versatus. Sorte mea, qualiscunque mihi obtigerit, contentus, nunquam divinæ vocationis modum excessi.

In iis quoque, quæ adversus horum aut illorum errores scriptis editis, agere tempestivum judicavi, famæ quidem sed ante omnia veritatis habui rationem; adeo ut pro viribus & animo divinâ gratiâ mihi concessis, gratias agere Deo audeam in Christo Jesu. Ab humanis infirmitatibus immunem me non pronuncio, in omnibus tamen Dei gloria nihil habui antiquius. Sed quorsum me abripit maligna hominis incusatio.

Unicè ea mihi, licet non directè, acerbè tamen satis & dolose intentata, eo quod totius Pelagianismi & Arminianismi jugulum petissem, id quod astutè dissimulat & intactum relinquit, haud secus atque si dictum non esset. Quod ut ne animadverteret Lector pulverem spargit & honori meo insidiatur, ut jam videmus. Non tamen ita evades bone Vir, Episcopii ulcus quod tetigi, te quoque dudum infecit. Nimirum potius quam ut eventus, non futuri, nisi interveniente libera humanæ voluntatis determinatione, certitudinem agnoscant, aut certam nostræ voluntatis prædeterminationem, statuunt fieri potuisse ut ipse Christus se *susceptæ Sponsioni subduceret*, imo, nisi se subducere & non obedire potuerit, actum sit de vera ratione obedientiæ. Id innui hisce verbis, „ *Necessarium* „ *est, ut, Christo Sponsioni renunciante, id quod* „ *Arminiani in Apologia* Cap. XVII. *fieri posse* *sta-*

„*statuunt, ruat universa consilii gratiæ moles,*
„*non tamen id a Deo decretum est.* Quid ad hæc noster Arminianus? nihil prorsus. Sophisticatiunculis suis, quibus ea, quæ de necessitate & contingentia dixeram pueriliter impugnat, immiscet nonnulla quibus Lectoris animum in me concitatum iri confidebat, nimirum ut ad rem ipsam rediens, in oculos non nimis clare incurreret horrendum Arminianæ blasphemiæ specimen. Quid ni & ad illa quicquam reponis? quantas movebas tumultus, quando, unico calumniæ tuæ in Burmannum conjectæ specimine notato, deliberato animo nihil addidi de reliquis. Liceat tuis verbis uti, *cum, inquam, hæc adeo jactanter & confidenter scribat Limborgius, cur in hoc maximi momenti articulo, non* hujus aut illius Arminiani, sed integræ societatis *patrocinium deserit, ac turpi silentio causam quam defendendam suscipit prodit.* §. XIX. p. 42.

Atque ita id quod Arminianos omnes imo omnem atque universum Arminianismum tangit dissimulat Limborgius & in vitæ meæ rationem obliquè invehitur. Ego autem dicta igitur illa mea quæ tangere veritus est, denuo repono. „*Necessarium est,*
„*ut, Christo Sponsioni renunciante, id quod Armi-*
„*niani in Apologia* Cap. XVII. *fieri posse statuunt,*
„*ruat universa Consilii gratiæ moles, non tamen*
„*id à Deo decretum est.* Qui error ita est abominabilis, ut non possit non denuo excitare justam ab Arminianorum hæterodoxiis aversionem, in iis, qui veritatis casto capiuntur amore. Legat homo

meus

meus ea quæ de hoc argumento ſolidiſſimè ſcripſit Coccejus in Tractatu de Fœdere §. 69. & ſequentibus, examinet, diſcutiat; polliceor ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσομεν, placidam veritatis Defenſionem; qua heic non indiget, quoniam ne tangere quidem, nedum excutere auſus fuiſti.

Hinc miſſis denuo iis, quibus famam meam per cuniculos arroſit, rem ipſam proſequar. Tanto autem majore cum voluptate, quanto ea, quæ ſequuntur, propius tangunt controverſias a Pelagianis hactenus & illorum ſobole Arminanis, poſt Jeſuitas, infeliciter recoctas. Nimirum, libertatem cauſæ dependenter agentis, cum eventus neceſſitate, quæ à Dei decreto eſt, conciliare nolentes, homini potius independentiam in operando adſcribunt, quam ut divinam de omni eventu diſpoſitionem modeſti agnoſcant.

Agnoſcere utique, niſi & hac in parte jam Socinianis apertè accedat, debet divinam, adeoque certam & falli neſciam, contingenter quoque futurorum præſcientiam. Qua admiſſa, non minus ratione Dei certi ſunt & probè perſpecti, illarum quam aliorum rerum eventus. Adeo ut heic eadem laborent difficultate quam à nobis ſolvi non poſſe perhibent. Et ſane niſi æque certo noverit & prænoverit Deus ea, quæ interveniente libera humanæ aut angelicæ voluntatis determinatione unquam facta ſunt, aut fient, omnem Deo præſcientiam abjudicare neceſſe eſt.

Verum ut videas dudum ante haſce tuas velitationes ſolidè hanc veritatem a me demonſtratam

tam

tam esse & pro modulo meo perspectam, lege quæ scripsi in Summa Theol. Cap. III. §. CLII. & CLIII.

CXLII. Has autem sc: *Justitiam & Sanctitatem* ex Dei, peccatorem in gloriam introducentis, adeoque sanctificantis, decentiâ ita derivat Apostolus, ut istam Christi consummationem decuisse Deum apertè dixerit. Hinc דר appellatur Deus, quippe in quo est decentia quædam, quam conspiciendam præbuit in opere omni quod in Christo præstitit, ut Capitis secundi §. 33.--38. videre est. Nihil autem Pater facit quod non similiter & Filius. Per ipsum *secula*, id est, cuncta non sine momentorum successione durantia, *facta* sunt Hebr: I. 3. Propter se facit omnia & ad gloriam suam, adeoque ut prædicentur virtutes ejus. Proverb: XVI. 4. Ps. XIX. I. 2. Est igitur in Deo quid, cui respondeant, quodque exprimant, & conspiciendum præbeant res factæ. Id autem in Deo erat antequam rebus factis innotesceret; seu Deus jam ante erat talis, antequam se talem factis probaret. Quando se ipse abnegare non posse, mentiri, peccare non posse dicitur, non sanè id eam tantum ob rationem accidit, quod Deus libere decreverit se ea non commissurum, sed quod ipsi naturæ ac essentiali perfectioni divinæ prorsus repugnent: seu quod gloriam Dei enarrare nequeant, quod offuscare apta sint & negare, non illustrare virtutes Dei, adeoque exprimere Deum atque adumbrare haud possint.

CXLIII. Hinc est, quod, liberrime licet & pro mero Dei placito producta sint omnia, adeo

ut potuerint hæc non produci aut prorsus alia; certum tamen sit, Deum, ubi hoc aut illud facere voluisse constat, nonnulla quæ ad eam rem, ut sit ad gloriam Dei, seu ut Deum exprimat, necessaria sunt, una non facere haud potuisse. Exemplo rem illustremus. Constet, Deum creare voluisse creaturam cogitantem, dico fieri non potuisse, quin rectam, id est, quæ conditorem suum agnoscere atque amare apta nata foret, produceret. Ratio in promtu est. Non responderet ceteroquin Dei Exprimibilitati, non referret Deum, non foret, ut creatura rationalis, ad Deum. Idem in multarum rerum connexione rite observandum est. Potuerit Deus fœdus facere cum Adamo ut homine singulari, pacto tamen cum eo fœdere, tanquam cum capite, omnes sub se atque in se complectente, fieri per Dei decentiam haud potest, quin, Adamo peccante, omnes ruant in interitum. De Ideis nobis inditis pariter tenendum, postquam tales nobis indere voluit Deus tanquam se adumbrantes, fieri non potest ut Deus res alias faciat quam tales quæ respondeant isti Ideæ: tum quod falsum testaretur Deus, opusque suum destrueret, tum quod se non adumbraret, sed sui adumbrationi contradicturus esset, adeoque sui de se ipse negaturus testimonium. Sic, inditâ nobis Ideâ corporis, ut rei extensæ, mentis ut rei cogitantis, fieri non potest ut Deus corpus creet non extensum, aut mentem non cogitantem. Non quod rerum illarum Ideæ sint, eo sensu, quo vulgo id asseri solet, æternæ, sed quod Deus eo quasi chara-

ctere

ctere sic se habente & non aliter exprimere se voluerit.

Contingentiam non tollo, sed Deo subjicio. Scire vis quomodo eventus necessitatem cum libertate nostræ voluntatis dudum conciliarint nostri: Kendallum audi S.T.D. Anglum, sic ille in Tuissii Vita & Victoria de Scientia Media pag. 107. 108. 109. Prædeterminatio divina cum libertate humana satis suaviter congruit; nec omnino eam imminuit, etiam cum *necessitatem* quandam satis *amicam* imponit. Necessitas quidem omnis ab *intrinseco*, libertati repugnat; non repugnat necessitas ab *extrinseco*. Dic enim amabo, annon Cyrus *liberè* curaverit Templum Hierosolomytanum restaurandum? annon & curaverit *necessariò?* Annon Josiah Sacrificulorum ossa *liberè* combusserit? annon combusserit & *necessariò?* Si non egerint *liberè*, non egerunt, ut decuit *homines*; si non egerint *necessario*, quidni dixeris *Prophetarum prædictiones* potuisse esse falsas, *Dei decreta* frustranea? Decreverat Deus, ut uterque ageret *deliberatè*; non cœco aliquo impetu, quali bruta animantia rapi solent, sed consilio, & ratione suâ ductus............ Imò *id quod agitur*, *necessarium* est ex parte *Dei* decernentis, nec tamen *agitur necessariò* respectu *hominis* deliberantis. Necessarium est ut homo *agat* quoad *rem*, nec minùs necessarium est ut *liberè agat* quoad *modum*. Consilia divina non *tollunt* humana, sed *moderantur*. Libertatem nostram *dirigunt*, non *destruunt*. Deus omnia in fines suos infallibiliter deflectit, sed &

hominibus pro suo modo agendi *modum* permittit. *Contingentia* quoad *naturam humanam*, non negat *necessitatem ex decreto divino*, necessitas *ex decreto divino*, non tollit libertatem *humanam*. Dic sodes, an *necessitas* quæ tibi incumbit ex *superiorum mandato*, tollit *animi tui libertatem?* certè nec magis adversatur *necessitas ex decreto divino naturali contingentiæ.* Quæ *necessaria* sunt ex *determinatione* divinâ, fiunt & *liberè* quoad *executionem* humanam. Hactenus Kendallus.

Quomodo Clarissimus *Burmannus possibile agnoscat & contingentia*, contra quam conquereris §. XXXIII. alii te docebunt, qui Burmanni defendendi Provinciam, non sine insigni gratiarum actione mihi facta, sibi demandarunt. Verum heic & ipse Limborgius mihi *gratias agit:* heu quantum mutatus ab illo! non, Benigne Lector: antiquum obtinet, lepida ironia est. *Interim est quod gratias tibi agam Waeyene, quod sententiam, quam alii speciosis verborum involucris tegere solent, tam apertè & rotundè sine verborum ambagibus profitearis*, quod „*omnia quæ facta sunt aut fiunt, à* „*Deo decreta sunt, ac proinde non fieri non potue-* „*rint*. Reformatos hanc veritatem tegere falsissimum est. Neminem pudet eam palam profiteri, nisi qui Paulo non credendum forte autumet, dicenti *Deum omnia operari secundum consilium voluntatis suæ* Eph: 1. quod Salomo exprimit למענהו Prob: XVI. 4. *omne parat* Johovah *ad responsum suum*, ne verbis quidem aut cogitationibus hominum exceptis, utpote quæ versu 1. & 2. exertè memoraverat.

verat. Publice hæc & ubique omnes profitemur; nec nos movent toties jam recoctæ Arminianorum aliorumve, hac in parte cum Pelagianis facientium paratragœdiationes, quæ totidem sunt adversus Scripturam & Spiritum Sanctum prophani γογγυσμοί. Audiamus tamen. *Sic enim necessario tibi agnoscendum est, omnia peccata ac scelera quantumvis enormia, quæ unquam contigerunt, & quæ Deus æterni ignis supplicio puniturus est, à Deo esse decreta, & quia à Deo decreta sunt non fieri non potuisse.*

Deum peccati auctorem statuere imo vel unius, nedum omnium, blasphemum est. Thesis mea est „*omnia quæ facta sunt aut fiunt, a Deo decreta* „*sunt, ac proinde non fieri non potuerunt.* Rogo autem meum hominem, an quicquam sit aut fiat, quod Deus aut ignoret esse, aut, antequam fieret, non præcognoscat. Si præcognoverit, ut antehac demonstravi, unde ipsi ea cognitio? *non certè aliunde*, nisi dependentiam Deo adscribere non erubescas; *ergo ex se, adeoque ex suo decreto.* Ea autem quæ divinitus decreta sunt, qualiacunque sint, non possunt non fieri, nisi falli posse Decretum Dei & irritum fieri ejus propositum adversus Scripturam dixeris. Et cum tantus sit nexus, ea rerum concatenatio, fieri utique non potest, quin, hoc in eventu, scopo suo excidens, pariter in iis finem propositum non attingat, quorum cum priore eventu connexio est.

Quando autem statuo non fieri non posse quæ decreta sunt, naturam rerum non muto, ac si id quod li-

libere operatur desinat libere operari: id quod antè eventum contingens erat, eo quod fieri non posset, nisi interveniente libera determinatione arbitrii alicujus creati, manet contingenter futurum, usque dum factum sit.

Peccata autem ita rerum eventibus innexa sunt, atque, liceat ita loqui, intermixta, ut, nisi & illa præsciantur, istiusmodi rerum futurarum series, qualem videmus, necti non potuerit. Tanta rebus mutatio accidit, tanta in iis est per peccatum diversitas, ut universam eventuum seriem cognoscere Deus non potuerit, peccatis pariter non cognitis & præcognitis. Hæc autem præcognitio cum falli non possit, necesse est, ut & ipsa peccata eveniant quemadmodum eveniunt, nisi incertos fingamus Deoque incognitos omnes illos eventus, quibus immixtum peccatum est. Permittere igitur decrevit, cum, nisi permittat, perpetrari haud possint.

De peccati autem causa ego quidem sollicitus non sum. *Juxta enim illum concipiendi modum, causa proprie peccati nulla erit, cum omne peccatum mera sit privatio. Ceteroquin peccare est illius, qui legi adstringitur.* Enchiridii Mei Theol. pag. 287. *En sola*, Coccejus Disp. VI. quæ est de Prædestinatione, *quæ recta & sancta sunt, Deus operatur in creaturis, faciens ut ea velle & facere possint, & velint, & operentur: Quæ vero prava sunt*, permittit, *non otiosè profectò & ut cesset creaturam tenere manu* Ps. CXXXIX. 5. Job: XII. 10. *aut ut illa independenter à Dei potenti voluntate*

ac

ac concursu quicquam facere possit. Quæ permissio est imperscrutabilis & sancta creaturæ intelligentis gubernatio in sua mutabilitate à rectitudine primitivæ conditionis, aut in suæ corruptione per peccatum contracta, qua peccandi voluntas & impetus non coercetur, & actus liber creaturæ peccaminosus determinatur, &, in quantum sine creatore existere non potest, existit.

Habet igitur Deus ab æterno consilium ὡρισμένον definitum, *de iis, quæ in hominibus ad gloriam suam erat in tempore, efficiendo vel permittendo, operaturus.* Ab æterno enim Deo sunt γνωστὰ (nota, *imo scita, & decreta*) omnia opera sua Act: xv. 18. Et, quemadmodum voluit (Ps: cxv. 3.) ita facit omnia pulchrè tempore suo Eccles: 111. 11. *Quandoquidem autem omnia fiunt secundum Dei consilium, & præter ipsius consilium nihil fit, sive bonum sive malum; idque consilium est* ὡρισμένη, *& ipsi impii* προγεγραμμένοι εἰς κρίμα (*Jud:* 4.) idcirco προορισμὸς prædestinatio, *h.e.* præsignatio & prædefinitio *potest non tantum de præparatione beneficiorum, sed & de ordinatione permissionis lapsus & gubernationis in peccato & præparatione judicii dici.*

Certitudinem eventus, ratione peccati, ultro & intrepide agnoscimus, ut frustra, nobis quasi invitis, ex dictis nostris extundere hanc thesin debuisse videri velit. *Quo quid fœdius?* &c. Sed quæ? sed ubi ista fœditas? Nonne & peccata à peccatoribus patranda passim in vaticiniis prophetarum prædicta legimus? unica sufficiat Christi Domini

tur-

turpissima venditio, ipsô pretiô ante determinatô & prædictô. An fallere hic eventus potuit? si non, quid ex eventus certitudine fœdi elicis, quod doctrinæ nostræ adhæreat, cum Deum, ab omni labe immunem, peccati nec esse nec posse esse auctorem serio contendamus.

Kendal p. 42. 43. 44. Deus Adversariis nostris nè sit autor *peccatorum*, vix autor est *actionum*. Nobis actionum omnium autor est, nullius peccati. Scilicet *peccatum* ab *actione* diligenter distinguimus; quicquid est simplicis actionis Deo tribuimus, quicquid admixti peccati nobis. Ridet hæc omnia vir Doctissimus; & quia negamus *peccatum formaliter sumptum esse ens positivum*, satis Doctoraliter nobis imponit, *Nihil omnino esse propter* quod (secundum placita hæc nostra) tot myriades miserorum mortalium ad immortales cruciatus severius damnantur; *nihil* omnino esse propter quod Deus tam tremendâ irâ exæstuat; *nihil* propter quod homines tristissimis pœnis ad judicantur. Verum respondeat vir Clarissimus, cui certè *Mors* non est *ens positivum*, ergóne *nihil* est à quo naturâ tam anxiè abhorret? *nihil* quod Deus tam solenniter minatus est nobis omnibus? *nihil* quod nos tam mœsti deflemus in amicis? *nihil* quod metuimus, deprecamur, detrectamus? Novit vir Summus, *nihil* istud esse non *negativum*, sed *privativum*. *Nihil* omnino esse quod *nihil* suum *privativum* non nimis maculet, polluat, angat, perdat. Appello *cæcos*, *surdos*, *mutos*, *claudos* qui omnes *pedes* suos habent, quibus satis facilè eant

in

in tam tritam *sententiam*. Quinimò *nihil* est inter entia omnia, quæ vocamus *intelligentia*, quod *nihil hoc privativum* non nimis reum faciat cujuscuscunque pœnæ, & *damni* & *sensus*. Nonne satis erant nativæ istæ intellectus nostri *tenebræ*, cur a Cœlesti luce æternum exulantes, ad infernales flammas merito damnaremur? Nonne Deus hominem justo odio prosequatur, quia homo Deum debito *amore non colit?* Numquid necesse est lex divina peccatum aliquod *actuale* expectet, antequam originalis justitiæ *carentiam* ulcisci præsumat? Tailerus noster (ut videtur) rem *acu* tetigit, anne & Hammondus illi hac ex parte audacius suffragatur? Verum audiat Dominus Doctor, si privatio omnis omnino *nihil* sit, cur ægrè fert se *Canonicatu* suo indignius *deprivari?* ergóne *nihil* tantum potest in Heroicum illum animum, qui *nihil* non potest? Dicam verbulo, si peccatum sit *ens positivum*, certè haud indignum est cujus authorem Deum ipsum esse, venerabundi agnoscamus. Siquidem quod pueri olim cantillabamus in Scholis, *ens* & *bonum* convertuntur. Sed memini Neo-Pelagianos malle statuere, quod *Deus non sit autor omnis boni*, ut nos liberius criminentur, quasi doceremus, *Deum esse autorem omnis mali.*

Tertium infelix Corollarium, quo doctrinam de prædeterminatione oneravit vir Clarissimus, *nullum omnino esse peccatum; Siquidem nihil unquam factum est à voluntate Dei absonum.* Norris quem Colomesius in Bibliot. Choisie ad cælum evehit. inter ea quæ Augustino objiciuntur & hoc recenset Vind. Augustin. p. 143. §. x. *removeri itaque om-*

num industriam, tollique virtutes, si Dei constitutio humanas præveniat voluntates; & sub hoc prædestinationis nomine fatalem quandam induci necessitatem. Responsio est. Ita Semipelagianos sentire scribit ad Augustinum Prosper.

Hæc consideret cui mens *non læva* & videat *an nihil*, communi hac in parte Reformatorum doctrina, esse possit *fœdius*. Verum ubi denuo ad hasce mei hominis Rhetoricationes attenderis, deprehendes perplexum & præ metu confuse, imo sine sensu loquentem. Verba profert sesquipedalia & altum sonantia; malum autem, de quo tantoperé quæritur, non exprimit. Peccati me auctorem facere Deum, ut vulgo calumniari solent, non exertè dicit. Certitudo eventus ratione peccatorum eaque ex Decreto, si verba ejus excutias, omne id est quod tantopere abominatur. Quam inepte vel ex eo solo apparet, quod gravissima peccata quæ commissa sunt in *rupem salutis*, à Mose dudum & Prophetis ita exactè prædicta legamus, ut nonnunquam historias potius quam earum prædictiones ob oculos habere videamur. Quod, absque decreto de illis permittendis, qua ratione concipiat Limborgius, precor ut explicet. Eventus autem æque certus est, qui, Deo permittente, quam qui Deo valide eum præstante, futurus prædicitur.

Nugæ sunt quæ habet §. XXXIV. & sequentibus, modo enim mea conferantur, videbis immota stare imo & intacta. Illa autem quibus jam mentem tuam explicas, lubens admitto, nec enim unquam non ex animi sententia loquor, *unaquæque res* revera *est ta-*

lis

lis qualem Deo eam creare placuit. Hariolatione opus esse ut intelligantur ea quæ antea scripseras & à me notata sunt, collatio primo obtutu docebit. *Inde tamen*, inquis, *non sequitur, eam non esse rerum essentiam, in se spectatam, ut a Deo potuerit decerni.* Fingis igitur *essentiam*, quæ *in se spectari* possit, nec tamen *decreta* sit, sed quæ *possit decerni*; quod id ipsum est, quod ex professo à me oppugnatur. Huc spectant verba sequentia: „*Rei* „*quam Deus facere possit, nisi futuram decreve-* „*rit, nullus datur conceptus.* Vides rejicere me figmentum, quo *res, aut essentias, aut modos* rerum tibi imagineris à Deo cogitatas ante decretum, eique naturales. Atque id est, quo posito, qua ratione Spinozismus commode evitari queat, haud video.

Subdis §. xxxv. *Tale ens à Deo non posse concipi ante omnem decreti actum, probandum erat.* At probavit id uberrime Clarissimus Poiretus: ego pariter, licet ea brevitate quam operis ratio exigebat. Ordine si examinasses quæ huc facientia, Summâ Theologices complexus sum, argumenta vidisses. Quin imò ubi Lector ea quæ in Dissert. c. Clericum jam à me exhibita sunt, paulo attentiore animo consideraverit, non mentem meam tantum rectè assequetur, verum & deprehendet vim rationum à me allatarum nimiam esse, quam ut leviculis hominis mei exceptiunculis, & subterfugiolis, eludi queat. Summa enim earum mera est principii petitio. Imo id quod ipse *possibile* dicit, à me prorsus non agnosci ne advertit quidem, imo ita obtusi ingenii

est, aut excæcatus præjudiciis, ut discrimen non videat inter Adamum sc: qualemcumque & primum, seu *hunc Adamum*. Alioquin enim ausus non fuisset negare *eum non fuisse individuum*, nimirum eâ ratione, quâ eum fuisse fingit, nimirum ante Decretum. Individuum certe possibile est *hic Adam*. *Non erat*, ex tua sententia, ante decretum, fateor; sed erat tamen ejus idea, eaque ex tua opinione Deo naturalis. Non potest autem dici hujus Adami, hujus Petri idea, quæ non repræsentat hoc & illud individuum. Poterat *esse individuum*, rectè, at, juxta te, idea omnis possibilis penes Deum est, ante Decretum. Fuit igitur idea hujus & illius hominis: qui sanè hic aut ille esse non potest, nisi posito singulari individuationis principio, & conceptis circumstantiis individuantibus. Fuerint autem circumstantiæ quoque possibiles, non tamen eæ aliæ esse potuere, ab hisce, quibus illa singularia jam individuantur. Atque heic se pandit abyssus in qua circa libertatem & dominium Dei, meo quidem judicio, errat Limborgius.

Ita autem cœcutiens §. XXXVI. *mirari se* dicit, *me*, *quia non-entis nullæ sunt affectiones*, *inferre*, „*non-entis nullam esse possibilitatem & impossibilitatem*. Inspiciat Lector quæ in Dissertatione c. Clericum dicta sunt p. 185. & videbit, recte me & apposite dixisse, „*non entis nullam esse possibilitatem aut impossibilitatem*. Id quod plane *nonens* est, ita ut nihil sit prorsus, & ne quidem esse ideale habeat in mente divina, ridicule possibile dicitur aut impossibile, etiam juxta tua ratiocinia, utpote, qui *res* tibi fingis, cujus aliqua sit *essen-*

tia,

tia, adeo ut *in se spectari* possit, & talis, ut *decerni possit*; hæc una species, *altera* sunt res, sic tu porro, *quarum est ad existendum repugnantia, ut à Deo decerni non potuerint*. Neutra est, imo nihil est ante decretum Dei: adeoque neutri competit possibilitas aut impossibilitas. Pergis. *De solo non-ente impossibilitas prædicari potest*; at tu eam prædicasti de *re*, cujus *est ad existendum repugnantia*, adeo ut non-ens à te tanquam res concipiatur: & *rem* dicas, idem quod in præsenti *non-ens* non tantum nuncupas, sed quod & dicis *ens esse non posse*. Rem igitur concipis quæ nec ens sit nec esse possit. Omnis perplexitas ex eo est, quod ante omnem de eo Dei volitionem quicquam in Deo fingas, quod non sit ipse Deus. Hinc id quod concipitur *solum ut possibile*, tibi est, *non-ens, sed tale*. Egregiè! est non ens, & dum adhuc est, & concipitur ut *non-ens*, *TALE* dicitur. Ut, quocunque te vertas, non-enti affectiones tribuas, quod ridiculum est. At quale est illud tuum *non-ens?* responsionem in promtu habes, *tale est, in quo non est repugnantia ad existendum*. Verum hæc adhuc clarius evincunt te non-enti affectiones adscribere, quæ entis sunt. Non cadit utique aut repugnantia, aut non repugnantia ad existendum, in id, quod omni considerandi modo, atqui ita prorsus est *non-ens*, quale tibi tuum possibile est. Ego autem nihil possibile dico, nisi ratione habita potentiæ Dei. quæ sola aliquid ex nihilo producere apta est. Potentia autem Dei ipsa voluntas est, considerata cum relatione ad aliquem effectum extra se.

Adeoque nihil possibile antecedenter ad Dei voluntatem.

Sic & nihil voco impossibile, nisi pariter ratione habita ad Dei voluntatem, quam, quando hoc aut illud velle & facere video, clare concipio, eodem momento non esse id non volentem aut facientem, aut sistentem. Hoc bene percepto, via, tuta ac plana panditur qua omnem impossibilitatis rationem accurate concipiam. Et sane nec Deo terminos figere, nec res fictas concipere, deque earum possibilitate disserere atque impossibilitate mihi magis convenit, quam aliquid velle facere ex nihilo.

Hinc ego, ut ut inexhaustam, imo infinitam prorsus concipiam Dei exuperantissimam se adumbrandi, sufficientiam, nihil tamen tanquam possibile concipio, nisi id, quod decretum à Deo est. Potentiam enim ut & omnipotentiam Dei, absque relatione ad voluntatem & decretum concipere, absurda res est.

Sermonem confusum, conceptus confusos sequi, exemplo suo probat Limborgius § XXXVII. Verba mea exscribens, pro *circumstantiis individuantibus*, habet *substantiis individuantibus*. Scriptionis meæ modum carpens, dicit, me *nihil dicere*, cui, nullo verbo interjecto, subdit, *dum tamen aliquali ratiocinatione hic uterus.* Unde palam est *nihil dicere* eodem loco ac tempore, & *aliquali* ratiocinatione uti, simul incedere Limborgio. Maresius id omne dat quod volo, nimirum *universalium in Deo* cognitionem *non negare*

simul

simul cognitionem singularium. Deinde & hodie si vixisset Maresius eo forte jam ante nos profecisset, quo nos jam profectos Deo gratias agimus.

Quæ secundum Ludovici Vivis monitum *indicat tantum*, *ut ab omnibus pro stultis rejiciantur* §. XXXIX. ipso judice, nihilominus minus *stulta futura* veretur, iis, qui *illorum naturæ declarandæ operam* aliquam *insument*! aliudque heic, ipso judice, inter nos discrimen non est, quam *uter nostrum aptioribus terminis mentem suam expresserit.* Sic inter ea quæ *stulta* nuncupat, & ea, quæ ipse tam seriò & fervidè pertractavit zeloque longe majore, quam unquam adversus Socinianos aut Judæos usus est, non aliud discrimen est, quam uter aptioribus terminis mentem suam expresserit. Λογομαχία est, ubi *stulta* dicat pars altera & altera quæ sapiant. Lepidè admodum?

Quo magis ad incitas redactum, eo, jam plus semel, iniquiorem deprehendi, haud secus ac si, seria rerum meditatione consumtis spiritibus, novos haud aliter sibi comparandos censeat, quam si iræ in me suæ atque excandescentiæ paulo liberius indulgeat. Hinc denuo exorbitat, modum que excedit omnem, & mali in me animi illustria exhibet argumenta. Subtilitatem riserat §. XXXVIII. nunc omnia *stulta sunt*, quæ in meis obelisco suo dignatus est. *Pulpam* dicit mihi non invidendam, scripta, qualia Rittangelii, *iteratis editionibus in vulgus mittere, & amplissimis præconiis ornare.* Quo dicterio in dudum defuncti cineres mingere non veretur

retur moderatus & lenis meus Arminianus. Verum, cujus eruditionem atque eloquentiam Hebræam, Wagenseilius tantis evehit laudibus, næ ei nocere haud poterit, quantumvis infestus sit, Philippi mei calamus. At quidnam illud est obsecro, quod iram ipsius ita concitavit in hominem, qui tot jam annos vivere desiit, & ne minimo quidem verbo Arminianum unquam læsit? In hominem qui doctissimis dudum impensè laudatus est, nisi forte doleat, in apertam lucem trahi errores eorum quibus fraternitatis dextram negare non audet. Eaque produci ex Judaicis, quæ ipse ignoravit, quando cum Judæis ita placide & comiter, aut, ut dicam quod res est, ita languidè disceptavit, ut, ne eos offenderet, omnem de S. S. Trinitate aut Deitate Christi illiusque sacrificio loquendi occasionem sollicitè vitaverit. *De voculis litigare*, inquit, *meum non est*: nec meum, nisi voculæ sint sub quarum detorsione aut neglectu turpis lateat rerum & veritatum præcipuarum rejectio, *Aliqualis* saltem, ut voce, nullo idoneo latinitatis auctore præeunte, nostro toties usurpata, semel utar.

Risit, lusit, calumniatus est aliquantulum, en denuo magno animo ad arma properantem. *Quando itaque dico*, ac si de iis novissimè egisset, nihilque eorum, quo me una cum Rittangelio contumeliosissimè excepit, fuisset interjectum: en frontem hominis, ilico subdit, *Quando itaque dico quarundam rerum eam ad existendum esse repugnantiam, ut à Deo decerni non potuerint*. Quis credat, fieri posse, ut vibratis in Rittangelium il-

liusf-

liusque tractatuum editorem acutissimis calumniæ telis, iis verbis confestim loquatur, quæ homini hoc agenti, & rem ipsam serio tractanti atque urgenti demum conveniant. Verum demus id malignæ indoli, &, susque deque habitis aculeatis verbis, causam ipsam ulterius disceptemus. Dico igitur, res tales non concipi à me, imo ne ab ullo quidem homine posse, quod & pag. 186. abunde ostendi. Hisce nihil reponit noster. Et præterea τὸ *non posse*, de Deo prædicare nunquam audeo, nisi quando τὸ *non posse* perfectionem dicit, Poiretum audiamus L. III. C. XIII. §. XIII. *Nam si de verbis, Deus non potest, lis intendatur*, ea non involvunt semper Potentiæ Dei negationem: alioqui S. Scriptura Potentiam Dei negaret, dum illis utens ait, Deum *non posse* se ipsum abnegare. Vocibus his nil aliud designatur, quam quod Deus imperfectioni non sit obnoxius, nec possit concipi tale quid ei esse attribuendum quod imperfectionem includat: quo sensu verba *potest*, *posse*, *potentia*; negativa sunt; nam denotant capacitatem imperfectionis non-nullius: itaque à Deo per negationem sunt removenda, *non potest*, *non potentia*, &c. Quomodo non negatur vera & positiva Dei Potentia sive efficacia efficiendi quæ statuit, nec ei dantur limites ulli, nisi ipsa omnimoda perfectio pro limite habeatur: Sed ostenditur, efficacem voluntatem Dei de rebus ponendis, à se ipsa statuente non dissentire. Tantum abest ut Divinam Potentiam negatione vel limite impugnem, quin contra, assero Deum potuisse omnium rerum essen-

tias, veritates, existentias, in nihilo linquere, vel alias statuere efficere de quibus nil quicquam determinare vel concipere queo: At scio, stabilitis ideis, essentiis, naturis atque veritatibus rerum, v. g. extensionis sive materiæ, corporum particularium, figurarum, &c. me non posse dicere, forte Deus potest efficere triangulum rectilineum cujus anguli tres non sint duobus rectis æquales: forte potest efficere ut unum corpus (posito quod ejus natura sit in extensione sive spatiositate, ut multis persuasum est) sit totum simul in duobus locis; adeoque ut totum corpus humanum in extensione multo minori quam ea est quæ de ejus essentia statuitur, sit contentum; vel ut extensio quæ habet figuras, dispositiones, motus, cæterasque modificationes panis aut vini, eorumque particularum, sit (illis qui statuunt panis aut vini naturas essentiasque in his consistere) aut sanguis, aut caro, &c. quia Deus est omnipotens. Quidni etiam dixeris, posse etiam forte se ipsum abnegare Deum? posse efficere quæ efficiens non concipiet, aut ea velle quæ non volet eo modo quo volet, quia scilicet est omnipotens? Peto, quid per Potentiam Dei intelligatur? An per illam, talem intelligemus voluntatis Divinæ perfectionem, qua res tales ponantur quales vult, aut vero quales ipsa non vult? Ultimum hoc absurdum est. Ecquis unquam cogitavit per Potentiam Dei absurda talia esse concipienda & notanda? Atqui id ipsum fit ab illis &c.

Noster, argumentorum pondere compressus, evadere cupit eadem viâ, qua antea se subducere ten-

tentaverat; nimirum obtenderat nostram disceptationem λογομαχίαν tantum esse, hanc *rursus occurrentem* nunc causatur §. XXXIX. *quasi*, inquit, ego *agnoscerem rem existentem*, *quam tamen impossibile sit existere?* Quis non severè increpet hominem in re seria ita leviter nugantem, imo falsa testantem; per *rem enim existentem* intelligis, rem à Deo jam nutu suæ voluntatis in tempore productam, *talem te agnoscere: quam tamen impossibile sit existere*, nullibi dixi, aut cogitavi, imo somniavi nullibi. Antiquum obtines Limborgi, falsa profers, mihique affingis. Ideas in Deo agnoscis ante omnem liberam voluntatis determinationem, præterea ideas Deo tribuis quibus similia Deus non producere non possit. Hasce ex tua Hypothesi, & res vocare possumus & existentes dicere, sed *idealiter* in mente Dei aut nostræ. Harum dicis esse nonnullas quas tamen existere, id est, actu extare præter, seu extra mentem eam concipientem,. impossibile sit. Ab his sententiis tantopere dissentio, ut aut nec te ipse, nec me intelligas, aut conscientiæ vim facias, quando litem nostram in meram λογομαχίαν desinere statuis.

Poiretus forte ea non erit obscuritate, ut, de reali controversia prolixè agens, in λογομαχίᾳ versari causaturus sis. Sic ille L. III. Cap. X. §. XI. *Negandum* esse non videtur, Deum scire quid possit vel velit statuere, aut secus; adeoque scientia vel conceptus præcedit statutum. Sed qui hoc dicunt, præsupponunt esse quid diversum à Deo quod ante Dei

arbitrium seu placitum, habeat veritatem & possibilitatem à parte sui: quod est πρῶτον ψεῦδος. *Deus*, inquiunt, *scit quid*, &c. *quid est illud* quid? *Non datur nec concipitur ullum quid ante Dei placitum.* Absurdum est dicere, Deum concipere vel scire id quod pendet ab ejus decreto priusquam pendeat sive pendere concipiatur, vel quasi non penderet ab illo: nosse id ut antecedens ejus placitum, cujus idèa est placiti consequens. Præterea eod. Cap. §. XXIV. Quid de hac doctrina judicaturi sint cæteri, nescio. Ego certe, si eam mente revolvo, non ut ex curiositate in Dei conceptus & cogitationes inquiram, sed ex animo celebrandi summum ejus Dominium, & admirandi immensam super omnibus elevationem, omniumque coram eo tenuitatem, fateor mihi videri me inde habere unde impellar ad intimam & ineffabilem magnificentissimæ ejus Majestatis venerationem, liberalitatis laudem, confidentiam in eis quæ sanxit & promisit, omniumque præ illo despectum. Majestatem inconfusam, ex naturæ suæ incomparabili excellentia ab omni re distinctissimam, separatissimam, vere lucem inaccessam, seu veritatem talem, qualis præter ipsam nulla alia est, pro infirmate mea secundum ejus placitum utcunque intueor. Laudo Bonitatis liberalitatem, quæ eo est commendabilior, quod nullis prorsus rebus adstringitur, nullisque debet vel id quod in idea ipsæ sunt. In veritatem effatorum recumbo, quæ si cum is indifferens esset, rata voluit esse, cur jam ea amplexus ille, eadem mutaturus à me conciperetur?

tur? Denique deprehendo omnia in reconditissimis suis fundis & essentiis, Bonitate & Veritate, coram ejus Divina essentia non pulverem modo esse, sed & absolutum & purum nihil. Si quæ præter Deum invenio, ea in abundantia placiti mentis liberrimæ omnia invenio, extra nihil. Non est ergo quod extra Divinum placitum quiescere vel quæram vel optem. Omnium optima analysis & resolutio esto, non natura rei, ad quam non bene tanquam ultimò multi provocant, sed, sine quo nulla est natura, Dei placitum, quod (nemo tamen hoc abutatur ad figmenta sua commendanda) non modo in mysteriis sacris, sed & in rebus naturalibus, etsi Philosophastri id solide non capiant, imo & in illis quæ falso transcendentales dictæ sunt veritates, ultima meta esto. Hoc enim axioma, quod primum vocant, *Quodlibet est, aut non est*, vel *Impossibile est idem esse & non esse*, in hoc resolvitur & fundatur; Deus ex placito hoc volens, & statuens, non est id ipsum non-volens, non-statuens: non est negans suum placitum, non discrepans à se ipso volente. Adeo ut nil sit, sui fundamentum & ratio, præter unum Deum, qui ex placito in omnibus unus ita viget, ut ejus placitum sit vis omnium. Non libet plura dicere, sed de his meminerimus in posterum.

Item §. XXVI. XXVII. Suppono haberi ideam Dei summi, necessarii, sufficientis, & quæ huc pertinent: hac utar tanquam medio demonstrationis: moneo tantùm hic non esse quæstionem de illa, sive eam non esse quæstionis subjectum; sed

(quam suppono haberi) ideam mentis creatæ, intelligentis, volentis, liberæ: suppono & ideam extensionis, & motus, & figuram, similesque haberi, quæ omnia modò essentias, modò naturas, imo etiam veritates interdum nominavi, etsi veritates propriè dici possint ideæ ipsæ quatenus vel secum, vel cum aliis conferuntur, & convenientia multiplex inter sese vel illas animadvertitur. De ideâ Dei, ut dixi, quæstio non est. De veritatibus rerum creatarum, corporalium sive spiritualium, si supponatur ideas ipsas remanere, etiam quæstio non est: non enim quæritur an veritates ejusmodi potuerint aliter esse dum ideæ & essentiæ subjectorum suorum supponuntur esse & manere: quia veritates sunt ipsæ ideæ inter se collatæ; & absurdum esset quærere an duo seorsim, & iterum duo seorsim, essent, nec tamen quatuor essent, hoc est, an unum quodque non esset seorsim duo, dum supponitur esse duo? An circulus possit habere diametros inæquales, hoc est, an figuræ, cujus omnes semidiametri sunt una mensura, possint esse semidiametri qui collati sint diversæ mensuræ? An mens possit debite non amare Deum, sive non pendere à Deo: hoc est, an res cujus natura statuta est & supponitur esse summa Dei repræsentatio (hæc enim est mentis natura) possit, ad Deum relata, id debite non esse? Hæc sunt impertinentia. Quæstio est de ideis ipsis, aut de veritatibus cum ideis suis indivulse ejusdem sortis consideratis. Quæritur, An Ideæ Mentis, corporis, figurarum sint

sint in se necessariæ, independentes, ut Deus necessario ipsas concipiat æternas & immutabiles: ita ut mentis creatæ idea, natura, veritates, non potuerint à Deo non concipi, nec potuerint aliter concipi; idem & de ideis corporis, figurarum; idem denique de utrarumque veritatibus postulatur. De primis, v. g. An non Deus potuit carere Mentis creatæ ideâ, vel ideâ amoris divini creaturalis; an non & corporum, & extensionis, & figurarum ideis & relationibus, & omnibus quæ creaturas spectant potuit carere, ut is solus sibi sua solius ideâ & acquiescentiâ esset omnia, si voluisset; excogitaveritque ex placito, sine necessitate erga se, harum rerum ideas, prout ipsi libuit?

Atque hoc est quod confidentissime assevero: quippe qui videam evidentissime hoc negato, omnia quæ Dei essentiam concernunt, confundi, & consequenter negari vel obscurari: hoc autem assertum fundari in ipsissima Dei essentia, neque consequenter differre ab hac propositione, Deus est; Deus est id quod est. Dico igitur. 1. Dei naturam esse absolutè necessariam, absolutam, sibi sufficientem & potuisse æternum esse se solâ contentam, sine ullius rei, à natura sua diversæ, ideâ. 2. Rerum ideas in pura & absoluta Dei essentia, esse purum & absolutum nihil, sive, eas essentialiter, necessario, ex se, non involvi in Divina essentia, neque habere cum illa eandem radicem imperscrutabilem, quæ sine fundo & termino est. 3. Rerum ideas & veritates habere suum esse, suam realita-

tem

tem mutuare, ex libero Dei placito: hoc est, caussa quod sint & dentur ideæ veritatesque creaturales, ut sic loquar, est Dei placitum. 4. Denique dico, Idearum & veritatum constitutiones & gradus, quod plus minusve realitatis possideant, id sic esse & dependere à Dei placito, ut aliter atque aliter se habere, si Deus voluisset, potuissent: (nempe potuissent non esse id quod sunt, hoc est, potuissent esse nihil,) & factæ sint id quod non erant, hoc est, ex nihilo factæ & constitutæ sint reales & existentes (conceptuali sive ideali existentia;) & potuissent aliæ quædam supponi alterius, majoris vel minoris perfectionis, si Deo placuisset. Quorum sunt demonstrationes desumendæ.

Quæ omnia probe animadversa, *non nugas* à me tradi, quas istiusmodi cum indignatione procul esse jure jubeas, palam fiet; aut *subtilitatem* in dictis aut cogitatis meis *esse quam nemo capiat*. Verum satis jam ex præcedentibus superque clarum est quid velim. *Rem* fingere eique ab æterno locum adscribere in mente Dei, & *ideale* aliquod *esse* tribuere ante Decretum, cui adeo tanta duntaxat libertas competat, ut ex illis ideis selectum faciat atque eligat, quibus res futuræ conveniant suo tempore & respondeant: heicque quærere rationem & radicem possibilitatis, aut impossibilitatis, non autem unicè in Dei liberrima conceptione formatione & dispositione omnimoda periculosus error est, meo quidem judicio. Atque ita intelligi facile potest, me rem nullam concipe-

re

re aut fingere, de qua dicere audeam, Deum eam facere non posse; proindeque multum differre & modo valde conspicuo, dicere aliquid impossibile esse quia contrarium Deus decrevit, & dicere, illa res in se impossibilis est, seu fingi talis res potest quæ fuerit in mente Dei, aut esse potuerit in mente hominis quam tamen facere non potuerit, eò quod *in se esset impossibilis*: nihil enim agnosco *quod in sua natura tale sit ut fieri possit*; nec cujus natura talis sit, ut de eo judicare tuto liceat, impossibile esse, & fuisse, ante omnem liberam voluntatis divinæ determinationem. Nihil est & merum nihil, præter Deum, antecedenter ad actum liberum divinæ volitionis. Dictorum *subtilitatem* ride quantum velis, mihi solida videntur & perspicuæ veritatis.

Adeo ut superflua sit atque iniqua petitio, quæ contendit *hoc refutandum* esse, cum toties jam totiesque refutatum sit. Nimirum *quod Deus facere non potest, in se non esse impossibile.* Patet enim *in se* non esse ulla ratione: imo prorsus nihil esse; adeoque de ea quicquam prædicari posse; quod refutatum velle, absurdum est. Id quod impossibile jure merito atque accurate dici potest, *in se* propriè *impossibile* non est, sed est impossibile, quia Deus voluit aliud, quò volito, non potuit *hoc* sistere, idem enim sistere & non sistere seu contrarium sistere simul non incedunt; indeque petenda impossibilitatis omnis ratio est. Quæ cum dico an ita ineptiam, ineptiisque meis an passim dicteria & convitia immisceam, ut cum Bedda merito in

T eun-

eundem censum redigat a Limborgio, penes Lectorem judicium sit. De rebus loquor, nec quicquam ipsi impingo mali, nisi quod ab ipso perpetratum est, & quidem eo ipso in scripto, quod adversus me edidit; vera nomina rebus & factis imponere, si calumniari sit, culpam fateor.

Post convitia in me denuo conjecta, ex ordine hac in scriptione probè observato, tanquam graviore febrili paroxysmo correptus convulsiones patitur, & delirio laborat, sed inamæno prorsus, nihil enim nisi calumnias, derisiones & nescio quæ non atræ loliginis præter modum effervescentis effecta ex homine audias, quo impetu cessante denuo ad rem ipsam redit, vide obsecro quæ evomat. § autem XL. procella illa composita halcyonium redit intervallum, quod qualicunque rei pertractioni impendit. Meo autem me gladio jugulare cupit, sed frustra, Verba mea erant p. 189. & 190. „*Ubi ipsius Dei exuperantiam in-* „*tueor, citra & ante liberam voluntatis determi-* „*nationem, ad illam machinam faciendam quam* „*jam fecit, affirmare haud vereor, potuisse Deum* „*aliâ machinâ, aliâ prorsus ratione, suæ Expri-* „*mibilitatis exhibere specimen.* Hinc concludit *er-* „*go talis machina erat possibilis*, quod ego pernego, cum solum inde sequatur, ergo Deus naturâ ita est exuperante omnisufficiens, ut, videns hoc ejus specimen, merito statuam, Deum potuisse, si voluisset, aliam, & prorsus ab hac diversam machinam, ex voluntatis arbitrio concepisse & faciendam decrevisse. Machinam autem aliquam

non

non formo apud animum, neque illius ideam menti divinæ ante decretum naturalem adfingo, unde nec certam quoque aliquam, determinatam, possibilem dico: dico solum, quid de inexhausta Dei exprimibilitate & omnisufficientia sentiam. Machinam igitur antecedenter ad voluntatis determinationem, talem, aut talem, neutiquam agnosco, nedum statuam eam possibilem esse aut ex vero dici. Sed, intuitu hujus machinæ, illiusque cum Dei omnisufficientia, facta collatione, satis superque convincor, Dei illam exuperantiam exhaustam non esse; sed, si voluisset alias condere, eas sibi in mente formare & jussu ac nutu producere potuisse. Alia machina heic re ipsa nihil est, meraque mentis fictio, eum in finem excogitata, ut mentem melius exprimam.

Si autem *talis machina possibilis fuit Deo, novit etiam Deus eam sibi possibilem fuisse; quod enim tu Deo possibile esse novisti, idem & Deus de se novit. Novit itaque Deus qualis machina sibi possibilis sit. Est ergo in intellectu divino illius machinæ idea, non quasi futuræ, sed tantum quasi possibilis. Atqui sic proprio tuo judicio, Spinozismum evitare nequis.* Faterer lubens id quod ultimo concludit, si de præcedentibus sentirem uti ipse sibi imaginatur. Verum, 1. *machina & talis machina non fuit Deo possibilis*, haud enim ullius machinæ aut rei cujusquam possibilitas citra Dei voluntatem concipi potest, 2 Nec citra decretum Deus novit eam aut illius possibilitatem, 3 Nec est, nec esse potuit in intellectu Dei, ullius aut rei

aut machinæ idea, nisi Deo eam ex arbitrio adeoque liberrimè sibi concipiente. *Supponit* Limborgius *naturam possibilitatis independentem*, *quam Deus non statuerit ex arbitrio & placito suo*, *sed cujus ideam prius veram necessario concipiat*, *eò per illam determinatus*, *& ad cujus mensuram potentia sese accommodet* Poiret l. c. L. III. C. XIII. §. XII. quæ erronea cogitatio est. 4 Non est ergo *in intellectu divino illius* aut ullius *machinæ idea*, nec ut futuræ nec ut possibilis. 5 Nisi enim in mente Dei libere formata sit, possibilis non est. Quapropter immensum absum a Spinozismo, contra quàm hic sibi imaginatur Limborgius.

Qui, si ad omnia probè attenderit, veritati forte paulo accedet propius, id quod facili negotio ex § sequente XLI. colligere est. Clarissimum Burmannum, dicentem, *potuisse Deum alium naturæ ordinem instituere*, *quando nobis alias ideas ordini isti convenientes indidisset*, rogaverat Limborgius in Theol. Christ. L. XV. §. VII. *unde hoc constet?* additque ipse, *non possunt id probare*, *nisi principium petendo*, *& assumendo id quod in quæstione est*, quibus dictis ego hæc reposui pag. „189. „*Vel an tu statuis*, alium naturæ ordinem „instituere Deum *non potuisse?* Quod jure interrogo, eo quod Burmannus id posuerat; etenim id quod nescis unde constet, quod *probari non potest*, nisi *petitione principii*, id utique falsum putas, pergo itaque „*An igitur ex naturæ Dei indole* „*sequitur talis rerum ordo qualis est in præsenti?* „*Deus igitur tandem causa tantum emanativa e-*
„*rit*,

„*rit, adeoque tota rerum universitas talis; quia* „*natura Dei talis. Verum sic tu non verba a Spi-* „*noza mutua accipis, bone Vir, quod Burmanno* „*crimini vertebas, sed sententiam ignarus ample-* „*cteris & profiteris!* addat Lector quæ sequuntur. Hisce non respondet tantum, verum manifeste cedit & manus dat Limborgius, palam nunc agnoscens, id quod *unde constaret* modo nesciebat, & probari, *absque principii petitione* non posse dixerat, *imo*, sic jam sonant ejus verba, *ego statuo non tantum potuisse Deum alium naturæ ordinem instituere; sed sicut hunc naturæ ordinem liberrime instituit, ita &, pro infinitate Sapientiæ suæ, alium, atque rursus alium, pro liberrimo suo beneplacito instituere potuisset.* Largiris igitur id quod antea rejeceras: & quo meæ sententiæ immotum fundamentum ponitur.

De rerum ordine prorsus contrario non fuerat quæstio sed de diversò: nisi *alius*, quô vocabulô usus erat Clarissimus Burmannus, meo homini tantundem valeat ac contrarius.

Duo dixerat Burmannus, utrique tum quærendo tum ratiocinando se oppofuerat Limborgius. Hic nunc in angustias redactus, unum se tantum negasse dicit, nimirum posterius, quo dixerat B. *tum nobis alias ideas isti ordini convenientes indidisset*, Quod, licet contrarium ex utriusque dictorum collatione pateat, ut ut pro verò accipiam, nondum expediet Limborgium: Burmannus enim in secundo colo *alias ideas* memorat isti ordini convenientes, non contrarias, de quibus ut responsionem

suam

suam jam accipiam postliminio postulat Limborgius. Nimirum ea æquitate est, ut velit nos responsionem, verbis adversarii sui, ab se expressis, datam, accipiamus, tanquam datam, non illis, sed aliis istac periodo non memoratis. Adeo ut, si sequentia hominis verba legeris, deprehensuris sis, seposito candore, sua ipsius dicta, contra expressum eorum tenorem, violenter torquere ut evadat. Audi quæso: dicit, *probari non posse nisi principium petendo*, at quidnam illud est? *talem rerum naturam Deum instituere potuisse, quæ huic quam instituit plane adversa atque contraria sit*, *in qua bis ter non facerent sex &c.* Verum de priore hoc a te dictum esse, contextus tuus palam facit: postquam enim & quæstionem illam & principii petitionem obtenderas, illius theseos de *bis ter* &c, demum mentionem facis, cui soli te id respondisse perplexus nunc affirmas. Postquam enim dixeras *non possunt id probare, nisi principium petendo; & assumendo id quod in quæstione est*, tum demum ipse infis; *Sed præterea; quæro an ea potentia Dei eo usque extendatur, ut facere possit ea quæ nunc manifeste cognoscimus contradictoria.* Præterea id quæris. Quo colore igitur jam obtendis illi thesi respondisse te verbis, quibus finitis, ipse demum hac de re loqui incipis. *Præterea*, id est, præter ea quæ jam dicta sunt, quæstionim: & principii petitionis exprobratio, disputari dicis id, cui jam dicta te unice reposuisse hic contendis. Verum, cum ita confuse agere inceperis, ut ne tua quidem intelligas, ægre nimis non feram idem tibi in meis & circa mea evenisse.

Post-

Postquam enim dixeras quæstionem esse de ordine rerum ita huic *contrario*, ut *bis ter non facerent sex*, aut omnes semidiametri in circulo non sint æqualis longitudinis, subdis, dicit Waeyenus *id constare ex inexhausta Dei omnipotentia* &c. Ipsa illa dicta Clarissimi Burmanni, quæ non tantum mea non feci, sed de quibus dissensum cum Viro Clarissimo meum exertè significavi, jam tandem non tantum mea erunt, si credas Limborgio, verum & eorum probationem instituo: dicit Waeyenus *id constare ex* &c. At quid illud est, quod *constare ex* &c. dixerim: audi Lector & mirare, *bis ter non facere sex* &c. Miseret me hominis ita turpiter fluctuantis & perplexi. *Tam longe a Spinozismo abesse Burmannum, ut forte longius quam par est ab eo in contrarium iverit*, ajo p. 175. signate in eo quod dixerit *bis ter non futura essent sex* &c. Adeo ut id meum non tantum non fecerim, verum modeste rejecerim p. 176. & 189. tandemque p. 192. hic in tuo Tractatu p. 108. ita expressè: „*Potuisse Deum istiusmodi struere rerum ordinem, ubi* bis „duo non *sint* quatuor, *aut* triangulum non *habeat* „tres angulos, *me quidem judice non verè, minus* „*accuratè dicitur*. Et tu heic contendis me id amplecti non tantum verum & probatum ire. *Dicit Waeyenius* „*id constare ex inexhaustâ Dei Omni*„*potentia* & Ego Limborgi? Verba citas & charactere, uti fieri solet, diverso exprimis, ne mea esse dubitet Lector. Verum nec mea sunt, nec, si mea essent, ad id probandum quod in Burmanno carpserat, unquam prolata. In citandis verbis aut

 enar-

enarranda sententia Erasmi, an Bedda ille tuus uni quam gravius fuerit hallucinatus, quam tu heic quidem loci, multus dubito. Absit tamen ut te cum ignorantissimo nebulone componam; At & mihi imputare desinas ea quæ non admitto, nedum ut in rationes meas referas probationem ulteriorem eorum quæ nunquam affirmavi, nedum ut probanda in me susceperim; aut refutanda, quæ mihi nulla ratione adversentur. *Probari*, inquis, *id rectitudini Dei naturali repugnaturum; hoc à Waeyenio refutandum erat*. Verum non me sed Burmannum hæc spectant, *adeo ut non sit quod hisce diutius immorentur*, inprimis cum ipse *confirmem* id quod *a te dictum erat*: adeoque ineptè eodem halitu à *Waeyenio refutandam* dicis rationem eandem, qua ego, paucis mutatis, pariter convello id, quod, meo quidem judicio, à Clarissimo Burmanno ita statui non debuisset, *Si hoc agnoscit*, inquit, Limborgius, *quid me reprehendit*. Agnosco nec *verè* nec *accuratè* dici Deum potuisse &c: ut *bis duo* non sint *quatuor*, nec tamen multiplicem deesse te carpendi & corrigendi, occasionem, toties jam ostendi, ut id sciscitari ἀνοίαν insignem prodat.

Quæ tanta est, ut vix novisse videaris quid ajas aut quid neges. *Porro*, §. XLII. *& hoc carpit*, nim: Waeyenus, at quid ille carpit? *quod dixi*, inquit, *quasdam esse æternas veritates &c*. Ast ubi id carpo, ut id rogare haud verearis; quid hic *reprehendo?* Nihil prorsus, utique verbum *reprehensionis* heic nullum ex me proferre potuisti,

quin

quin tandem me *consensum fateri* dicis, quid igitur heic carpsi, quid reprehendi? Benignè excepi verba adversarii, blandaque repetitione mea feci, ea tamen adhibita prudentia, ut in meæ sententiæ detrimentum capi haud possint.

Et ut ne tibi lateat quo respexerim; relege paginas 191 & 192 & videbis. Quemadmodum, Deo vocante, nihil sisti potest, quod non, eo ipso, relationem habeat ad Deum, eumque exprimat suo modulo; sic inprimis in creatura rationali id sedulo observandum est. Verum quemadmodum, præter generalem & communem omnium relationem ad Deum & se invicem, rationalium seu cogitantium ratio singularis est; relatio enim ea insigni diversitati subest, pro diversitate aut ipsius creaturæ cogitantis, aut peculiarium circumstantiarum, pro quarum diversitate, ex consideratione ejusdem essentialis divinæ sanctitatis & rectitudinis, diversa debita fluunt atque officia sic ex ipsa naturali Dei rectitudine utrumque sequitur. Quod Adam & Evæ incumbat cura Abelis & Kaini, Abelo autem vicissim & Kaino conveniat obedientia ergo Adamum & Evam, liquidè ex divinæ sanctitatis rectitudine licet non nisi illatione adhibita, sed quæ clara sit & limpida, patet, non tamen de iis officiis, ut ut ex naturali sanctitate profluentibus, cogitare Deo naturale fuit, naturale enim ei non fuit, sed liberum creare Adamum & Evam & ex ipsis filios producere; quod licet libere proposuerit, non potuit tamen non inferre obligationem ad officia jam memorata, non tan-

quam debita, virtute legis præcepti in placito, sed tanquam debita juris, ex ipsa divina Sanctitate profluentis. Hinc quamvis Deus cum Adamo tanquam totius humani generis stirpe & capite fœdus pepigerit, ex ipsa tamen naturali Dei rectitudine sequitur tam obligatio ad observantiam illius fœderis in genere, quam signatè rationem habendam universæ posteritatis ex uno sanguine propagandæ. Sexcenta similia enumerari possunt. Certe illæ veritates, quantumvis in sensu composito, uti in Scholis loquuntur, ex naturali Dei Sanctitate profluant, a Deo tamen nosci non potuêre, nisi scientiâ visionis, adeoque post decretum consideratâ, æternæque non rectè dicuntur & Deo naturales, nisi positis ponendis, quæ a libera Dci conceptione formatione & vocatione penitus dependent.

Hinc colligere poteris, quantumvis forte consentiamus, remanere dissensionem satis manifestam, eamque non de vocibus ut contendis p. 78. sed de reipsa; ut, necesse non habeam, verbis tuis sensum affingere: præterquam quod profligatæ illud nequitiæ sit atque impietatis, *quæ in hominem sani cerebri cadere non potest*, *nimirum res esse ex se possibiles*, *etiamsi nulla sit causa quæ eas producere possit.* Res possibiles concipis ante Decretum. earumque ideas Deo, non ex libcra voluntatis determinatione formatas, sed naturales, sed necessarias fingis; ex quibus selectum quidem liberum Deo largiris, sed qui supponat tamen idealem illam, liceat ita loqui rerum omnium possibilium extantiam, ante omnem liberum volunratis actum, in

in mente Dei; nihil hic tibi præterea tribuo, nedum affingo. *Res* enim *ex se possibiles esse, etiamsi nulla sit causa* quæ eas producere posset, dic sodes ubi tibi tribuerim, locum indica ubi in illum sensum detorserim verba tua; erras Limborgi, verum ita graviter ita præfractè, ut nesciam quid candoris aut pudoris tibi reliquum esse possit. Haud nimis seriò in te, homine, virtutis speciem fingente, reprehendere possum errorem ita crassum, imo, dicam quod res est, portentosum & splendidum mendacium. Flosculos jam sparge, excute verbosæ tuæ atque aculeatæ facundiæ loculos, ride Waeyenium quantum velis, non tamen à palpabilis mendacii crimine absolvet te conscientia aut tua, aut ullius Lectoris, usque dum probaveris me tibi affinxisse sensum, quo verba tua significent *possibiles te res* statuere, *etiamsi nulla sit causa quæ eas producere possit. Polos* autem heic denuo aut *spatia imaginaria* memorasse, quid aliud est, quam puerilium errorum tuorum memoriam refricare Lectori? Confer sis quæ de iis notavi pag. 46.

Denuo quantum stylo polleat, quam artificiose & per quos cuniculos famam proximi lædere didicerit, videre est ad finem hujus §. XLIII. Menenii Agrippæ, Valerius Maximus eum *Valerium* vocat, non sine manifesto errore, ex Livio & Halicarnassensi Dionysio corrigendo, Menenii igitur, Valerii alicujus olim in Consulatu, nunc in hac legatione collegæ exemplum me ea in parte probè secutum esse, quod plus semel periculosissimos fluctus componere datâ occasione non neglexerim, gloriæ duco.

Quiritium certè adversus patres animos nunquam suscitavi. Tribunitiam potestatem proceribus obtrusam suasi nullibi, imo ne quidem creatam vidi, sed aliunde accedens repperi & detestatus sum. Documenta in promtu forent, omni exceptione majora, si id jam ut agerem aut flagitaret necessitas, aut ferrent tempora. Ut, rerum gestarum pariter atque indolis hac saltem in parte meæ ignari, dolosam insimulationem securè susque deque habeam. Veritas temporis nonnunquam filia. Plebem præterea Menenii, quem ἀνδρῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπιφανέστατον nuncupat Halicarnassensis Dionysius, gregem ineptè atque ignoranter dici, ejusmodique in urbem ingressum fingi, qui nullo idoneo teste firmatur, pluraque alia heic animadverti possent, si minutiis captandis Limborgio vellem adsimulari.

De rerum aut eventuum contingentia probe cum necessitate eventus concilianda, cum scribi vix quicquam possit quod non scriptum sit sæpius, satius erit alios duntaxat audire, quam ut vel tantillum addam. Præterquam quod ita appareat nil nisi obsoletas nobis nænias canere Limborgium §. XIV. Iis quæ ex Kendallo supra allegavi, pauca ex Poireto addam: sic ille Lib. III. Cap. XIII. §. XXV. Accedo ad *tertiam* quæstionem de contingentia & necessitate rerum quæ existere dicuntur, de quibus dico posse asseverari, Omnes, nulla excepta, existere contingenter, quatenus considero eas in se nullam habere necessitatem existendi, imo etiam quatenus Deus eas non ex necessitate statuit ponere atque posuit. Sed cum animadverto, omnem, quæ est eritque, realitatem,

tem, non posse nisi à Deo poni; necesse esse determinatam Dei voluntatem non frustrari; Deumque, cum sit cogitatio perfectissima, infallibiliter omnia quæ (posita eorum conditione ubi conditionalia sunt) determinavit cogitare & nosse; non possum non adduci eo ut concludam omnia quæ existunt, necessario, hoc sensu, existere; cum nulla in rebus major necessitas excogitari possit ea, quæ est ex causa efficienti efficaci & determinata effectus positio & sequela. Quod si ex rebus ipsis nonnullæ contingenter, aliæ vero necessario existere & fieri dicantur, ea quarundam rerum contingentia aliarum necessitati opposita nil aliud denotat ut plurimum, quam ignorantiam nostram. Nempe cum sciamus experientia Deum per quædam uno modo operari, v. g. per ignem calefacere, possimusque id certo prædicere futurum posito igne, nec fallimur, eapropter dicimus id fieri necessario: Sed cum quædam sint per quæ Deus diversa operatur, videlicet per cogitationem hominis, nec ille nobis revelaverit quænam ex pluribus sit operaturus, adeoque id ignoremus, nec possimus certo prædicere certum effectum, v. g. certum consiliorum, aut optatorum eventum, dicimus hic contingenter fieri quæ eveniunt. Etiam ubi omnes rei alicujus causas, quia forte sub sensus cadunt, videmus, rem dicimus necessario fieri, ut, moveri necessario corpus violenter à majore pulsum: at dicimus rem fieri contingenter, cum an causæ, saltem quædam, sub sensum non cadentes, adsint necne, ignoratur; unde nil necssario;

ſed omne à nobis contingenter ſequi dicitur; quia quid ſecuturum ſit ignoratur. Sunt qui & omne quod ſpontanee à Mente procedit, contingenter fieri dicant; quibus omnibus ſua verba concedamus, modo agnoſcant, realitatis cujuſcunque, ipſius etiam ſpontaneitatis, poſitionem infallibiliter poni ex Dei voluntate liberrrima, potentiſſima, nulliſque defectibus obnoxia.

Sed quorſum illa? cum ad ἐχεμυθίαν meum hominem redegerim uno & catechumenis dudum noto argumento. *Oßa Chriſti*, præter morem & hominum propoſitum, non fracta eſſe conſtat. Libertate ſua uſos, & deliberato animo egiſſe Romanos milites ipſe Johannes teſtis eſt XIX. 32, 33. Fractio igitur aut non fractio eventus contingens erat, utpote cui intervenit determinatio arbitrii humani. Fieri tamen, ratione eventus, non poterat, ut milites oſſa Chriſti frangerent; prædictum enim, imo typô effigiatum erat, id non futurum, quod & notat Euangeliſta verſu 36. Adde id quod in eodem contextu reperitur de perfoſſione lateris Chriſti. Actio erat ſua indole contingens, ſed ita tamen certo futura, ut pariter prædictam dicat Johannes. Quid hic Limborgius? Cedit loco, receptui canit, Scripturæ forte iratus, cujus verba ſibi objecta ne tangit quidem, nedum explicat, taceo ut oſtendat, vel oſtendere tentet ea ſibi adverſa non eſſe. Nimirum ita probè imbutus rerum cognitione eſt, ut quicquid Scriptura dicat aut non dicat, vera tamen eſſe debeant, quæ Arminianus docet. Rogo & obteſtor hominem, 1. an non contingenter futurum

fue-

fuerit, id, quod non futurum tamen erat, nisi interveniente libera hominis electione & decreto? 2. An, tum non-fractio ossium Christi, tum perfossio lateris ejus libera fuerit & ex liberi arbitrii determinatione altera omissa sit, altera autem commissa. 3 An non utrumque a Deo fuerit prædictum, imo alterum in typo conspiciendum jam olim exhibitum? 4 An igitur eventus illi fallere potuerint? 5 An non igitur, haud obstante, *tum* prævisione, *tum* præordinatione divinâ, contingens & liber fuerit, naturam ejus si spectes, uterque eventus. Ad hæc responde, aut fatere, id quod res est, te, nihil in promtu habentem, quo, non tam objectioni meæ, quam limpido Dei verbo, faceres satis, pulverem movere, potius, quam ut absque nebula videret lector quod ipsi præ oculis erat.

Tam ineptè tam miserè causam agis, ut tyrones tui non possint ineptius. Principium petis, *Si causa determinata sit ad operandum, necessaria est*. Dicam distinctè. Causa secunda libera *in Deo vivit movetur & est*, non operatur nisi dependenter à Deo. Hæc ad operandum *destinata* esse debet, antequam se determinet ad operandum. Non autem se determinat nisi liberè, adeoque liberè operatur, pro ea qua est indole, licet agat *id quod manus & consilium Dei prædeterminavit ut fieret*. Act: IV. 27. Hæc prædeterminatio non tollit sed ponit libertatem: licet eventus, ea posita, fallere haud possit, effectus tamen non desinit esse liberæ voluntatis humanæ. Adeo ut erres toto

cœlo

cœlo quando contradicentia esse pronuncias, *eventum esse contingenter futurum, ita tamen, ut non evenire non potuerit.* Non potuit enim fieri, nisi interveniente liberi arbitrii dependentis determinatione liberâ & spontaneâ: atque ita contingenter fit idem, quod, ratione eventus, non fieri non poterat. Quæ ad finem usque hujus §. sequuntur, cum Clarissimum Burmannum spectent, heic prætereo.

Iis quæ §. XLV. mihi objicit, satis superque in præcedentibus responsum est, nec quicquam deinceps occurrit, quod ulteriore examine indigeat. De Cl. Burmanni mente satis superque brevi erudietur.

Æquitatis regula quam ponit §. XLVIII. sanctè à me observata est, nec unquam absurda, quibus sententia alterius gravari potest, in dissentientis rationes retuli, ac si id statueret, quod ex ejus opinione sequitur. Et tot sunt ac tam crassi hominis nostri errores, ut, qui hac in parte compescere se difficulter forte queat, facili tamen negotio observaturus sit, eum, qui Limborgium oppugnare velit, istiusmodi malæ fidei auxilio prorsus non indigere. Videat modo cordatus lector ea quæ *de adorabilitate independente & quæ ex essentia fluit, & ea quæ ex gratiosa Dei donatione est, essentiamque Dei non necessariò requirit* habet Theol. Christ. L. V. Cap. XVIII. §. XIII. p. 473. b. ubi & *omnipotentiam atque omniscientiam* comminiscitur, quæ, *nec essentialis sit nec absoluta. Christum Mediatorem inferiore honoris specie* colendum esse, quam

quia Deum colere tenemur, ibidem §. x. *Adorationem Christi* diversum quid esse *ab invocatione* §. III. *Adorationem cultum esse invocatione majorem. Invocationem esse auxilii implorationem.* Omniscientiam tamen atque omnipotentiam ad adorabilitatem requiri, *ut omnibus adorantium necessitatibus succurrere* is possit, qui adoratur §. III. & XIII. *Auxilii* tamen *implorationem* signate refert ad *invocationem* §. III. quam Christo Mediatori abjudicat. Alibi ne impeccabilitatem quidẽ in Christi humana natura agnoscit, utpote quæ ei communicari non possit, non communicatis reliquis attributis divinis Lib. IV. Cap. XIII. §. XVIII. Ut omnipotentia atque omniscientia communicari potuerint, impeccabilitas non item, nisi & reliqua attributa essent communicata. Imo omnipotentia atque omniscientia Christo communicatæ impeccabilem tamen non reddidere. Et potentia peccandi simul Christo convenerit atque una cum omnipotentia atque omniscientia communicata. Illa demum Theologia est. Illa est qua ingens opus replevit Arminianus Professor Limborgius. Miror autem hominem turpiter in prima elementa impingentem, ita proterve in me debacchatum, tanto cum fastu aliis ita serio optimas moderationis & æquitatis Christianæ regulas præscribere; *amarulentiamque & iracundiam*, nec non *convitia ac probra abesse jubere;* postquam sine modo hoc ipso scriptos hujus moniti oblitus, toties me totiesque derisit,

risit, læsit, famamque meam turpiter proscidit. Quod nisi singulis paginis conspicuum esset, flosculorum collectione probarem.

Id unum Lectorem precor, ut si de hac nostra disceptatione judicare ex æquo & bono velit, scripta conferat, videatque mea maximam partem intacta esse, & non nisi ordine prorsus turbato à Limborgio oppugnari potuisse.

FINIS.

DE
VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANÆ

Pars prima

Articulis duobus, continet testimonia

EX S. SCRIPTURA ET RABBINIS

I De SS. TRINITATE

II. De CHRITO.

Pars secunda

DE

JUDÆORUM CABBALA,

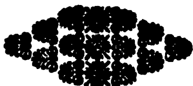
qua S. Scripturam interpretantur.

AUTORE

D. JOHAN: STEPHANO RITTANGELIO,

Bambergensi,

S. Linguæ in illustri Academia Regiomont. Professori.

FRANEQUERÆ;

Apud WIBIUM BLECK,

Bibliopolam. 1699.

DE

VERITATE RELIGIONIS CHRISTIANÆ,

PARS PRIMA.

Anifestum est, omnia creata in honorem Creatoris sui Omnipotentis & Magnificentissimi creata esse. Si enim oculos intellectus tui sursum levabis in cœlum, magnificenitssimam illam structuram contemplaturus, non invenies illic locum vacuum, sed variarum illam diversarumque specierum multitudine plenam: cœlestia, exercitum altissimum, altissimum inquam, & omnes illorum operationes intellectuales impulsu quodam *naturæ* operantes.

2. Si vertas oculos tuos intellectus in terram deorsum: ecce terrena illa, ut bestiæ, agri, & animalia terræ, omnesque illorum operationes *naturæ* quodam impulsu, & quidem corporeæ; usque dum perveneris ad summam & complementum omnium, nempe ad hominem, cujus anima de cœlo & superioribus, corpus vero de terra & inferio-

 ribus

ribus ex duobus contrariis affectibus constat, ex qua parte ipsi est liberum arbitrium & voluntas ad eligendum alterum illorum affectuum.

3. Verum enim vero cum & Angelorum & terrenorum operationes *Naturæ* impulsu fiant, nec sit illis nisi simplicissima inclinatio, non ita innotescit per utraque illa Creatoris nostri honoris magnificentia, eò quod impulsu operantur Naturæ. Sicut non innotescit magnificentia Domini per jumentum, dorsum suum inclinans ad portandum; nec Dominus per servum, coacte Domino suo inservientem: Sic nec per Angelos, qui *Naturæ* impulsu coguntur ad servitia, magnificentia ejus cognoscitur.

4. Sed cum homo cætera creata divino quodam rationis lumine in immensum superet, directisque in cœlum oculis per se *Naturæ* quodam instinctu felicitatem cœlestem & immortalitatem illam æternam appetat; ut in propria substantia tantæ felicitatis capax esse possit, toto pectore aspirat & enititur. Hinc tot labores suscipit, sæpiusque appetit mortem propter Creatoris sui honorem; castigatque corpus suum *libere*, non impulsu *Naturæ*; eligit jugum regni cœlestis, cui se in omnibus subjicit; animamque suam in mortem ad mactandum propter sanctitatem illius tradit.

5. Hoc est signum & portentum veritatis, & necessario magnificentia altitudinis Dei, & honor ejus, laus ejus, & pulchritudo ejus nota fit, spargitur & magnificatur non solum in hoc mundo inferiori, sed etiam superiori, propterea quod homo

mo *libere* se subjicit voluntati Divinæ, & convertit carnales suos affectus, constringendo corporis sui naturam in servitutem Creatoris sui; cum tamen naturaliter corporea aut carnalia intellectualibus adversentur.

6. Quod autem sacri Proceres extitere, qui affectus suos carnales, Divino auxilio subveniente, constringendo, naturam suam Creatori mancipa-runt, & animas suas in thronum & habitaculum altissimæ Majestatis Divinæ, *benedictum sit nomen ejus in secula*, dedicarunt; magna sunt certe facta, & opera illorum super omnia opera creatorum intellectualium, cœlestium & terrestrium, impulsu Naturæ operantium: non enim ita cognoscitur & magnificatur manifestaturque magnificentia sanctitatis Creatoris per ista.

7. Sancti vero illi voluntatem suam voluntati Divinæ subjiciendo, mutaverunt naturas suas, ideoque dedit Creator omnium voci eorum, *vocem virtutis*, ita ut natura omnium creatorum pedum eorum plantarum voci subjecta fuerit. Cujus rei quam plurima stupenda in S. Scriptura habemus exempla, quod virtute vocis sanctorum, mutata sit natura creatorum: bona illorum opera, quæ fecerunt in vita sua, doctrinæ scriptaque penes nos relicta, testimonium de iis perhibent, nosque alliciunt & impellunt, ut libere & promte jugum regni cœlestis suscipiendo, virtutibusque intellectualibus nos regendo, animas nostras ad *Petram animarum sanctarum*, de qua abscissæ sunt, pervenire, & ad locum, ubi tentorium eorum in

principio erat, sub umbra trabis *æternæ Sapientiæ*, Domini & Salvatoris nostri, requiescere faciamus.

8. Qui in fine dierum, & plenitudine temporum, in quibus Domino beneplacitum habente in populo suo, servorumque suorum miserente, *Sanctus* cum esset *Sanctorum* & altissimus omnium, semet ipsum exinanivit, e Paradiso voluptatis, solio & tentorio gloriæ suæ, in hanc lacrymarum vallem descendit, naturam nostram, corpus, inquam, & sanguinem induens, inter nos habitare dignatus est, exemplum nobis dans, ut, quemadmodum ipse, ita & nos facientes voluntatem Patris, animas nostras in thronum & habitaculum ipsi & Patri suo coelesti dedicaremus.

9. Cæterum cum ita comparatum sit inter mortales, vitio quodam naturæ, ut compluribus de rebus oriantur indies errores, quibus omnium hominum coetus tanquam fluctibus e tranquilliore salutis portu in sævissimum perditionis agitantur pelagus, illi qui inter illos sunt improbiores, non solum suam & aliorum felicitatem, nec hanc modo, verum etiam animæ salutem sæpenumero pessimis artibus petunt.

10. Quis porro non fatebitur, eam demum esse salubriorem & inter alias sanctiorem doctrinam, quæ vel saluberrimis consiliis, vel ad præscriptum æquitatis, nec illud quod nocivum est animæ, nos committere, nec quod illi commodum, omittere sinit, quæ periculis errorum explicatis, totum facit occupare portum salutis, & publicam auferendo inquietem, felicissimum animæ otium turbari minime omnium permittit?

11. Quid enim sacra mortalium pectora magis decipit, & à Domino & Salvatore nostro Jesu Christo, in quo juxta omnium Prophetarum dicta totius mundi salus consistit, abducit? quid sanguine Jesu Christi redemtas oviculas in æterni exilii barathrum citius præcipitat, quam maledicta illorum blasphemia & diabolica axiomata, qui sacrarum literarum volumina astutissime detorquentes, & contra mentem Spiritus S. Sacræ Scripturæ sensum pervertentes, Christum Jesum, Messiam & Salvatorem humani generis, verum Deum, Deo Patri suo consubstantialem, & à Deo Patre ut verum Deum a vero Deo ab omni æternitate ineffabili generatione e Non-termino infinitudinis, summeque remotissimâ imperscrutabilis inaccessibilisque *fontani luminis Deitatis abysso* genitam, verumque hominem nobis consubstantialem in una indivisa persona, non confusis, mutatis, vel permixtis naturis, sed servatis unicuique naturæ, per se in abstracto consideratæ, suis proprietatibus, esse negant?

12. Hac de causa magno cum fervore desudavi, ut res sacras ad hoc argumentum facientes, ante mille aut circiter annos à doctissimis Ebræorum Scriptoribus, posteritati traditas, & Ebraice conscriptas in Latinum transferrem sermonem, & quæ alioquin existebant abscondita & obscura, in lucem retraherem, æternæque memoriæ & recordationi consecrarem, & tam meum, quam aliorum mortalium pectora consolationibus Sacræ Scripturæ, (in quos usus atque necessitates Omnipotens Deus

eam nobis præscribi voluerit) gaudio perfunderem & implerem, non æmulatione gloriæ, seu varietate & novitate operis delectatus, sed Jesu Christi Nazareni nostri florida voce inter arbores Paradisi præcordiorum meorum deambulante concitatus, Sanctique Spiritus ductu compulsus, atque pietatis zelo commotus.

13. Quamobtem quod nostri seculi orbis Christianus haud vidit, quod viri nunquam satis laudati ac ingenii dexteritate excellentissimi, desiderio aut opinione vix assecuti sunt, amice Lector, præstitum hic habes: sacra scilicet oracula non modo Ebraica, sed & Chaldaica, Syriaca, & Arabica linguis conscripta, in Latinum sermonem ad majorem Dei gloriam, & nostrorum omnium, præcipue vero in hac eremo errantium, salutem translata, ut conemur ita Servatori nostro in fide recta & vera, in qua nos sibi a diebus æternitatis desponsaverat, adhærere.

14. Verum enim vero hæc editurus, de duobus agere mihi non res re visum est. Primo *de Christianæ Religionis veritate.* Huc doctissimorum Ebræorum ante & post nativitatem Christi testimonia spectant, quorum magnam satis copiam, prout in hoc temporis puncto bibliothecæ meæ supellex concesserit, producere mihi necesse fuit, ut qui Ebraicarum literarum periti sunt, libros illos ipsos facilius consulant. Deinde stylo humili verbum verbo reddendo, ipsius sacræ rei veritatem sub nuda ipsius textus Ebraici literâ, non vero sermonis nitorem verborumque elegan-

tiam

tiam amplecti; ne quis aliena me compilasse aut conscripsisse arguat, totis viribus conatus sum. Secundo *de Ebræorum nostri temporis fundamentis & sacrarum literarum interpretandi generibus*, quæ potius perturbationes, vanitates, deliria, quam fidei rationes & fundamenta dici merentur; una cum Cabalistarum superstitiosa Magia & notis, quarum causas amicus lector quam facillime animadvertere poterit.

15. Verum enim vero librorum plurium auxilio destitutus, quos & ipsos materia hæc requirit, ex iis, qui ad manum erant, utilia selegi, alia projeci, aliter ac Perkinsius multique alii, qui hæc puerilia secuti, magna tamen fecisse & præstitisse jactitant. Nunc, amice lector, aperi oculos intellectus tui, & vide me vermiculum, exiguam personam, ac nullius plane momenti homuncionem, non solum manum muneri non contemnendo adjecisse, sed etiam navem prora puppique carentem conscendisse. Si enim abdita Deitatis mysteria scrutari contendero, profunda sunt; si incomprehensibilem *Divinæ cum humana Natura unionem*, profunda itidem est; profunda igitur & inaccessibilia & littora & pelagus.

16. Quid enim de Non-termino infinitudinis incomprehensibili summeve remotissimo retrocessu imperscrutabilis DEITATIS retrahentis sese & contegentis, ac in se ipsâ nudâ felicissimo otio suo fruendo, permanentis; deque inaccessibili *fontani luminis abysso* (quum nihil intelligatur de ea emanare vel procedere, quo eminentia & subli-

limitas inapprehensibilis essentiæ Divinæ profundatur, vel maxime splendidissimorum splendidissimus Deitatis splendor dilatetur) angelicus, ne dicam humanus, poterit scrutari intellectus? Quid de perfectissima Unitate, & indissolubili ligamine Sanctissimæ Trinitatis, trium, inquam, Numerationum intellectualium mundi archetypi, Ciceroniana dignum dicere poterit eloquentia? Adesset vas illud electum, raptum in tertium usque coelum, edoctum, quæ nec oculis hominum visa, nec auribus audita, dignum aliquid dictu, de incomprehensibili Filii Dei cum humana natura unione, conceptione, Spiritus S. cooperatione, eloqui possit? Ego, quid mirum si in summum dementiæ inscitiæque genus devenero, cum fieri nequeat, ut hujus scientiæ mysteriis, adeo non levibus, & oneri tam gravi, sufficiat fragilissimi humani ingenii robur?

17. Cæterum cum omnis nostra sufficientia ex Deo sit, nec sufficientes simus ex nobis tanquam ex nobis, aliquid cogitare aut facere, teste Apostolo 2 Cor. 111. quocirca omnia consilia, omnesque operationes & actus in nomine Dei ter Opt. Max. aggrediamur, ex hoc bonum sequitur initium, melius medium & optimus finis; eo quod ad illud *Unum* omnia sunt propter *Unum*, & actiones eorum sunt erga illud *Unum*, & est prima causa, à tali enim principio dependet Coelum & terra. Comm. 38. Coelum & naturalia continuantur cum primo, unde cunctis communicatum est, his quidem clarius, his quidem obscurius esse & videre.

re. Et 1. Cœli, comment. c. Hoc principium, est causa omnis esse, & post ipsum non est alia causa, quia est causa causarum per se, non generabilis, neque corruptibilis. Jure igitur optimo & philosophice primordiale omnium rerum principium est invocandum, & cum Virgilio, Poëtarum nobilissimo, in persona Ascanii taliter implorandum:

Constitit ante Jovem supplex per vota precatur:
Juppiter Omnipotens, audacibus annue cœptis,
A Jove principium Musæ; Jovis omnia plena. Et recte dicendum:
O Pater, o hominum, divûmque æterna potestas:
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis!

Difficile enim est, quæ malo videntur inchoata principio, ut bono peragantur exitu. Quapropter priscorum instituto, qui in peragendis rebus semper divinum implorabant Numen (Patrum & antiquorum actio filiorum & juniorum solet esse instructio) Deum immortalem submisse precor, qui sua omnipotentia sanctissimâ moderatur omnia, tamque multas variasque scientiarum artes, diversarumque linguarum dona, magna quadam liberalitate & abundantia inter nos effudit, sacris suis inspirationibus mortale pectus hoc regat & tangat, ut inceptum hoc opus felicissimum ad Nominis sui gloriam & nostrorum omnium salutem consequatur finem.

18. Præterea monitum lectorem velim, me capita, versiculos, sectiones, folia, paginas, & demum ipsa Rabbinorum formalia, ne videar aliquid falsi, quod absit, jactare, verbotenus citasse, summâque cura & diligentia descripsisse; maximamque pro virili in translatione Grammaticalium subtilitatem, & in eorum singulis literis, calamistrationibus accidentalibus & essentialibus, adhibuisse fidem & operam; omnes res in quibus aliquid vel per se est vel per accidens, syllogismos, propositiones, demonstrationes, præmissa, particulas, terminos, secundum formam positionis majoris, minoris, copulæ, subjecti, prædicati, quæsiti, terminorum mediorum, examinasse. *Verba* Dei viventis in ore Rabbinorum illorum sæpenumero fuisse agnosco; vis sanctissimæ veritatis, sacrarum literarum robur & splendor eos compulit, ut profundissima angelico nedum humano intellectui imperscrutabilia mysteria certis implicarent Theologorum terminis & sententiis.

19. Inclina idcirco, prudens Lector, aurem tuam, & audi verba veritatis, ad quem antiquissimi Ebræorum ante nostri Messiæ adventum in altitudinem cœlorum palmas suas mentemque levaverint, quæ illorum fides fuerit, quid de Sanctissima Trinitate, de Messia, de causa adventus ejus crediderint. Et facile perspicies, eos Deum ter Opt. Max. in tentorio gloriæ suæ felicissimo otio suo fruendo, adorasse, placasse; quæ omnia ex eorum scriptis penes nos relictis brevissime demonstrare & pertractare constitui.

20. Cum autem plurima ejusmodi testimonia & sinceritatis argumenta, quibus fides nostra liberanda esset, nobis suppeterent, non tamen tam promissa servare, quam verum religionis cultum (sicuti etiam polliciti sumus) probare, omnem lapidem movebimus. Cæterum omnia libenter prosequi vellem, si modo possem; paucissimis enim multa scribere, bene concessum est, sed pro certo difficile, præsertim cum unaquæque res succi parum habeat, fæcis plurimum, nisi cruda & indigesta materia undique convasatæ & consarcinatæ molis maturo rerum & variarum opinionum succo condiretur ac conficeretur.

21. Primo itaque quod *Christianam religionem* attinet, manifestum est Abrahamum, ut Judæorum libri testantur, omnesque Prophetas & qui Spiritu Divino locuti sunt, credidisse & confessos esse, Deum Ter Opt. Max. Creatorem cœli & terræ, omne quicquid existit ex *nihilo* produxisse, & notum se fecisse *in tribus Numerationibus intellectualibus*, quarum primam Judæorum Sapientes *Coronam summam*, secundam *Sapientiam*, tertiam *Intelligentiam*: nostri vero Theologi, ut quidam ex Judæorum Sapientibus, *Patrem, Filium & Spiritum S. vocarunt.* Hanc divinarum personarum Trinitatem, hanc essentiæ unitatem, â qua omnia Entia bona & vera sunt, omnium rerum, primam unamque incomprehensibilis & ineffabilis infinitudinis in remotissimo Divinitatis recessu, & in fontani luminis inaccessibili abysso sese retrahentis & contegentis, Coronam esse, ego tam ex Abrahami libro, cui inscriptio de *creatione* seu *for-*

matione, qui cæteris omnium Rabbinorum Scriptis, arte, difficultate & ætate mihi videtur præferendus, quam aliorum Rabbinorum scriptis & fragmentis clarissime demonstrabo.

22. Verum enim vero cum nostrorum Literatorum quidam Rabbi Akibæ hunc nobilissimis ornatum scholiis assignent, ne quis me illum S. Scripturæ libris præferre arguat, me nihil aliud quam id velle testor, ipsos Judæos in hodiernum diem confiteri, hanc Akibæ professionem Abrahami fuisse. Sic vero dicit C. 1. fol. 49. p. 1. sect. 9. & fol. 50. p. 2. eod. cap. sect. 10. *Unus est Spiritus Deorum viventium, benedictus ipse & benedictum Nomen ejus, qui vivit in secula: Vox, (&) Spiritus & Verbum, & hic est Spiritus S. Duo spiritus ex spiritu, & spiritus unus est illis.*

23. Rabbi Aaron, magnificus ille & eminentissimus Cabalista, caput & ornamentum singulare totius Babylonicæ Synagogæ, in libro, cui titulus *Pardes*, sic verba ista interpretatur: „*Vox*, i. e. Vox „Deorum viventium. *Spiritus*, i. e. Spiritu oris „ejus omnis virtus eorum, (nempe cœlorum) „*Verbum*, i. e. Verbo Dei cœli facti sunt. Et non „invenietur vox sine spiritu & verbo, quia unus „est spiritus.

24. Et Rabbi Saadia, princeps Cabalæ vel Philosophiæ Divinæ speculativæ, libro inscripto *Ephen Hapilosophin* fol. 87. p. 4. & libro inscripto, *Sepher Emunah* fol. 89. p. 1. „Unus, inquit, Spi„ritus Deorum viventium, qui est Vox & Spiritus „& Verbum absque similitudine & forma, prin-

„cipii

„cipii eorum non est apprehensio (vel investiga-
„tio) & extremitatis eorum non est finis. Hac ex
„parte emanat honor ejus super Cherubin, unicum
„super solio gloriæ.

25. Sed inprimis ex ipsis S. Scripturæ fundamentis Trinitatem Personarum in una simplicissima divina essentia probare decrevi. Et *primo* quidem ex tergemina illa nominis Divini in sacrarum literarum voluminibus usitatissima repetitione, quam non sine causa adhibitam, sed in essentia Divina aliquid peculiare significare, aliud vero quam Personarum Trinitatem esse non posse, concludimus. Ex. XXXIV. *Et descendit Jehova in nube, & stetit cum eo ibi, & invocavit in nomine Jehovæ, & transivit JEHOVA super facies ejus.* Et sequitur: *Et dixit Moyseh, Jehova, Iehova.* & hoc est, *Deus fortis, misericors & gratiosus.* Num. VI. *Sic benedicetis filiis Israël, dicendo eis: Benedicat tibi IEHOVA & custodiat te; lucere faciat IEHOVA facies suas ad te & misereatur tui: elevet IEHOVAH facies suas ad te & ponat tibi pacem.* Ps. LXVIII. 7, 8. *Benedicat nobis ÆLOHIM, ÆLOHE noster, benedicat nobis ÆLOHIM, & metuant Eum omnes fines terræ.* Es. VI. 1. 2. 3. & XXXIII. 22. Nam *IEHOVA Iudex noster, IEHOVA Legislator noster, IEHOVA Rex noster, ipse salvabit nos.*

26. Secundo ex tergemina distinctorum nominum Divinorum, tres distinctas Numerationes vel personas, eorumve distinctos actus & proprieta-

tes significantium, voce. Pſ. L. 1. *EL, ELOHIM, ELOHE Iſraël locutus eſt & vocavit terram.* Pſ. LXXII. 18. 19. *Benedictus IEHOVA ELOHIM, ELOHE Iſraël faciens mirabilia ſolus ipſe, & benedictum Nomen gloriæ ejus in ſeculum, & replebitur gloria ejus omnis terra, amen & amen.* Pſ. LXVIII. 21. *EL* (h. e. Deus fortis) *nobis EL* (*Deus fortis*) *ad ſalutem, & IEHOVA ADONAI ad mortem exitus.* Prov. III. 19. *IEHOVA in SAPIENTIA fundavit terram, ſtabilivit cælos in INTELLIGENTIA, & in SCIENTIA ejus abyſſi ruptæ ſunt.*

27. Porro *Rabbi Ioſeph de Gecatbilia* in Explicatione horum locorum, libro cui inſcriptio *Porta lucis*, his tribus diſtinctarum Numerationum intellectualium diſtinctis nominibus, non ſolum diſtincte perſonalia nomina, verum etiam actus & proprietates perſonarum diſtinctas in hoc profundiſſimo Divinæ abyſſi myſterio deſcribi ait. Ita enim interpretatur Pſ. LXII. 18. XLIX. 1. it. ex Eſ. LXIII. 6. 7. 8. 9. 10. probatur, ubi Propheta de tribus diſtinctis nominibus perſonalibus, actibus & proprietatibus perſonalibus, operibus perſonalibus loquitur. *Miſerationes*, inquit, *Iehovæ memorare faciam, laudes Iehovæ quaſi ſuper omnibus quæ nobis reddidit Iehovah, & multitudinem boni domui Iſraël, quod reddidit eis ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum, & dixit: Vere populus meus ipſi, filii non-mentientes, & factus eſt eis in ſalvatorem, in omni anguſtia eorum non ſenſit anguſtiam, & angelus facierum ejus ſalvos fecit*

eos,

eos, propter dilectionem suam, ipse redemit eos, & tulit eos, & portavit eos cunctis diebus seculi. Et ipsi rebelles fuerunt, & dolore affecerunt Spiritum Sanctitatis ejus, & versus est eis inimicus ipse, pugnavit in eos.

28. Tertio, Quamvis ex S. Scriptura pluralitatem personarum in una simplicissima essentia Divina infinitis probare possemus fundamentis, ubi Scriptura nomina & verba de Deo in plurali numero posuit, sufficit tamen nobis ex multis pauca adducere. Jos. XXIV. 19. *Dixitque Iosua ad populum: non poteritis servire Domino, quia DII SANCTI, ipseque Deus æmulator, ipse non parcet sceleri vestro & peccatis vestris* 2 Sam. VII, 23. *Et quæ, sicut populus tuus, sicut Israël, gens una in terra, quam IVERUNT DII, ad redimendum sibi in populum, & ponendum sibi nomen.* Exod. XXXIII. 13-16. *Et nunc si, quæso, inveni gratiam in oculis tuis, scire fac me nunc viam tuam, & sciam te, ut inveniam gratiam in oculis tuis, & vide quia populus tuus gens hæc. Et dixit Dominus: FACIES MEÆ IBUNT, & requiescere faciam te. Et dixit ad Eum Moyses: Si non FACIES TUÆ IBUNT, ne ascendere facias nos hinc. Et in quo cognoscitur hic, quod inveni gratiam in oculis tuis, ego & populus tuus, nonne in eundo te nobiscum?* ibidem vers. 20-23. *Et dixit, non poteris videre FACIES MEAS. quia non videbit me homo & vivet.* Et dixit Jehovah: *Ecce locus mecum, & stabis super petram, ad usque transire me: Et removebo volam meam, & videbis POSTERIORA*

MEA

MEA, ET FACIES MEÆ non videbuntur. Gen. xx. 13. *Et fuit, quando errare me FECERUNT DII de domo patris mei; & dixi ei, hæc misericordia tua, quam facies mecum ad omnem locum, quo ingrediemur, illic dic mihi: frater meus ipse.* Es. vi. 8. *Et audivi vocem Domini dicentis: quem mittam & quis ibit NOBIS? & dixi: Ecce ego.* Malach. 1. 5. 6. *Et si pater ego, ubi honor meus? & si DOMINI ego, ubi timor meus, dixit Iehovah.* Jer. x. 10. *Et Dominus Deus veritatis ipse, DII VIVENTES; & Rex seculi, ab ira ejus contremiscet terra, & non sustinebunt gentes indignationem ejus.* Jer. xxxiii. 36. *Et pervertistis verba DEORUM VIVENTIUM, Jehova Zebaoth Elohenu* (Dei nostri) Gen. 1. 26. *FACIAMUS hominem in imagine NOSTRA, secundum similitudinem NOSTRAM, & dominentur in pisces maris, & in volatile cœli, & in jumentum, & in omnem terram, & in omne reptile reptans supra terram.* Gen. xi. 7. *Agedum DESCENDAMUS ET CONFUNDAMUS ibi labium eorum, & non audiant vir labium socii sui.* Gen. iii. 22. *Et dixit Jehovah: Ecce homo factus fuit sicut UNUS EX NOBIS ad sciendum bonum & malum.*

29. *Rabbi Simeon* filius *Johoæ* (quem in specu quadam terræ metu Imperatoris Romani per spatium viginti quatuor annorum delituisse, quinquagesimo denique anno post desolationem urbis Hierosolymitanæ & templi martyrio vitam finiisse, fama est, qui & ob eximiam suam eruditionem, mirabilem vitæ sanctitatem, & veram doctrinam

magni

magni apud Ebræos habitus est, sicuti testatur Rabbi Moyses Hierosolymitanus (alio nomine Rabbi Moses Chanochius dictus) in libro inscripto **Brandspiegel** citando Thalmud Tom. Jebamoth tract. 1. fol. 1. p. 2. ubi habetur: Rabbi Jonam filium Levi Rabbi Simeonem filium Jochoæ invenisse sedentem coronatum in paradiso super tredecim thronis ex auro obryzo) in explicatione hujus loci, libro cui inscriptio *Tykunim*, i.e. liber correctionum, dicit lib. 1. fol. 99. c. 2. corr. 66. *Et dixit Rabbi*, inquit, *super illa verba: Ecce homo factus est sicut unus EX ILLIS, non ex NOBIS, debebat dicere, si hoc ad angelos ministerii dixisset* (quæ mens quorundam Rabbinorum fuit, nempe Deum angelos in consilium circa creationem hominis adhibuisse) *Quare ergo dixit, sicut unus ex NOBIS? secundo etiam debebat dicere* הן אדם *ecce homo, quare dixit,* הן האדם *ecce hic homo, cum additione literæ* ה*, quæ demonstrativa est litera, nisi propterea quia litera* ה*, quæ una ex quatuor literis Sanctissimi nominis tetragrammati* יהוה *est, unam Numerationem, nempe secundam, Sapientiam, significat.* Quibus testimoniis Judæorum pariter, ac Anti-Trinitariorum ora facile obstruuntur, neque enim *Faciei* vocabulum nisi una cum verbo suo constructo in plurali numero S. Scriptura exhibet.

30. Quarto idem tam ex recentiorum, quam antiquorum Rabbinorum scriptis probatur. Et primo quidem ex libro inscripto *Affluentia rogis*, qui totus de hoc argumento tractat. Nos

breviter summam illius hisce declarabimus: „ Ante
„ mundi existentiam, se ipso & ipsissima suæ ipsius
„ existentiæ ipsitate implevit Deus, benedictum
„ sit nomen ejus, omnia secula, ita ut nullus lo-
„ cus vacuus fuerit; & cum placuisset, Divinæ suæ
„ Majestati, non ex debito, sed ex gratia, ad be-
„ ne faciendum creaturis suis, creavit mundum
„ ipsum, & ut notum se illis faceret, ex absolu-
„ tissima, in Non-termino infinitudinis, retracta
„ sua essentia; & ex maxime intrinseca, fortissi-
„ maque ac splendidissimarum splendidissima in-
„ accessibili tenebrarum abysso recondita luce,
„ Deitatis Corona summa, vel prima numeratio
„ intellectualis, in mundo archetypo, generatio-
„ ne ineffabili, produxit Sapientiam, secundam
„ inquam Numerationem intellectualem, in mun-
„ do archetypo; & a Sapientia processit Intelligen-
„ tia, tertia nempe Numeratio intellectualis in
„ mundo archetypo.

31. „ Et illæ tres Numerationes sunt in unitate
„ maxime una & perfectissima ita, ut propter sim-
„ plicissimam unitatem non intellectus angelicus,
„ multo minus humanus, illam perscrutari possit.
„ Nec ullam in se ipsis patiuntur divisionem, quum
„ tamen ratione processus, unaquæque in se ipsa,
„ & per se est. Quia Corona summa, i. e. prima
„ Numeratio, non est Sapientia, quæ est secunda
„ Numeratio: & Sapientia non est Intelligentia,
„ quæ est tertia Numeratio, & sic retrogrado or-
„ dine. Unaquæque vero, harum Numerationum
„ in se ipsa, mensurari ac circumscribi minime po-
„ test,

„test, quum tamen ratione processus, altera or-
„dine suo, tanquam inferior aut superior, ineffabili modo distinguatur; ac certo suo termino „circumscribatur. Hæc vero ex eodem *Affluentiæ roris* libro latius me ac fusius tempore opportuno, & peculiari tractatu prosecuturum polliceor.

32. Rabbi Abraham Alaphia fol. 25. & 26. p. 2. & 3. in Cap. prim. & sect. primam Libri *de formatione* (cujus authorem Ebræi credunt esse Abrahamum) „*Sapientia*, inquit, *de Non Ente* „*existit*, h. e. de Corona summa, cujus quiddi- „tas non comprehenditur, ex illa, inquam, exi- „stit Sapientia, & sic intelligendum est id, quod „diximus: *Ens existit de Non-ente.* Verum enim „vero non est hæc privatio deficiens, cum non „sit facta illa res, quæ accidit, ab illa re, cui acci- „dit: Quanto magis non est factum *Ens* de *Non-* „*ente*, sed propterea *Non-Ens* vocatur, quod non „comprehenditur, nec ex parte causæ suæ, nec „ex parte substantiæ suæ, quia causa ejus est Causa „causarum, quæ & ipsa sua causa sibi est, & voca- „tur *Non-Ens primordiale*, eo quod principium „dedit omnibus Seculis, neque res corporea est.

33. „At אי *UBI*, *est locus Intelligentiæ*, h. e. א „& י, quæ *Coronam Summam* & *Sapientiam* signi- „ficant, sunt causa existentiæ *Intelligentiæ*. Quia „א, quæ est prima litera אין *Non-Entis*, signifi- „cat *Coronam summam*: Secunda litera אין *Non-* „*Entis*, quæ est י, *Sapientiam*: *Et non cogno-* „*scet homo sublimitatem ejus* (Vult dicere: Tertia Numeratio vel Persona, nempe *Intelligentia*, procedit ex duabus sibi superioribus Numeratio-

nibus vel Personis, quæ sunt *Corona Summa* & *Sapientia*, Patre & Filio. *Superiores* dicuntur vel *primordiales*, non ratione essentiæ, quia secundum illam unum incomprehensibile sunt: Sed ratione processus, quod una ab altera ineffabili generatione vel modo procedit, teste Authore libri *Affluentia roris* inscripti.)

34. »Constat igitur, quod tertia Numeratio, »nempe *Intelligentia*, sit in *Corona summa* & *Sa-*»*pientia*, & ex illis duabus Numerationibus inef-»fabili modo procedat, ita ut non cognoscat ho-»mo terminum sublimitatis ejus. Et si venerit homo »scrutari & cognoscere quidditatem *Sapientiæ*, quo-»modo terminus sublimitatis ejus sit in *Corona* »*Summa*, quæ *Non-Ens* ratione suæ incomprehen-»sibilitatis vocatur, non cognoscet in ea terminum »sublimitatis ejus, quia in *Non-Ente* neque dif-»ferentia, neque essentia, neque quidditas appre-»henditur. Si vero aliqua Creatura venerit scru-»tari essentiam *Sapientiæ*, & quomodo illa in »*Terra vitæ*, qui terminus Coronæ Summæ at-»tribuitur, sit, nec sic poterit apprehendere vel »attingere veritatem existentiæ ejus, quia *Vita* »habet suam relationem ad *Coronam Summam* in »profundissimo Animæ, Spiritus, Spiraculi, U-»nitatis & Vitæ mysterio: & propterea *Terra Co-*»*ronæ Summæ* vocatur *Terra vitæ*, imo & ipsa *Vi-*»*ta*, quia ibi ipsa Vita est & existit. Et si venerit scru-»tari Sapientiam è *Terra vitæ*, non apprehendet ve-»ritatem existentiæ ejus, *abyssus dicet: non in me est*. (h. e. Si ultra *Terram vitæ* veniet scrutari homo quidditatem *Sapientiæ*, quomodo terminus subli-

mita-

nitatis ejus sit in *Corona Summa* per *Abyssum Coronæ Summæ*; non poterimus apprehendere, quia vocabulum *Abyssus* de se ipso testatur, quod in se nullus sit apprehensionis terminus.

35. Vult indigitare, nullam in *Corona Summa* sublimitatis *Sapientiæ* esse apprehensionem) » Si res ita se habent, quomodo ergo apprehendere » cupiens *Sapientiam*, illam per *Abyssum* apprehen» dere poterit? Et paulo post: » Si perveneriimus scru» tari quid trahatur, quid deducatur, quid emanet aut » procedat à *Corona summa*, ad sciendum, quo» modo sublimitas *Sapientiæ* sit in *Corona Summa*, » adhuc non poterimus apprehendere existentiam » ejus, quia *Sapientia* est mare, & ejusmodi ma» re, cui non est finis. Propterea etiam de se ipso » testatur, quod in se non sit terminus sublimitatis » suæ. Si illa res se habet, quomodo ergo poteri» mus apprehendere metam investigationis ejus? Concludimus itaque ipsius supra nominati Authoris paulo inferius positis hisce verbis. » Utrum » sublimitas Sapientiæ habeat terminum in Coro» na Summa, nullam penitus ultra faciamus men» tionem, quia hunc profundissimum mysteriorum » gradum scrutari velle, illicitum nobis esse duci» mus.

36. » Verum enim vero trahit & producit *Sa» pientia* Margaritas de causa causarum, quod in » *Corona Summa* comprehenditur. Quia sicut illa » non comprehenditur nisi à se ipsa, sic & Sapien» tia non comprehenditur nisi à se ipsa. Et nomen » Sublimitas, celsitudo, derivatur à dictione

„ secundum id ידי חכם כמא ac si diceret; sublimitati „ Coronæ Summæ non investigator neque scrutator „ ad cogitandum ibi existit. Verum גביש *sublimitas*, „ eminentia, est dictio composita ex dictione גב quod „ *dorsum* significat, & יש quod *Ens* significat, quasi „ diceret: גב יש h. e. *dorsum entis*, vel *eminentia* „ *entis*, altissimi inquam entis, quomodo procedat „ de *Non-Ente*, i. e. infinitudine, non repræsentabit „ tibi Topasius Æthiopiæ, quia hic lapis palloris „ (qui etiam linea palloris vocatur) dicit: Si ve- „ neris scrutari sublimitatem Sapientiæ in *Corona* „ *Summa* per lineam palloris, (vult indigitare *In-* „ *telligentiam*, quæ à *Sapientia* procedit) non po- teris. *Lapidem* vero *Æthiopiæ* vocarunt eum, quia hic pretiosissimus lapis inde deducitur & af- fertur; & quia supra nominatus hic *lapis Æthio- piæ* representat nobis illud mysterium: & posuit tenebras latibulum suum: & æquum comparantur tenebræ dictioni כוש Æthiopiæ, ideo quod tene- bræ nigræ sunt.

37. Ideo dicit, ex istis, inquam, tenebris pu- rissimis, mundissimis, lucidissimis ac splendidissi- mis quomodo emanat ac procedat ab illis, Topa- sius iste adhuc non poterit accipere sublimitatem Sapientiæ ex hac parte, quomodo illa in Corona summa sit. Propterea non ultra progreditur & di- cit, aurum purissimum non esse examinandum: Addit postea: „ Si etiam aliquis voluerit scrutari „ entitatem ejus in *Sapientia* ipsa, (vult dicere per „ *Sapientiam* ipsam) quomodo accipiat emanatio- „ nem ac effluentiam à *Corona summa*, & hoc ap-

„ pre-

„prehensioni prohibitum esse dicit: Et hoc est
„mysterium de quo dicitur, *Sapientia de Non-*
„*Ente* procedit, & hoc est de *Corona summa*, &
„ Ubi *est locus Intelligentiæ*, h. e. quia Spiritus
„Dei in *Sapientia* (nempe Filio) ab omni viven-
„te, immo etiam ab ipsis Numerationibus frustra
inquiritur. (Notandum est Ebræorum Theologos
proprietates & attributa Divina *Numerationes in-*
feriores vocasse.)

38. Sed ut tertiam Numerationem attingamus;
quæ ab Alaphia & cæteris Rabbinis *Intelligentia*;
à nostris vero Theologis *Spiritus S.* vocatur, quæ
à *Corona summa* & *Sapientia*, Patre inquam &
Filio, procedit (de his duabus Numerationibus
hoc in loco satis actum esse ducimus) De qua idem
Author seq. fol. pag. 2. dicit: „Et etiam *Intelli-*
„*gentia* non est medium ad apprehendendum eam,
„nisi ex hac parte, quod ipsa superior est omnibus
„commutationibus, teste scriptura [illegible]. Et
„illa (nempe *Intelligentia*) est Chaos, materia
„prima omnium sibi inferiorum Numerationum
„(attributorum scilicet Divinorum) atque myste-
„rium literæ quod in inferiori *Intelligentia* est;
(quod ab Alaphia hoc in loco, ut & à cæteris Ju-
dæorum theologis alibi, *materia prima intelligen-*
tiæ vocatur, h. e. id quod caret figurâ & formâ,
ut, si ita licitum est dicere, embryo in utero matris
vivens, antequam lineamenta suæ speciei acci-
piat.)

39. Idem Rabbi Alaphia fol. 47. p. 2. in cap. 1.
sect. 7. libri de Creatione, super illa verba: *Domi-*

mus est & non est ipsi alius, secundus: dicit: „Præmonui te, insigi finem eorum in principium eorum, & principia in finem eorum; propterea „quod Corona summa necessario in ea virtute, quam „peculiari quodam modo attribuimus, ipsi est u„niens, neque est ipsi (scilicet *Coronæ Summæ*) „virtus dualitatis. Quemadmodum de Causa cau„sarum non dicitur nec numerus unitatis, nec „multitudinis, nec existentia, nec divisio, nec lo„cus, nec terminus: ita non dissimili ratione de „*Corona summa*, quia non est inter ipsam & vir„tutem causæ suæ saltem, sit venia verbis, hæc „distinctio, quod hæc sit causa, & illud causatum, „ratione processus & ineffabilis ac incomprehen„sibilis emanationis. Et quoniam *Corona summa* „est uniens, propterea necesse est, ut caveas in vin„culo unitatis. *Et non est ipsi alius*: h. e. Non so„lemus dicere de ea vel attribuere ipsi (scilicet „Coronæ summæ) terminum dualitatis, quia illa „omnium est radix & fundamentum.

Alii vero in hunc modum hæc verba, *Dominus unus & non est ipsi alius*, scilicet secundus: interpretati sunt: „*Dominus* significat Sapientiam, „*Unus*, Intelligentiam, *Non est ipsi* i. e. Non„Ens ipsi, Coronam Summam, *alius* vel secun„dus, Causam causarum. Quia Intelligentia accipit „filum emanationis vel processus sui a Sapientia, „eo quod Sapientia Intelligentiæ unita est; Co„rona summa vero *Non-Ens* vocatur h. e. non est „ipsi Non-Enti, causæ inquam causarum, alia se„cunda causa ad existendum, quia illa ipsa est „causa

„causa existentiæ suæ in causa absolutissima & sim„plicissima. Ante numerum vero unitatis, quid „numerare poteris? (ac si diceret, terminus Nu„merus, non cadit nisi in rem, cui est Entitas, non „vero in rem, cui non ens.) Sed in quantum i„psa æquat omnia, vocatur una, hac nempe ex „parte, & ante numerum unitatis quid numerare „poteris? (Postquam etiam numerus unitatis non „recte attribuitur quoque Coronæ summæ, nisi „in quantum quod ipsa est æquatio maxime per„fecta, & non ex parte dimensionis & numeri, „qui in prædicamento quantitatis ponitur.) Si ita se res habet, quis ergo terminus Causæ causarum poterit attribui, ut digne de ea prædicetur? (Verum *terminus æquationis*, qui hoc in loco de *Corona summa* prædicatur, non est ejusdem rationis & modi, qui dicitur ratio & modus modorum qualitatis, quia terminus qualitatis non cadit nisi in rem corpoream, quæ accidens quoque est.)

41. Rabbi Bæchai libro inscripto *Ohel mohed*, & libro inscripto *Sepher Emunah* fol. 40. p. 4. explicans illa verba: *Intellige in sapientia, & sape in intelligentia.* „Numeratio *Intelligentiæ*, in„quit, est inferior, (nempe post Numerationem „*Sapientiæ*) & propter magnificentiam affluen„tiæ utimur apud Numerationem *Sapientiæ* hoc „termino: *Intellige*; quia intelligens plus est sa„piente, eò quod Intelligens intelligit rem per „rem, ex & in re. Propterea dicit: *Intellige* a„pud Numerationem *Sapientiæ*, quæ est secunda

„Numeratio à *Corona summa*; & ab hac Nume„ratione procedunt duæ semitæ mirabiles *Sa„pientiæ*, quæ vocantur *mirabiles*; propterea „quod mirabilitate magnâ & ineffabili ab ipsa Nu„meratione *Sapientiæ* distinguantur. Et hæc Nu„meratio est omnium etiam triginta duarum se„mitarum radix & fundamentum. *Sape in intel„ligentia*, quæ est infra Numerationem *Sapientiæ*. „Quoniam hæc Numeratio producit in actum se„mitam *Sapientiæ*. Si ita se res habet, non facit „*Sapientia* sine *Intelligentia*; propterea dicimus: „*Intellige in Sapientia*. Et non facit *Intelligentia* „sine *Sapientia*, ut & dicimus: *Sape in Intelli„gentia*.

42. *Rabbi Mayer* filius *Todri de Tolitula*, libro cui inscriptio *Lyphne lyphnim* fol. 23. p. 2 & 3. „Numeratio, inquit, prima est *Corona summa*, „eo quod mens *Coronæ summæ* influit in omnes „Numerationes, quæ procedunt & emanant ab „Ea, benedictum & exaltatum sit Nomen ejus! „Et necessario à mente (scilicet *Coronæ summæ*) „procedit *Sapientia*, quæ est secunda Numeratio. „Et hæc (scilicet *Sapientia*) vocatur in libro For„mationis Numerus; sicut in manuscripto verba „Sapientum subtilitates grammaticales & calami„strationes, sic in Numeratione ista secunda, quæ „vocatur *Sapientia*, procedunt triginta duæ se„mitæ, quæ fundamenta sunt Totius, & Philoso„phi vocarunt eam *Potentiam* vel *Virtutem sphæ„ræ supremæ ambientis omnia*. Et Numeratio ter„tia, nempe *Intelligentia*, vocatur in libro For-

„mationis

„mationis, *Numerans*; & sicut Scriba explicat & in „lucem producit abscondita libri; sic & Numeratio „ista, quæ vocatur Intelligentia, producit in actum „semitas Sapientiæ. Et paulo post. „Quia tres pri-„mordiales Numerationes, quæ sunt *Corona sum-„ma*, *Sapientia* & *Intelligentia*, sunt Numera-„tiones intellectuales, & vocantur *Spiritus*, *Spi-„raculum* & *Anima*; & Causa causarum, benedictum „& exaltatum sit nomen ejus, ipsa facit emanare eas. „Reliquæ vero septem inferiores Numerationes „vocantur in libro Formationis *Numeratum*. Et „illa est anima animarum, istis inquam reliquis Nu-„merationibus, nempe Clementiæ, Severitati vel „Justitiæ, Misericordiæ &c. quæ quasi corpus sunt, „*Corona* vero *Summa*, *Sapientia* & *Intelligentia* „sunt illis anima: quoniam omnibus modis necesse „est ut operetur anima per instrumenta, quæ sunt „quasi corpus.

43. *Moses Botril.* fol. 28. pag. 1. in cap. 1. sect. 1. libri Formationis, citat Doctorem & Magistrum *Jom Thobh*, subtilissimum Cabalistam, & dicit: „Vidi Magistrum Rabbi Jehudam Levi, cujus „memoria sit in benedictione, conjectantem in „mysterio Numeri, Numerantis, Numerati. E-„go vero dico: verba Deorum viventium esse.

44. *Rabbi Aaron* ille Cabalistarum nulli secundus, Academiæ Babelianæ Rector, libro inscripto *Sepher Nikkud* fol. 22. p. 1. „Numerus, Nu-„merans, Numeratum, inquit, in Essentia Dei „summi, benedictum & exaltatum sit Nomen e-„jus! Non eo poterit homo omni ingenii sui po-„tentia contingere, aut scrutari apprehensione in-

„tellectus verà, quomodo felicissimo otio suo, in-
„accessibili Deitatis gremio, fruuntur. Et pro-
„pterea in hac peculiari proprietate, quæ peculia-
„riter ipsis attribuitur, constringe os tuum, ne lo-
„quatur.

45. *Rabbi Jehuda Levi* tres numerationes intellectuales hisce describit terminis libro *Mikse Israel* inscripto, fol. 28. p. 1. „*Numerus*, *Nume-*
„*rans*, *Numeratum:* per terminum *Numerum*
„describi ait, ponderationem apud se, & destina-
„tionem corporum creatorum; quia convenit,
„quod destinatio illa existat, usque quo corpus
„ordinetur, disponatur, & ad id, quare creatum
„est, disponatur, ut non sit nisi in mensura, nu-
„mero, pondere, dimensionibus, dispositione
„motus vel operationis, & ordine harmoniæ, a-
„deo ut omnia sint sub Numero. Vult dicere *Numerus*, si videres architectum quendam, non exibit de manu ejus domus, quousque animo suo formam illius delineaverit. Per *Numerans* describi dicit *Verbum* & *Vocem*, sed hoc inquit esse intelligendum de *Verbo Dei*, & de *Voce verbi Deorum viventium*; in illo (scilicet *Verbo Dei*) composita fuit existentia destinationis, ponderationis & similitudinis, tanquam in qua res ipsa est, sicut dixit, *Fiat lux & facta est lux*; *fiat extensio* &c. neque procedit *verbum*, ut non res ipsa simul existat. Per *Numeratum* intelligi refert *Scripturam*, & Scriptura Dei est forma ejus; & *Verbum Dei* est scriptura ejus, & ponderatio Dei est *Verbum* ejus. Ecce habes mysterium *Numeri*, *Numerantis*, *Numerati*, quæ in abysso divinæ essen-

essentiæ unum, quoad humanam vero rationem tria sunt; quia ipse ponderat Intellectu suo, & loquitur ore suo, & scribit manu suâ.

46. *Rabbi Moses Botrell* fol. 54. p. 1. in Cap. 1. sect. 10. »Ostendi, inquit, Propter Magistrum »Iohannem (cum quo disputationem de hoc profundissimo sanctissimæ Trinitatis mysterio instituerat) »omnem potentiam meam, & non in»hibui spiritum meum, quia in *tribus illis* in Sa»pientia omnia sunt mensurata & firmata. Rabbi »*Hamay* in libro, cui inscriptio *Haayon*: Hæ tres, »inquit, unum sunt, & habent hanc conformita»tem & proportionem inter se, quam & *Unus*, »*Uniens*, *Unitum*: & sunt Principium, Medium »& Finis, ut produceret Rem in Verbo, & Ver»bum in Re, usque quo restitueret in fontem re»splendentiæ suæ omnes res, & resplendentiam »in Verbum tanquam in fontem, cui nec termi»nus est nec numerus, ad Lucem inaccessibilem »in augmento tenebrarum reconditarum universo.

47. *Rabbenu Haay* libro inscripto *Hakmiza*. »*Numeratio* secunda, inquit, haurit derivationem »suam à *Mente* sua, quæ est *Corona summa*. Et »*Intelligentia*, quæ est *tertia Numeratio*, haurit »derivationem suam à Sapientia, quæ est *secun»da Numeratio*, ratione processus, non essen»tiæ.

48. *Rabbi Alaphia* fol. 24. pag. 2. in cap. 1. sect. 1. libri Formationis: »Optimum, inquit, »affluentiæ ducitur ad Numerationes Superio»res, quæ vocantur *Intellectuales*, & inde deducitur ad Numerationes Inferiores, commu-

 tatio-

tationes nempe, quæ a nostris Theologis attributa Divina vocantur.) „Et hæ semitæ „producuntur de fonte & origine recondita, ubi „nulla creatura poterit stare supra veritatem e„jus, & nulla speculatio poterit comprehendere „sublimitatem existentiæ ejus. Deficiunt omnes in „apprehensione ejus. Vocatur פלא à dictione יפלא „quod Chaldæus *rem absconditam* interpreta„tus est, ubi dicit: ארי יתכסי *si reconditum fuerit*, „& propterea etiam vocatur אין. Si vero literas „dictionis אין retrogrado ordine legere volueris, „conficiunt פלא, eò quod ab omni apprehensione „est absconditum. Et ea est distinctio & differen„tia, quæ est inter gradum *Entis* & inter gra„dum *Non-Entis*, quia *Non-Ens* est privatio „apprehensionis, sed in *Ente* est aliquo modo ap„prehensionis terminus, quia est primogenitum „apprehensionis.

49. Idem Author eodem fol. p. 3. attribuit tribus Numerationibus intellectualibus, tria distincta personalia & essentialia nomina, tres distinctas proprietates & actus significantia, quum dicit: „Quoniam tres Numerationes, quæ sunt tria No„mina Divina, nempe, יה׳ יהוה׳ אהיה, producit „omnes existentias in Numero, Numerante, „Numerato: h. e. tribus prioribus sanctissimi No„minis explicati Characteribus, quæ sunt יוד הא ואו „& summa horum הוי posterior est. Quoniam שלוה „יהוה vocatur, sicut monstravimus. Et ecce, men„tionem fecit in hac sectione trium generum, So„mitarum

„mitarum & Nominum & Numerationum, quæ
„ſunt Numerus, Numerans, Numeratum.

50. Idem Author fol. 27. pag. 2. & 3. „Omnes,
„inquit, iſtæ ſemitæ continentur in tribus Numera-
„tionibus, quæ ſunt tria nomina, אהיה יהוה אדני &
„omnes (vult dicere ſemitæ iſtæ) harum inquam
„ſimilitudinum continentur in myſterio *Numeri*,
„*Numerantis*, *Numerati* (vult dicere in tribus
„characteribus) Nominis Divini, benedictum &
„exaltatum ſit illud יוד הא ואו & iſti (ſcilicet chara-
„cteres) opponuntur myſterio *Intelligentiæ*, *In-*
„*telligentis*, *Intellecti*, & myſterio *Scientiæ*,
„*Scientis*, *Sciti*; ſicut ſcriptura dicit, מכל מלמד אני
„יהוה עושה כל לאורים„.

51. Rabbi *Moſes Ægyptius* fol. 20. p. 2. „In
„virtute, inquit, infinitudinis eſt exiſtentia ſubli-
„mitatis & celſitudinis, de qua proceſſus *Sapien-*
„*tiæ* eſt, & à Sapientia triginta duæ ſemitæ abs-
„conditæ. Et ſecundum id quod ſublimitas & cel-
„ſitudo trahantur in *Sapientiam* ab *Infinitudine*,
„vocantur mirabiles a dictione כי יפלא, *ſi recon-*
„*ditum*, *abſconditum fuerit*, ſicut Chaldæus
„ארי יתכסי quod idem ſonat, & ſecundum id, quod
„eſt diſtinctio inter ſemitam & ſemitam, vocantur
„quoque *mirabiles*, à dictione כי יפלא לנדור & om-
„nis ſemita & ſemita deducitur à *Sapientia*, quo-
„uſq; pertingas oſtendere omnem ſemitam in *In-*
„*telligentia*, ſicut Scriptura dicit, ומשך חכמה מפנינים
„*& trahit Sapientia Magarithas*. Virtus Cauſæ
„Cauſarum, nempe infinitudo, de qua *Corona*
„*ſumma*

„ *summa* est Sublimitas & Celsitudo. *Sapientia*
„ vero produxit virtutem Causæ, quæ יוד הא dici-
„ tur, quæ est in virtute essentiarum. Et è virtute
„ *Intelligentiæ* produxit totam structuram, quæ
„ vocatur *Scientia*, in tribus inquam Nominibus,
„ quæ significant quidditatem ejus, benedictum &
„ exaltatum sit nomen ejus, quæ continentur in my-
„ sterio *Numeri*, *Numerantis*, *Numerati*, trium,
„ inquam, characterum Nominis explicati יוד הא ואו
„ in quo omnia continentur, usque dum infinitu-
„ do unitur è medio & interiori quidditatis suæ,
„ quæ est, אהיה *ego sum*. * habet relationem ad
„ Trinitatem eorum כי ביה יהוה צור עולמים quæ in nomine
„ יה *Jehovah* formavit secula: In יה Trinitas est
„ & Dualitas, si transvertis duos characteres nomi-
„ nis יה.

52. Idem author fol. 46. p. 2. „ Quamvis, in-
„ quit, res horum mysteriorum distinguuntur,
„ secundum progressum in *Sapientia*, *Intelli-*
„ *gentia* & *Linea scientiæ* (h. e. Coronâ sum-
„ mâ) nulla tamen distinctio inter eos quoad es-
„ sentiam, quia finis ejus annexus principio ejus,
„ & principium ejus fini ejus, & medium, perfe-
„ ctio ejus continetur ab eis sicut resplendentia in
„ carbone coruscante, hoc est quod scriptura dicit;
„ רשפיה רשפי אש שלהבת יה.

53. Rabbi Moses Botrell fol. 46. p. 4. in cap.
1. sect. 7. libri Formationis sæpe citati. „ Nomen
„ ejus, inquit, benedictum & exaltatum sit illud,
„ non subjacet privationi in æternum, & non est
„ ipsi forma, species, figura principii, quia ipse
fuit,

„ fuit est & erit. Et si ita res se habet, non est illi fi„nis; cui vero non est finis, ei non est princi„pium; & sic ille vivit & subsistit æternus ab æter„no in æternum.

54. Rabbi Abraham Alaphia fol. 42. p. 3. in cap. 1. sect. 5. libri Formationis „ *Sapientia*, in„quit, vocatur *Principium*, sicut Scriptura testa„tur: *Principium Sapientiæ timor Domini*: eo „quod illa est principium omnium existentium. „Sicut se habet materia ad formam, (si ita licitum „est dicere in hoc profundissimo mysteriorum gra„du) & sicut punctum, quod est litera Jod, est „principium & embryo omnium literarum. Et hoc „est illud mysterium de quo Scriptura dicit: *Ego* „*primus & ego ultimus*. Et *Æquum* vocatur „*Principium*, quia est *Ens* de *Non-Ente*. Verum e„nim vero quoad Entitatem principium est nume„rus in mysterio. Porro *Non-Entis* non compre„henditur numerus. h. e. illud quod principio & „fine caret, non cadit sub terminum prædicamen„ti Quantitatis dimensivæ.

55. „ Idcirco cum principium & finis cadant sub „prædicamentum quantitatis dimensivæ, necesse „est, ne hoc in loco dicas aut ullo modo voces „eam quantitatem dimensivam simpliciter & ab„solute, sed profunditatem ineffabilis bonitatis & „virtutis, ac si diceres, profunditati principii, i. „e. *Sapientiæ*, nulla est dimensio. Et sic de om„nibus decem profunditatibus. (quæ sunt tres Numerationes superiores intellectuales, quæ à Judæorum Sapientibus *Corona summa*, *Sapientia*, &

Intelligentia vulgo dicuntur, à nostris vero Theol. Pater, Filius, & Spriritus S. & *septem Commutationes* vel *virtutes*, seu modi, quæ à nostris Attributa divina vocantur.) » Nec una quoque harum » dependet ab illa (scilicet quantitate dimensiva) » quia hæ omnes profunditates trahuntur a Men- » te summa, de qua Scriptura dicit Ps. CIV. 24. *quam* » *magnificata sunt opera tua Domine, valde pro-* » *funda sunt cogitationes tuæ* : & sicut Menti » summæ non est finis, sic etiam aliis Profunditati- » bus quoque non est finis. Sequitur statim : Scien- » dum, si sphæræ ratione rotunditatis suæ nec prin- » cipium nec finis est, nisi ex parte corporis sui fi- » niti, quanto magis & Intelligentiis separatis, » immo multo magis Numerationibus Intellectua- » libus, quæ unum Unitate perfectissima ; neque » dicitur de iis principium & finis, quia princi- » pium & finis ponuntur in genere prædicamenti » quantitatis dimensivæ, quæ sua objecta in suas » partes quantitativas dividit. Cui vero non est » quantitas, de eo quoque non dicitur principium & » finis. h. e. mysterium profunditatis principii. » Verum enim vero essendo quod Deus, benedi- » ctum sit nomen Ejus, sit principium & causa o- » mnium existentium, si ita licitum est dicere, sicut » forma & causa omnium essentiarum : *Sapientia* » tamen etiam est principium & causa omnium ex- » istentium, teste Scriptura Ps. CIV. quam ma- » gnificata sunt opera tua, Domine, omnia in Sa- » pientia fecisti.

56. In libro de *Fide & expiatione* : » Jam antea

„dixi tibi, quod producens Ens de Non-Ente nul-„lius egeat, & quod Ens est in Non-Ente quoad „rem Non-Entis, & Non-Ens est in Ente quoad „rem Entis; & sequitur; quo discas, quod Non-„Ens est Ens, & Ens est Non-Ens.

57. ***Rabbi Simeon*** Filius *Jochoæ* lib. 1. Tykunim fol. 82. p. 1. Corr. 38. ad verba Psalmi: *Unum locutus est Deus, duo hæc audivi.* „*Unum*, „inquit, & *Duo* sunt tres Numerationes superio-„res; de quibus dicimus, *Unum*, *Unum*, *Unum*, „tres Unitates & ecce Unum sunt. Hoc est my-„sterium: *unum locutus est Deus, duo hæc au-„divi.*

58. Rabbi Moses Botrill in Cap. 2. sect. 3. fol. 60. p. 4. libri formationis. „Sicut, inquit, flam-„ma innixa carboni, carbo est radix, ut flamma de „ea procedat; sic etiam *Verbum* in *Labio.* Voca-„bulum vero פה *Os* constat duabus literis; prima „litera פ continet in se mysterium: *Ego sum Do-„minus Deus tuus*: secunda litera ה tres existen-„tias, Fuit, Est & Erit significat, & hæ tres u-„num sunt, quia unus est Dominus Deus tuus.

59. *Rabbi Simeon* filius *Jochoæ* libro cui inscriptio *Zohar* fol. 100. in verba illa: *Iehova unus est, & nomen ejus unum est*: „Hæc, inquit, „duæ Unitates. Unitas vero, quæ infra, unitur „Unitati, quæ supra, videlicet יהוה אלהינו יהוה *Ie-„hova, Deus noster, Iehova.* Mysteria abscon-„dita, quæ cognosci plane nequeunt, & coar-„ctantur in unum sublimem locum mysteriorum, „ubi Unitas, quæ infra, coarctatur illi in myste-

„rio mysteriorum. Alia vero Unitas mysterii est „in verbis: *Et nomen ejus unum est*. Benedicta „sit gloria regni ejus in secula seculorum, Unita„tis, inquam, quæ infra, & Unitatis, quæ su„pra.

60. Idem Author lib. 1. *Tykunim* fol. 79. p. 2. Corr. 18. longam habet orationem de pulsantibus januam regni cœlestis, & dicit: „Non quæ„retur de mirabilibus creationis operibus, sed, si „quis in sapientia fidei suæ *Sapientiam*, & *In„telligentiam* in intelligentia, & *Scientiam* in „scientia apprehenderit. Et in quibus est virtus, „nempe Divinitatis, quæ supra, quia ipsa est virtus „characterum operum creationis, stare pro omni„bus statione orationis, isti introibunt in palatium „Regis, quia isti sunt justi perfecti, in medio eo„rum dabitur eis desiderium eorum. Extra vero „erunt impii, neque introibunt, sed extrudentur „de loco isto, neque dabitur eis desiderium eo„rum, sed dicitur de illis illud Esaiæ, מי בקש זאת מידכם „*quis petiit hoc de manibus vestris?* &c. & se„quitur statim; neque dabitur eis desiderium eo„rum, sed extrudentur de loco isto, & tradentur „in manus angelorum perditionis.

61. Idem lib. 1. *Tykunim* fol. 41. p. 1. & 2. Corr. 19. „Hæ duæ, inquit, literæ, quæ amotæ sunt ab „eo (scilicet nomine אידך) in quas peccaverat A„dam, induxerunt ipsi mortem. Prima harum א „Artificem absconditum, secunda vero י Mentem „significat. Dixit ei Rabbi Eleazar: Aba, quot er„go sunt Mentes? Divinitas, quæ infra, vocatur

„Mens;

„Mens ; Sapientia vocatur Mens ; & Causa cau-„sarum vocatur Mens, quæve super omnes Men-„tes est & super quam alia non est, & illa est ma-„xime abscondita omnium absconditarum & ex-„cellentissima omnium excellentissimarum. Et se-quitur pag. seq. „Dixit ei: fili mi, א quæ in simi-„litudine יוד est, continet in se mysterium & figu-„ram trium characterum, nempe ' supra, ו in me-„dio, & ד infra est. א significat mysterium nomi-„nis אהיה, ו mysterium אדני, ' mysterium nominis „יהוה. Sed א finis gaudet principio suo; & prin-„cipium fine suo. Simile est, & de hac litera א etiam „dicitur illud quod de Causa causarum: *Ego pri-„mus & ego ultimus*. & de litera ו, quæ media „est, dicitur illud, quod sequitur: & *præter me „non est Deus*. Dixit ei: certe, modo revelatum „est mihi, quod ante usque adhuc nesciebam, & „nulli unquam notum fiet amplius usque in die-„bus Messiæ,

62. Idem lib. 1. *Tykunim* sect. [illegible]o. fol. 133. p. 1. super illo Ps. xci. verba, כי בי חשק refert idem Author, Regium Prophetam David mentem suam in Spiritu S. ad S. S. Trinitatem levasse, eò quod mysterium S. S. Trinitatis ex initialibus literis harum trium dictionum soli mundo elici possit, quod hæ tres hujus versiculi dictiones iisdem gaudent initialibus literis, quibus & tria sanctissimæ Trinitati proprie attributa nomina, כתר *Corona summa* חכמה *Sapientia*, בינה *Intelligentia*: Exempli gratia; כי בי חשק prima dictio כי quia gaudet eadem initiali litera nempe כ quæ est כתר עליון *Corona summa*, secun- י

da dictio בי *in me*, gaudet in initio litera ב sicuti בינה *Intelligentia*; tertia dictio in initio gaudet litera ח qua litera & חכמה *Sapientia*. Ecce, inquit, vides omnes harum trium dictionum Ps. xci, versus initiales literas easdem esse à quibus & sanctissimæ Trinitati attributa tria nomina incipiunt.

63. Idem Author eodem libro sect. 70. fol. 126. p. 1. super illa Ps. cxxi. verba, *levabo oculos meos ad montes*, מאין *de Non-Ente veniet auxilium mihi*: »Postquam, inquit, visionem, » in Spiritu S. habebat David, & de ultima captivita- »te prophetaverat, levavit mentem suam usque »ad אין *Non-Ens*, & dixit: *levabo oculos meos* »*ad montes* מאין *de Non-Ente veniet auxilium mi-* »*hi*. Dictio אין *Non-Ens* tribus constat literis, א »quæ est prima litera dictionis אין quod *Non-Ens* »sonat, significat *Coronam Summam*; י secunda »litera, *Sapientiam*; ן tertia litera, *Intelligentiam*. »Prophetico enim spiritu vidit, quod non appre- »hendebat ipsum (scilicet Jehovam) tribus ora- »tionibus, quas Patres eorum constituerant: Et »quoniam vocantur *montes Jehovæ*, dixit: *le-* »*vabo oculos meos ad montes* מאין, *de Non-Ente* »*veniet auxilium mihi*, & sequitur, *auxilium* »*meum à Jehovah &c*.

64. Idem in libro *Tykunim* fol. 73. p. 2. Correct. 28. & fol. 122. p. 1. Correct. 55. »Caput, »inquit, est *Corona summa*, Mens *Sapientia*, Cor »*Intelligentia*. Et lib. eodem fol. 97. p. 1. sect. 61. & fol. 92 p. 2. sect. 56. explicat idem Author sanctissimum Nomen Tetragrammaton יהוה & dicit:

cit: „Dixit ei, fili mi, litera prima Nominis Tetra-
„mati יהוה est י, & significat Patrem, ה secunda li-
„tera Matrem, ו tertia litera Filium, & ה quarta
„litera Filiam.

65. Et eodem libro *Tykunim* fol. 56. p. 2.
Correct. 21. supra illa Deut. IV. verba: *& custo-
dietis & facietis, quia ipsa est Sapientia vestra
& Intelligentia vestra.* Idem Author, „*Et custo-
dietis*, continet in se, inquit, mysterium וה
„duorum, inquam, posteriorum characterum san-
„ctissimi Nominis Tetragrammati, quæ Filium
„& Filiam (ut supra dictum est) significant. Quia
„ipsa est Sapientia vestra & Intelligentia vestra,
„continet in se, inquit, mysterium יה duorum
„inquam priorum sanctissimi Nominis Tetra-
„gramm. characterum. Et in quo conformes sunt
„sibi Pater & Mater; Filius & Filia? in mysterio
„literæ א quæ prima litera אין *Non-Entis* est, &
„*Coronam summam* significat, eò quod Unitatem
„transcendentalem significat (seu testatur) quum
„de hac profundissimi mysterii abysso dicitur,
„quod splendor earum, trium, inquam, Nume-
„rationum Intellectualium, conformis vel com-
„parabilis sit duobus Regibus, qui una utuntur
„coronâ.

66. Et eodem primo libro *Tykunim* fol. 119.
p. 1. sect. 70. „Tres literæ יוד quæ in hunc modum
„de explicato Nomine Tetragrammato יוד הי ויו הי
„eliciuntur, testimonium de Eo perhibent, quod
„supra non sit præter illum alius, & in medio sui
„ipsius non Deus alius, omnibus denique ex par-
tibus

„tibus non sit præter illum: & in isto Nomine „suo cognoscatur absque numero, forma s. figura.

67. Rabbi *Aaron*, Babylonicæ omniumque Orientalium Synagogarum facile Princeps, libro, cui inscriptio *Nikoth*, „Tres, inquit, sunt Nume„rationes; Numerus; Numerans, Numeratum: „Primus terminus, *Numerus* continet in se my„sterium [illegible] trium matrum: Secundus vero, nem„pe *Numerans*, mysterium [illegible] septem dupli„cium: tertius, *Numeratum*, mysterium [illegible] „duodecim simplicium. Et sic in istis terminis, „nempe Numero, Numerante, Numerato, la„tet mysterium trium matrum, & mysterium se„ptem duplicium, & mysterium duodecim simpli„cium.

68. Rabbi *Issachar Beer*, filius *Moseh Pesachia* carmen libro, Imre Binah inscripto, in hanc „mentem præfixit: (1) Qui unus est in Intelle„ctu, intelligenti & intellecto, glorificatur San„ctitate, sicut prodire luces, easque in tres ema„nationum ordines ordinavit, testatur id unaquæ„que earum, decemque sepitur. (2) Tria sunt „primaria (vel primordialia) capita & coæter„na, idque testatur splendor earum, Numeratio„num inquam intellectualium, in æternum Tri„nitatem: Regna testantur. (3) Nomen ejus „absconditum est anima Numerationum abscondi„tarum & vivum stabilimentum &c. (4) Summa „mysterii earum est emanatio (vel processio) „Archetypi, creatio mundi Intellectualis, forma„tio mundi coelestis, & fabrica mundi minoris vel

„elemen-

» elementaris. Omnium essentiarum & emanatio-
» num stabilimentum super illud. Honor ejus, supra
» in altitudine Cœlorum, & infra profunditatem in-
» fra terram. Excelsus, sublimis, totus intime mi-
» sericors. Probatus sermo ejus in Sapientia mise-
» rationum in sermonibus supra stabilivit portas.

69. Author lib. 1. *Tykunim* sect. 42. fol. 84. p. 1. 2. » Tres, inquit, Artifices fuerunt usque hac:
» primus dies, & secundus dies, & tertius dies, pro-
» duxitque opus suum unusquisque. Primo diei di-
» xit ipse mirabilis absconditus Artifex qui אין Non-
» Entis, א prima litera Coronam summam, י se-
» cunda litera Sapientiam, נ tertia litera Intelligen-
» tiam significat. Et dixit unaquæque Numeratio
» unicuique diei de tribus diebus creationis, ut pro-
» duceret opus suum. Dixit prima primo diei:
» *Fiat Lux*; statim suum opus produxit & fecit sic,
» sicuti scriptura testatur, *& fuit lux*. Nulla vero
» existit essentia, nisi per modum operationis fabri-
» cæ. Litera אין *Non-Entis* prima א, quæ fuit voli-
» tans in aëre, produxit lucem. י secunda litera ex-
» pansum firmamenti. נ tertia litera produxit aridam
» &c.

70. Idem libro 2. sect. 62. fol. 97. p. 2. super illa verba, *Creavit Elohim hominem in imagine sua*, inquit, » Propriâ, quæ est Divinitas cum
» omnibus proprietatibus ejus, cui nec addidit nec
» diminuit. Et homo ille sanctus significat Divini-
» tatem. Dixit Rabbi Eleazar: Et ecce de Divi-
» nitate loquendo, non utimur termino *creationis*,
» sed *generationis*, vel *processionis*. Debebat ergo
» dice-

„dicere; Et creavit *Adonai* hominem: Quare di-
„xit, *Elohim*? respondit, eo quod Divinitas ipsa
„vocatur *Elohim*.

71. Lib. 1. *Tykunim* sect. 56. fol. 93. p. 2. „Di-
„xit Rabbi Eleazar, Abba, quomodo factus est ho-
„mo in imagine quæ supra? Respondet ei: fili mi,
„postquam factus est homo iste Sanctus in imagi-
„ne Dei, omnes tres superiores mundi archetypi
„Numerationes præsentes simul fuerunt, & ani-
„ima ejus fuit quadriga illis Numerationibus, eo
„quod anima ejus est anima illa de qua dicitur: &
„creavit Deus hominem in imagine sua.

72. Idem Author eodem lib. *Tykunim* sect. 18.
fol. 30. p. 2. 3. „Si filii hominum, inquit, in ora-
„tionibus suis, vel in omnibus operibus suis quæ-
„cunque fecerint, mentem suam, per fidem ad
„Divinitatem levaverint, statim ostiarius cœlestis
„palatii vociferatur ad januam, an ibi sit Divini-
„tas? Et Jehova respondebit, statim &c. quia
„quam primum homo in bonis suis operibus men-
„tem suam per Divinitatem ad Deum Sanctum,
„benedictus sit ille, levaverit, descendet Ille
„ad eam propter Divinitatem in occursum oratio-
„ni ejus, & Divinitas præveniet aperire ei.

73. De his satis. Avidum Lectorem, si cui
„præsto sint Rabbini, remitto ad infra signata loca;
„inprimis ad Rabbi *Eliæ*, magnifici illius Cabba-
„listæ, librum, latius de hoc profundissimo in a-
„bysso tenebrarum retracto Sacratissimæ Trinitatis
„mysterio tractantem, cui inscriptio: *Hæc est por-*
„*ta Jehovæ*. Et Rabbi *Alaphiam* super librum
„For-

„*Formationis*, cujus Authorem Ebræi credunt es-
„se Abrahamum:
fol. 50. p. 3. in cap. 1. sect. 9.
fol. 58. p. 3. in. cap. 2. sect. 3.
fol. 61. p. 3. in cap. 3. sect. 3.
fol. 68. 69. p. 3. in cap. 3. sect. 4.
fol. 71. p. 2. in cap. 3. sect. 5.
fol. 88. p. 2. 3. in cap. 6. sect. 6.
fol. 47. p. 2. in cap. 1. sect. 7.
fol. 42. p. 2. 3. in cap. 1. sect. 5.

& Rabbi *Moseh Botrill*, in hujus librum *Formationis*:
fol. 22. p. 2. in cap. 1. sect. 1.
fol. 30. p. 3. in cap. 1. sect. 2.
fol. 45. p. 4. in cap. 1. sect. 6.
fol. 51. p. 1. in cap. 1. sect. 10.
fol. 58. p. 4. in cap. 2. sect. 1.
fol. 63. p. 1. in cap. 21. sect. 3. 5.
fol. 67. & 68. p. 1. & 4. in cap. 2. sect. 3. 5.

Et Rabbi *Moseh Ægyptium* vel Rabbi *Moseh filium Naaman*, qui & initialibus literis compendii causa *Ramban* dicitur:
fol. 29. p. 2.
fol. 36. p. 2.
fol. 49. 50 p. 1. & fol. 60. p. 2. in librum *formationis*.

Et Rabbi *Simeonem filium Jochoæ* libro primo *Tykunim* inscripto:
fol. 69. p. 1. corr. 15.
fol. 126. p. 2. corr. 70.
fol. 123. p. 2. corr. 69.
fol. 21. p. 2. corr. 61.
fol. 21. p. 2. corr. 1.
fol. 107. p. 2. corr. 69.
fol. 103. p. 1. 2. corr. 69.
fol. 109. p. 1. corr. 69.
fol. 112. p. 2. corr. 69.
fol. 114. p. 1. corr. 69.

fol. 116. p. 1. corr. 69.
fol. 95. p. 2. corr. 58.
fol. 117. p. 1. corr. 69.
fol. 67. p. 1. corr. 22.
fol. 31. p. 1. corr. 18.
fol. 35. p. 2. corr. 18.
fol. 30. p. 2. 3. corr. 18.
fol. 119. p. 1. corr. 55.
fol. 18. p. 2. corr. 6.
fol. 41. p. 1. corr. 19.
fol. 26. p. 1. 2. corr. 14.
fol. 125. p. 2. corr. 55.
fol. 132. p. 1. corr. 70.
fol. 82. p. 102. corr. 38.
fol. 99. p. 1. 2. corr. 66.
fol. 51. p. 2. corr. 20.
fol. 121. p. 1. 2. corr. 57. &
fol. 56. 57. & 93. p. 2. corr. 36.
fol. 97. p. 2. corr. 62. & libro secundo *Tykunim*:
fol. 142. 143. & 144. p. 2. sect. 4. 5. 6. 7.
fol. 147. p. 2. eodem libro secundo, corr. 10. 11. Et
fol. 97. p. 2. corr. lib. 1. *Tykunim*. Eodem libro
fol. 101. p. 2. corr. 67.
fol. 41. p. 1. corr. 19.
fol. 35. p. 1. 2. cor. 18.
fol. 26. p. 1. corr. 14.
fol. 68. p. 1. 2. corr. 25.
fol. 64. p. 2.
fol. 68. p. 1. corr. 22. & 26.
fol. 133. p. 2. corr. 70.

74. Sed ne in validissimum horum mysteriorum pelagus abripiar, huic primo primæ partis articulo finem imponendum & secundo manum nostram adjiciendam esse censeo, in quo tam ex S. Scriptu-

ræ fundamentis, quam ex Rabbinorum scriptis & fragmentis demonstramus, antiquissimos ante & post nativitatem vel adventum veri Messiæ Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi Ebræorum Sapientes omnibus Prophetarum dictis assensum præbuisse. (1) *Sapientiam summam*, sive secundam Numerationem Intellectualem in mundo archetypo, h. e. Verbum Dei viventis, à *Corona Summa*, Deo Patre, prima, inquam, *Numeratione intellectuali* in mundo archetypo ab omni æternitate è Non-termino Infinitudinis Divinæ Essentiæ ineffabili generatione productum. (2) Messiam vel Salvatorem generis humani verum esse. (3) Illamque in hunc mundum descensuram. (4) Spiritus S. cooperatione corpore, carne, inquam, & sanguine, sese vestituram & amicturam. (5) Mortem pro redemtione generis humani subituram. (6) Ad inferos descensuram. (7) Animas captivas à potestate Diaboli liberaturam. (8) Tertio die à mortuis resurrecturam. (9) Ad coelos adscensuram. (10) Mundumque judicaturam.

75. Id in hunc modum exprimunt nostri Theologi: Messiam verum esse Deum & verum hominem, h. e. duas in una Christi Jesu Salvatoris humani generis persona inseperabiles naturas, earumque proprietates unitas esse, dum proprietas uni naturæ conveniens tribuitur personæ in concreto, recte ut dicatur, Deum mortuum & passum, non proprietate naturæ, sed per communicationem idiomatum, & hunc hominem esse Omnipotentem. Ita tamen, ut unicuique naturæ tribuen-

da sit sua proprietas inconfusè. Ne vero piis vestris auribus tædium longo pariamus sermone, quam brevissime omnia proponere decrevimus, ea tamen lege, ne forte aliquis putet, nos ea, quæ ob librorum plurium defectum omisimus, difficultatis causâ transiliisse. Producamus primò Scripturæ loca, quibus & illi ipsi Ebræi utuntur.

76. Æternam Filii Dei generationem quód attinet, Regius Propheta Salomon hisce eam describit verbis, Prov. VIII. 22.... 31, *Dominus acquisivit me*, inquit Sapientia, *principium viæ suæ ante opera sua. Ex tunc à seculo principatum habui à capite* (ab initiis) *terræ; in non-abyssi* (vel *cum nondum abyssi essent*) *formata sum; in non-fontes* (vel *cum nondum fontes essent*) *aggravata loca aquis. Antequam montes essent defixi, ante facies collium formata sum. Adhuc non fecerat terram, & plateas, & caput pulverum ejus. In parando ipsum cælos, ibi ego; in describendo eum circulum super faciebus abyssi; in roborando ipsum æthera desuper; in fortificando fontes abyssi, in ponendo ipsum mari statutum suum, ne aquæ transirent os suum: in constituendo ipsum fundamenta terræ, eram apud Eum alumna, & eram deliciæ, de die ad diem ludens coram Eo in omni tempore, ludens in orbe terræ Ejus, & delectationes meæ cum filiis hominum.* Ibidem Cap. XXX. 4. *Quis ascendit in cælum & descendit? Quis collegit ventum in pugillos suos? quis ligavit aquas in vestimento? quis statuit omnes fines terræ? quod nomen Ejus? & quod*

nomen

nomen filii Ejus? Es. LXVI. 9. *Num ego qui matricem frangere faciam & ipse non pariam? dixit Jehovah. Num ego qui faciam generare, & ipse claudar, vel sterilis ero? dixit Deus tuus.* Jer. XXXIII. 20. *Si infringitis pactum meum diei & pactum meum noctis, & ad non esse diem & noctem in tempore suo; etiam pactum meum dissipabitur cum David servo meo ab existendo ei filium regnantem super thronum ejus.* Mich. V. I. *Et Tu Bethlehem Ephrata, parvula ad existendum in millibus Jehuda, ex te mihi egredietur ad existendum Dominator in Israël, & egressiones ejus plusquam ante dies seculi.* Os. VI. 3. 4. *Sciemus, sequemur ad sciendum Jehovam. Tanquam aurora præparatus est egressus ejus, & veniet tanquam imber nobis, veluti serotina pluvia tempestiva terræ.* Psal. II. 6. 7. 8. 9. *Et ego constitui Regem meum super Zion montem Sanctitatis meæ. Narrabo ipsum statutum: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem hæreditariam fines terræ. Conteres eos in virga ferrea, sicut vas figuli disperges eos confractos.* Psal. CX. *Dixit Jehova Domino meo; sede ad dextram meam* (quod Chaldæus sic vertit: למימריה *verbo suo*) *donec ponam inimicos tuos scabellum pedibus tuis. Virgam fortitudinis tuæ mittet Jehovah ex Zion. Dominare in medio inimicorum tuorum. Populus tuus devotionum in die fortitudinis tuæ, in decoribus sanctitatis ab utero; ante Luciferum tibi ros nativitatis tuæ.*

77. Scri-

77. Scripturæ Sacræ consentanea sunt ista. Talmud Tom. *Sabbath* Jerosolim. fol. 8. p. 4. *Dixit Rabbi Levi: legimus apud Dan.* III. *Similis est filio Dei. Dixit Rabbi Reüben: descendit Angelus de cœlo & alapam super os ejus impegit & dixit ipsi: Tu impie, recte tua verba dispone: Filius est ei* (scil. Deo.) Talmud Tom. *Rosch Haschana* tract. I. fol. 86. *Dixit Rabbi Isaac Rabbi Cahanæ, petimus te, ut sitis de appropinquantibus sacrificium Deo cœlorum & adoretis vivum Regem una cum filio.* Talmud Tom. *Sukoth* tract. v. fol. 52. *Rabbini docuerunt: Filio David, Messiæ, dixisse Deum sanctum, benedictus sit ille: Fili mi, postula à me quicquid vis, & ego dabo tibi. Sicut scriptum est: narrabo ipsum statutum, Dominus dixit ad me, Filius meus es Tu, ego hodie genui te: postula à me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & possessionem hæreditariam tuam fines terræ.*

78. Lib. I. *Tykunim* sect. 20. fol. 51. p. 2. super dictione הללויה *Hallelujah: hæ duæ posteriores dictionis ללויה literæ, nempe יה, Sapientiam & Intelligentiam significant, per quas fiet redemtio, quia sunt filius & filia, & in eis delebuntur Amalekitæ de mundo.* Eod. lib. sect. 55. fol. 129. p. 2. super illa Prov. XXX. 4. verba: *quod nomen Ejus & quod nomen filii ejus? Vult dicere, hæc verba significare Sapientiam & Columnam mediantem.* Idem Author sect. 78. fol. 132. p. 1. *Sapientia de אין Non-Ente existit, & est mysterium secundæ inquam literæ, in qua omnes orbis effigiationes effigiatæ sunt.*

79. Suc-

79. Succedunt nunc loca, quibus probatur *Messiam verum Deum & hominem esse*: & primo quidem ex Es. IV. 3. 4. *Diab[illegible]t Dominus sordes filiarum Zion, & sanguines Jerusalem colluerit de interiori ejus in spiritu judicii & in spiritu ardoris*. Es. I. 26. *Et convertam manum meam super te, & repurgabo ad purum scorias tuas, & auferam omne stannum tuum, & restituam judices tuos, sicuti in principio, & consiliarios tuos veluti in initio. Postea vocabitur tibi civitas justitiæ, civitas fidelis. Zion in judicio redimetur, & conversi ejus in justitia*. Psal. LXVIII, 21. *EL* (h. e. Deus fortis) *nobis EL* (Deus fortis) *in salutem & IEHOVAH ADONAI ad mortem exitus*. Es. XXX. 22. *Nam IEHOVA Judex noster, IEHOVA Legislator noster, IEHOVAH Rex noster: ipse salvabit nos*. Zach. III. 9. *Quia ecce lapis, quem dedi ad facies Iosuah, super lapidem unum septem oculi: ecce ego aperiens apertionem ejus, dixit IEHOVAH, & removebo iniquitatem terræ illius in die uno*. Os. VI. 1. 2. 3. *Venite & revertamur ad IEHOVAM, quia ipse rapuit & sanabit nos, percussit & obligabit nos fasciis, vivificabit nos a duobus diebus, die tertio suscitabit nos, & vivemus ad facies ejus*. Mich. II. vers. ult. *Ascendit effractor ad facies eorum, & effregerunt & transierunt portam, & egressi sunt per eam, & transivit Rex eorum ad facies eorum, & IEHOVAH in capite eorum*. Psalm. LXVIII. 18. 19. *Currus ELOHIM duæ myriades, millia duplicata; ADONAI*

NAI in eis, Sinai in sanctitate. Ascendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in homine, & etiam rebelles; ad inhabitandum IAH-ELOHIM. Es. VII. 10-16. Et adjecit JEHOVAH loqui ad Achas dicendo: Pete tibi signum a cum Domino Deo tuo, profunda petitionem, vel eleva te ipsum in excelsum. Et dixit Achas: Non petam, & non tentabo Iehovam. Et dixit: Audite nunc domus David, numquid parum est vobis fatigare homines, quod afficiatis labore etiam Deum meum? ideo dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo praegnans & pariens filium, & vocabit nomen ejus IMMANU-EL (i. e. nobiscum Deus fortis.) Butyrum & mel comedet, ad sciendum ipsum reprobare in malo, & eligere in bono. Es. IX. 6. 7. Quia gnatus natus est nobis, & filius datus est nobis, & erit principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus: Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Potens, Pater aeternitatis, Princeps pacis. Ad multiplicandum principatum, & ad pacem non finis, super solium David, & super regnum ejus ad parandum illud, & faciendum in judicio & in justitia ex nunc & usque in seculum; Zelus Domini exercituum faciet hoc. Jer. XIV. 8. 9. 10. O Expectatio Israel, Salvator in tempore afflictionis, quare futurus es quasi peregrinus in terra, & tanquam viator, ad pernoctandum declinavit? quare futurus es quasi vir attonitus, tanquam fortis, qui non poterit salvum facere? Et tu in interiori nostro

IEHOVA, & nomen tuum super nos invocatum est, ne derelinque nos. Es. LXI. 1. *Spiritus Adonai Jehova super me, propterea unxit me Iehovah, ad evangelizandum mansuetis misit me, ad obligandum contritos corde; ad prædicandum captivis libertatem, & vinctis apertionem carceris; ad prædicandum annum voluptatis Iehovæ, & diem ultionis Dei nostri, ad consolandum omnes lugentes.* Gen. XLIX. 10. *Non recedet virga ex Iehuda & Legislator de inter pedes ejus, usque quo veniat Siloh, & ipsi obedientia populorum, ligans ad vitem pullum suum, & ad vitem optimam, fili mi, asinam suam; Lavit in vino vestimentum suum, in sanguine uvarum operimentum suum; rubicundior oculis vino, & candidior dentibus præ lacte.* Es. LXIII. 6. 7. 8. *Quis iste veniens de Edom, rubefactus de Bosra, iste decoratus in stola sua, festivus in multitudine potentiæ suæ? Ego loquens in justitia, magnus ad salvandum. Quare rubrum est vestimentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantis in torculari? Torcular solus ego calcavi, & de populis non est vir mecum, & calcabo eos in ira mea, & conculcabo in furore meo, & spargetur victoria eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea coinquinavi. Quia dies ultionis in corde meo, & annus redemtorum meorum venit. Et aspexi & non auxiliator, & obstupui & non fulciens; & salvavit mihi brachium meum, & æstus meus ipse fulcivit.* Es. L. 6-11. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas decapillantibus, facies meas non*

abscondi ab ignominiis & sputo. Et Adonai Iehovah auxiliabitur mihi. Ideo non erubui; ideo posui facies meas ut silicem, & novi quod non afficiar pudore, propinquus justificans me. Quis contendat mecum? stemus simul, quis author judicii mei? accedat ad me. En Adonai Iehova auxiliabitur mihi. Quis ipse impium faciat me? ecce omnes ipsi ut vestimentum veterascent, tinea eos comedet. Es. LII. 13. usque ad finem cap. LIII. *Ecce prudenter agit servus meus, exaltabitur & elevabitur & sublimis erit valde: quemadmodum obstupuerunt super te multi. Sic corruptus præ viro aspectus ejus, & forma ejus præ filiis hominum; sic asperget gentes multas, super eum comprimment reges os suum, quia, quod non narratum fuerat eis, viderunt, & quod non audierant, intellexerunt. Quis credit auditui nostro? & brachium Domini super quem revelatum est? & ascendit ut tener ramus coram eo, & sicut radix de terra siccitatis, non forma ei neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus ut desideraremus eum, despectus est, desiit viris, vir dolorum & notus ægritudine, & quasi abscondens facies ab eo. Despectus erat, & non reputavimus eum plagatum, percussum Dei & humiliatum. Et ipse vulneratus est à prævaricationibus nostris, attritus est ab iniquitatibus nostris, castigatio prævaricationum nostrarum super eum, & in livore ejus medicatum est nobis. Omnes nos, tanquam oves, erravimus, unusquisque ad viam suam conversi sumus. Et Iehovah fecit incurrere in eum iniquitatem omnium*

minum nostrorum: Oppressus est, & ipse afflictus est, & non aperuit os suum; sicut agnus ad mactationem educetur, & sicut ovis coram tondentibus eam obmutuit, & non aperuit os suum. De clausura & de judicio sublatus est, & generationem ejus quis eloquetur? quoniam abscissus est de terra viventium, propter prævaricationem populi sui, plaga ei. Et dedit cum impiis sepulturas ejus, & cum divite in mortibus ejus. Super, non injuriam fecit, nec dolus in ore ejus. Et Jehovah voluit conterendere eum, ægrotare fecit, si posuerit delictum animam suam, videbit semen, prolongabit dies, & voluntas Jehovah per manum ejus prosperabitur. Propter laborem animæ suæ videbit semen, saturabitur in scientia sua, justificabit justus servus meus multos, & iniquitates ipsorum ipse bajulabit. Ideo partem dabo ei in multis, & cum fortibus partietur spolium; pro eo quod effudit animam suam, & cum prævaricatoribus numeratus est, & ipse peccatum multorum tulit, & pro prævaricatoribus intercedet. Zach. IX. 9. *Exulta valde, filia Zion, jubila filia Jerusalem, ecce Rex tuus venit tibi justus & Salvator, ipse humilis & equitans super asinum & super pullum filium asinarum:* & vers. 10. *Et loquetur pacem gentibus, & potestas ejus a mari usque ad mare, & a flumine usque ad fines terræ. Etiam tu in sanguine fœderis tui emisisti vinctos tuos, de cisterna non aqua in ea. Convertimini ad munitionem vincti spei, etiam hodie annuncians duplum reddam.* Zach. XII. 10.

Et effundam super domum David, & super habitatorem Jerusalem, spiritum gratiæ & miserationum, & aspicient ad ME, quem transfixerunt, & plangent super eum velûti planctum super unigenitum, & amarificare faciem super eum, ut amarificare super unigenitum.

80. Jam cum Deus secundum Divinam naturam opprimi, contundi, ignominia & sputis affici, de terra viventium abscondi, affligi, pati, transfigi, mori, sepeliri &c. nequeat; ut id secundum humanam naturam fiat, necesse est. Brevitatis ergo cætera S. Scripturæ loca diligentiæ & studio B. Lectoris committimus. Non enim fert libellus iste omnia. Quapropter scriptis & fragmentis antiquorum Rabbinorum manum nostram adjiciendam censuimus.

81. Lib. 1. *Tykunim* fol. 119. p. 1. Corr. 55. »Est homo, inquit author libri, cui attribuitur »terminus Numerationis, & non vocatur *homo* »absolute, sed *primus homo*, summus omnium, »Corona Summa, absconditus & occultus, occul»tus omnium occultorum, Causa causarum, prin»cipium omnium principiorum: propter istum »primum hominem (de isto primo homine) di»citur in Causa causarum illud Sap. VIII. *Et eram* »*coram Eo artifex, nutritius.* Et ad primum i»stum hominem dixit: *Faciamus hominem in* »*imagine nostra, & secundum similitudinem no*»*stram.* Et quis est iste homo, ad quem dixit: *fa*»*ciamus hominem? Sapientia* est homo iste. Quia »ipsa est in imagine *Coronæ Summæ.* Vel *facia-*

mus

„*mus hominem*, significat etiam *Columnam mediantem*. *In imagine nostra*, significat *Sapientiam*. *Et in similitudine nostra*, significat *Matrem*, quæ supra. Quia sicut homo mundi intellectualis, homo mundi cœlestis, homo mundi fabricæ elementaris est in imagine *Coronæ Summæ*, *Sapientiæ* & *Intelligentiæ*: sic etiam iste in imagine *Columnæ mediantis*, *Iustitiæ* & *Divinitatis*, *quæ infra*. Quia in mundo archetypo nihil est nisi processio, emanatio. Et iterum: „*Faciamus hominem*: cui dixit illud? Certe Causa causarum dixit illi, cui attribuitur mysterium explicati Nominis יוד הא ואו הא &c. quod in supputatione arithmetica idem conficit ac אדם, nempe 45.

82. Idem Author eod. lib. fol. 52. p. 2. Corr. 21. „Serpens ille, inquit, cum quo vos certatis certamen, ut victores existatis contra illum, ille est, qui deglutit & interficit. Neque id solum, quod interfecerit hominem primum, verum etiam omnes generationes, quæ futuræ erant ad creandum. Et singulis diebus in cœlo proclamatur: Quicunque interfecerit Serpentem istum, dabitur ipsi in viraginem filia Regis unigenita, cujus indumentum intrinsicè ex auro intertexto. Et illud aurum, significat mysterium septem dierum creationis, per quod omnia creata sunt. Et hoc est mysterium Cant. VI. *pulchra es ut luna*. Propterea etiam vociferati sunt vociferatione quam plurimi Heroum, & quam plurimi viri clypeati in domo orationis bonorumque operum congregati ad præliandum prælium, propter hanc Regis filiam, cum serpente isto. Et quot Heroum

„lata sententia defecerunt, cesserunt liti propter „hanc Filiam Regis! Et cum quaquaversum circum-„spexisset, & vidisset quod non esset vir, Exod. „II. 12. h. e. non esset inter eos, qui interficeret ser-„pentem istum, quousque venit ille de quo scri-„ptura dicit Exod. II. *Et circumspexit quaqua „versum* &c. *& percussit Ægyptium* (Serpentem „nempe) *Moseh*, Siloh inquam verus, quia ille „est oppressio ejus. Et propterea dicit Scriptura „Gen. XLIX. *Quousque venit Siloh*; certe ipse „interficiet serpentem ipsum, & ipsi erit congre-„gatio gentium. Quia ipse est filius summi Sacer-„dotis Itzhor, filii Kehoth, filii Aharon, filii Amma „Rama, mystice intellecti &c. & interfecit Serpen-„tem & omnem Exercitum ejus in mari, in ari-„da, & in cœlo. Et quot viri bellatores præliati „sunt cum ipso (serpente) prælio in mari, sicut „Scriptura dicit: Ps. CIV. *ibi naves transierunt* in „mari legis, naves inquam speculationum contem-„plantium mysteria Scripturæ & legis: Et quot „naves submersæ sunt, pessumque iverunt in hoc „mari, quousque venit Siloh ejus oppressio, & sci-„dit & rupit hoc mare Legis, *& equum & ad-„scensorem ejus projecit in mare*, qui est serpens, „& filia combinationis ejus, quæ dicitur equus ejus. „*Et eduxit omnes Israelitas in arida, ne submer-„gerentur*: & hoc est mysterium de quo Scriptu-„ra dicit Exod. XV. 16. *Et filii Israel iverunt per „medium maris in arida &c.* Prima redemtio „fuit in hoc mari Ægyptiaco materiali, secunda „vero redemptio significat mare Legis. Baculus

„ejus,

„ejus, quo scidit & rupit mare, est penna, per „quam brachium Jehovæ revelatum est, sicut Scri„ptura dicit, Es. LIII. *Super quem est revelatum „brachium Jehovæ?* Et tunc temporis puncto in„teriit & repagulatus est serpens ille maledictus, „& ab ipso die regnat Serpens Sanctus & benedi„ctus. *Ibi Hunc* sicut Scriptura dicit Ps. CIV. *repti„lia innumera, animalia tum parva tum magna, „euntque naves* in fiducia in hoc mari, neque de„merguntur. Quia Turbo recessit, nubes abiit, & „regnatio in mari Legis interiit. Et sequitur: *uni„versa te præstolantur, ut des cibum in tempore „suo* (quod est tempus justi.)

83. Lib. I. *Tykunim* fol. 98. p. 2. corr. 64. „A„dam, inquit author libri, & virago ejus locati „sunt in similitudine Dei omnipotentis, benedi„ctum & exaltatum sit nomen Ejus, & Divinita„tis. Et propterea poenam debiti ejus, quod A„dam contraxit, appendit Columnæ medianti (i. e. „Mediatori) & poenam ejus debiti, quod Chava „contraxit, appendit Divinitati, propterea dicit „Scriptura מה זאת עשית, *quid hæc fecisti?* h. e. hoc „quod fecisti, non tibi sed ipsi, cui terminus זאת „*Hæc* per supputationem arithmeticam attribuitur, „fecisti: nempe Divinitati, & certe peccatum „hoc causavit, ut descenderet Divinitas, quæ vo„catur זאת *Hæc*, in captivitatem.

84. Eod. lib. fol. 25. p. I. corr. 13. citat Rabbi Eleasarum super illa verba, *& accipietis vobis fructum ligni speciosi:* „Surrexit, inquit, Rabbi „Eleazarus, & dixit; Abba Abba, quare in die

primo festi tabernaculorum dicitur illud, Lev. XXIII 40. *Et accipietis vobis fructum ligni speciosi?* dixit ei: instrumenta bellica in dextra data sunt illis, & in illis instrumentis bellicis omnes Israëlitae sunt exsculpti, judicium & sententiam judicis potentes: e. g. Si regi esset lis vel bellum cum septuaginta nationibus, & nescirent, quis victor evasurus esset, vel sententiam obtenturus in hac lite, unusquisque ab altero quaereret, quis obtinebit sententiam? responderem, respicite in istas sculpturas, & in cujus manu sunt instrumenta bellica, & scietis, quis triumphaturus sit & sententiam obtenturus. Et hoc est mysterium verborum: *Et accipietis vobis primo die fructum ligni speciosi.* [illegible] vocabatur, & significabat divinitatem.

85. Idem Author lib. *Tykunim* fol. 26. p. 1. corr. 13. »Certe Divinitas, inquit, umbra obtegit sua filios Israël, & serpente malo, qui dicitur [illegible] *venenum Dei*, & de hoc instrumento, quo obtegit eos, dicitur Ps. XCI. *Non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, pennis suis obteget te* (quae penna de vita justi est) *& sub alis ejus tutus eris. Scutum & clypeus veritas ejus. Scutum & clypeus* significat Divinitatem, quae supra, & Divinitatem, quae infra. *Veritas ejus* columnam mediantem (Mediatorem) caput ejus est *Sapientia*. *Justus* vero in imagine & similitudine ejus est. O quam felix & justus iste est, quia custodivit pactum circumcisionis & legem. Ille vero est columna medians (Mediator)

»tor) quoniam bis ab eo obteguntur & proteguntur creaturæ, semel in hoc seculo præsenti, & semel in futuro.

86. Lib. eodem. fol. 63. p. 2. corr. 22. »*Sapientia*, inquit, est speculum Divinæ Majestatis resplendens, & vas validum ad lucendum sibi, ut cognoscatur Deus Sanctus, benedictus sit ille, in ea. Et est vas custodiens pactum, & hoc est mysterium Ps. CXVIII. *Hæc est porta Jehovæ, justi venient per eam.* Hæc est illa porta justorum, & illis est facultas ascendere illuc. Et id ipsum vas est Justus, & in eo Jehovah, & iste Justus assecutus est Divinitatis hæres esse, & transire per eam in regem (h. e. consecutus est regnum per eam, scilicet Divinitatem) qui sit columna medians (Mediator.) Et ipse est Rex, ipsiusque regnum est. Et hoc est mysterium Es. LX. *Et populus tuus omnes justi, in æternum hereditabunt terram.* Et Divinitas est, de qua scriptura dicit: *& terra scabellum pedum meorum.*

87. »Et Divinitas, est forma, & effigies superiorum & inferiorum, quæ procedunt & emanant à Numerationibus, & omnia nomina illarum in illa efformata & effigiata sunt. Et in ea sunt etiam effigies animarum, & angelorum, & animalium sanctorum. Et in ea sunt effigies omnium, de quibus scriptura dicit; *& similitudo faciei eorum facies hominis.* Surrexit Rabbi Simeon & dixit: Senex, Senex, ecce Divinitas est unigenita & unica Dei sancti, benedictus sit ille, quo-

„modo ergo sculpturæ & effigies inferiorum in eo
„exsculptæ & effigiatæ sunt, quæ non sunt essen-
„tia Ejus? Respondit & dixit ei: Simile est spe-
„culum istud regi, qui sedet in solio gloriæ suæ,
„& quam plurimi filii hominum ascendentes con-
„templantur ipsum; quidam ex eis corpus ejus;
„quidam vero ex eis contemplantur opera ejus:
„& profecto non nisi ex operibus suis cognoscitur
„Rex iste. Quare non nisi ex operibus suis cogno-
„scitur? quia vestimenta ejus mutantur variis mu-
„tationibus; vestimentis enim, quibus se vestit
„una die, non vestit se altera die; quia singulis
„diebus, mensibus, horis, sabbathis & festivita-
„tibus mutantur vestimenta ejus. similis forma &
„Divinitas est.

88. „Quot enim sunt vestimenta, quibus crea-
„vit Deus Sanctus, benedictus sit ille, solium
„gloriæ suæ, animalia sancta, seraphinos, cœlum
„atque terram, & omnia quæcunque creavit in eis,
„omnes creaturas creavit ex istis vestimentis suis,
„& omnes sibi in istis vestimentis exsculpsit & ef-
„figiavit; propterea ut contempletur eas in ipsis
„& misereatur earum. Et hoc est mysterium Gen.
„IX. *Et videbo eum ad recordandum pacti æter-
„ni*: ac si diceret, videbo illa vestimenta, in qui-
„bus resplendet effigies omnium creaturarum. Si
„Israelitæ resplenduerint in iis bonis operibus,
„Deus Sanctus, benedictus sit ille, miseretur eorum
„propter illa (scilicet vestimenta, quibus se induit
„Divinitas;) si vero fecerint mala opera, tunc in-
„duit alia vestimenta, nigra, in quibus effigiati
„sunt

„sunt omnes viri executores Divinæ justitiæ, qui
„vocantur לילות ad judicandum in eis mundum.
„Et propterea dicit Scriptura: *Nolite respicere,*
„*quia nigra sum.* Et hæc de vestimentis in quibus
„sunt sculpturæ & effigies superiorum, qui sunt
„Reges & Dominatores super inferiores.

89. „Justus vero ille est signum pacti. Et ecce
„statuit illud, ut sit forma & effigies omnium; &
„de medio ejus interno corporis sui ornatu, splen-
„det יהוה Deus Sanctus, benedictus sit ille, sicut a-
„nima in corpore. Et in medio istius regis uniun-
„tur omnia & ita coarctantur omnia, ut nulla ra-
„tio plane cognoscere vel quicquam apprehendere
„queat. Et hæc omnia tanquam congrua de Di-
„vinitate, quæ se hisce vestimentis induit, di-
„cuntur. Et similitudo quatuor animalium in ve-
„stimento ipsius, in singulis eorum effigies quatuor
„literarum Sanctissimi Nominis Tetragrammaton
„יהוה, & similitudo hominis est illis, quæ est scul-
„ptura decem literarum יוד הא ואו הא nominis expli-
„cati יהוה, & in supputatione arithmetica conficitur
„45. idem quod אדם (quod hominem significat)
„Similitudo hominis significat Divinitatem, quæ
„similitudo ejus est. Et de hoc mysterio dicit scri-
„ptura Num. XII. *Et similitudinem Jehovæ con-*
„*templabitur.*

90. Et idem eodem lib. fol. 116. p. 2. corr. 67.
„*Est vanitas,* inquit, *& est vanitas.* Est vani-
„tas deprecationum bonorumque operum, & est
„vanitas verborum otiosorum, de quibus Jerem.
„X. 15. dicitur; *Vanitas hæc & opera errantium,*

» & in tempore visitationis eorum interibunt & » dispendentur. Quare dicit scriptura *in visitatio-* » *nis die eorum interibunt?* quia, quando veniet » Redemtio Divinitatis, quæ est *Sapientia*, ipsa » propria virtute vivificabit viros suos, sicut scri- » ptum est: *Sapientia vivificabit viros suos.*

91. Lib. 1. *Tykunim* fol. 78. p. 2. corr. 32. » Atque » & has, inquit, septem esse habitationes inferni. » Anima vero illa, quæ non convertitur in pœni- » tentia compunctionis, in istis tribus descendere » faciet eam Deus Sanctus, benedictus ille, in ha- » bitationes istas inferni, ut illic crucietur in gene- » rationem. Dixit Rabbi Eleazar: Et si ille (scili- » cet Mediator) justus fuit, quare ergo descendit » illuc: Respondet & dixit ei: propterea ut edu- » ceret omnes animas captivas.

92. Lib. 1. *Tykunim* fol. 45. p. 1. corr. 20. » Pec- » catum, inquit, extinguit bonum ejus, & in isto » loco in quo habitat peccatum, & aufugit bonum » opus de eo, illud membrum est defectivum, & » ille defectus est defectus animæ, & propter istum » non habitat Deus Sanctus, benedictus sit ille, » super animam illam, sicut scriptura dicit Levi » XXI. *anima in qua est defectus, illa non accedet*, » non offeretur propter illum defectum. Sed ani- » ma ex parte Divinitatis, non est ei defectus: si- » cut scriptura dicit, Cant. IV. *Tota pulcra es, ami-* » *ca mea, & defectus non est in te.* Etiamsi malus » genius prælio voluerit occupare locum istum, eo » quod Divinitas, quæ est anima ejus, habitat in » eo, non poterit: secundum id, quod scriptura » dicit,

„dicit, Num. I. 51. *Et peregrinus, qui accedit, mo-*
„*rietur*: eo quod de Ea Es. XLII. dicitur, *Ego*
„*Jehovah, hoc nomen meum, & gloriam meam al-*
„*teri non dabo.*

93. Et eod. lib. I. *Tykunim* fol. 48. p. 2. corr. 20. „Divinitas, inquit, quæ supra, vocatur סכה *Ta-*
„*bernaculum*, quia ex hac dictione סכה duo eliciun-
„tur per supputationem arithmeticam Cabbalista-
„rum nomina divina. Primum ex duabus mediis
„literis dictionis סכה, quæ sunt כו, & idem confi-
„ciunt in supputatione arithmetica, quod & Tetra-
„grammaton יהוה, nempe 26. Secundum nomen Di-
„vinum per supradictam supputationem Cabbalisti-
„cam ex duabus residuis, nempe ex priori & poste-
„riori, dictionis סכה (*Tabernaculum*) literis, quæ
„sunt סה, & in supputatione arithmetica Cabbalista-
„rum idem faciunt ac nomen Divinum אדני, nempe
„65. Summa horum duorum nominum est יהוה אדני.
„Et hæc est corona in capite Justi desuper, sicut
„scriptura dicit Cant. III. *Egredimini & videte,*
„*Filiæ Zion* (animæ fideles,) *Regem Salomonem*
„*in diademate, quo coronavit eum mater sua in die*
„*desponsationis suæ & in die lætitiæ cordis sui. In*
„*die desponsationis* significat *Divinitatem*, quæ in-
„fra; *in die lætitiæ cordis sui*, significat *Divini-*
„*tatem* quæ supra; & sic oportet, ut omnes filii
„Israël coronentur cum corona hac in die lætitiæ
„Legis.

94. Idem lib. 2. *Tykunim* fol. 141. p. 2. corr. 5.
„Surrexit, inquam, Rabbi Simeon, extollit ma-
„nus suas in altum, & benedixit Domino mundi,
„&c

„& dixit: Domine totius orbis, fecit ipsa „Divinitas, ipsa Divinitas fecit, quod ipsa „est in captivitate. Verum enim vero, si illa „est in captivitate propter populum suum, ecce, „*Pater* & *Mater*, & *Sapientia* & *Intelligen-„tia* possunt liberam facere eam. Sed hoc i-„psum est quod Scriptura dicit Es. XIV. *Jehovah „Zebaoth consilium dedit, quis destruat?* Si Di-„scipulus jurasset, nonne Magister ejus posset libe-„rare & absolvere eum à juramento? Nunc vero „si notum fuerit, vel juraverit Filius ipse, qui est „mysterium literæ ו Vau, & non redemerit eam, „sed ut sit ad certum tempus in captivitate, no-„tum & juramentum manet in eo; & ecce Sa-„pientia & Intelligentia, si pœnituerit eum: sicu-„ti enim tres filii hominum potuerunt absolvere „à voto & liberum facere hominem; ita & multo „magis tres Patres; utpote qui ipsorum respectu „longe excellentiores illis sunt. Si vero non pœ-„nituerit eum, nos petimus à Te & ab omnibus il-„lis qui in domo judicii superiori & inferiori, ut „facias propter voluntatem tuam fidelem, ne ig-„nominia ubique afficiatur Divinitas. Ille porro „qui ossa sua in mortem propter Eam ad filios e-„jus tradidit, faciat pacem inter te & inter Eam „omnibus temporibus: secundum id, quod Scri-„ptura dicit Ex. XXXIV. *Et si non, extingue me, „quæso, de libro in quem scripsisti.*

95. Eod. lib. 2. *Tykunim* fol. 144. p. 2. & fol. 145. p. 1. Corr. 7. super Deut. III. verba: *Vir matrem suam & patrem suum timeatis:* & super illa

illa Exod. xx. verba: *honora patrem tuum & matrem tuam.* „*Pater*, inquit, *tuus* est Deus Sanctus, „benedictus sit ille; *Mater tua* est Divinitas. *Ti*„*mor* horum consistit in præceptis negativis: *ho*„*nor* eorum in præceptis affirmativis, & hoc est „quod scriptura dicit, 1 Sam. 11. *quia honorantes* „*me honorabo*: & omnes qui transgrediuntur præ„cepta negativa, de his dicitur id quod sequitur: „*& contemnentes me vilipendentur.* Dixit Rabbi „lumini isti beato: Rabbi, Rabbi, quinam sunt „isti, qui dicuntur honorare vel contemnere Deum „Sanctum, benedictus sit ille, præceptis negati„vis vel affirmativis; nisi illi certe, qui quando „Divinitas est in captivitate, fecerint præceptum „affirmativum ad sublevandum Eam (scil. Divini„tatem) e captivitate, non secus ac si honorassent „Deum Sanctum, benedictus sit ille? Et ut melius intelligatur, adducit exemplum & dicit: „Si„mile est Regi, cui erat lis cum Matrona (sc. Re„gina) sua, ita ut pelleret eam a palatio suo re„gio, illa vero ad vicinam suam confugit: hic „certe, qui susceperit eam in domum suam, & ho„noraverit eam non aliter ac si Regem ipsum hono„rasset, & redintegraverit pacem inter eam & in„ter Regem, virum ejus, nonne omnem hono„rem, quem ipsi exhibuit, Regi quoque exhibuit? „quamvis enim Rex super eam unâ vel altera vice „irascitur, erit tamen iterum cum ea pacificus, „& reducet eam, & interrogabit eam, quis ho„noravit te, vel ignominia affecit te, vel num eam „aliquis una mecum Rege e domo sua expulerit?

96. „Simili modo Deus Sanctus, benedictus
„sit ille, expulit Divinitatem, & ejecit Eam e do-
„mo sua, sicut scriptura testatur Es. LI. *propter in-
„iquitates vestras missa est vobiscum.* Et pro cer-
„to si quis eam in hac captivitate honoraverit, i-
„psum Deum Sanctum, benedictus sit ille, hono-
„ravit. Simili modo omnis, qui ignominia affe-
„cit. Et hoc est, quod scriptura dicit; *quoniam
„honorantes me honorabo, & contemnentes me
„vilipendentur.* Quamvis enim Deus Sanctus, be-
„nedictus sit ille, vendiderit Eam propter pecca-
„ta filiorum ejus in hanc captivitatem, tamen ille
„custodiet & liberabit Eam. Et hoc est mysterium;
„*si vendiderit vir filiam suam in ancillam, non
„exibit secundum exitum servorum, sed exibit sic-
„uti filia libera.* In captivitate prima non dede-
„rat ipsi virum, qui dicitur *Lex libertatis ejus:*
„non exivit igitur sicuti filia libera, sed exivit cum
„festinatione tanquam servus fugiens â Domino
„suo; neque erat ei libellus libertatis: sed in re-
„demtione secunda, in qua ei erat vir, qui dici-
„tur *Libertas ejus*, non exivit cum festinatione,
„nec exivit sicut servi, de quibus Scriptura: *Si
„vendiderit vir filiam suam in ancillam, non ex-
„ibit secundum exitum servorum.* Ad quid nobis
„ergo Lex? Lex hæc ipsa libertas, Exod. XXXII.
„& Scriptura? Scriptura Dei super tabulis. Redem-
„tio secunda erit liberatio ab Angelo mortis, liber-
„tas, inquam, â subjectione jugi regni ejus. Lex Ce-
remonialis enim abrogata est, moralis vero, quæ
remansit, est libertas; a Ceremoniali quidem libera-
ti su-

ti sumus, moralis vero, quæ digito Dei in tabulis lapideis scripta est, remansit, & nihil aliud est, quam Libertas, de qua dicitur Exod. XXII. Illa redemtio secunda erit liberatio ab Angelo mortis, ut non faciat servire Eam (scilicet Divinitatem) & filios ejus ab omnibus hujus mundi languoribus &c.

97. Rabbi *Harakneth* in libro, cui inscriptio *Sepher Chasidim* fol. 60. p. 2. tract. 3. sect. 528. citat *Rabbenu Saadiam*, exemplum adducentem, de homine pio qui tempore æstatis in terram inter pulices jactabat, tempore vero hyemis pedes in vas plenum aquis, quousque pedes ejus glacie concreti essent, ponebat. Quem cum rogasset vicinus, hoc cur faceret, cum scriptum; *Etenim sanguinem vestrum de animabus vestris requiram*: & cur periclitetur de anima sua? respondit: Non commisi peccatum tam grande & grave: attamen non est possibile, ut non commiserim peccata leviora: propterea quamvis non sit necessarium mihi ipsi tantas pœnas & dolores imponere, cum Messias portet iniquitates Israël, tamen alium peccata mea luere nolim.

98. Lib. 1. *Tykunim* fol. 39. p. 1. 2. corr. 19. » Ad quem nos extollimus, inquit, volas in altitudinem cœlorum? ad istum, qui vocatur *excelsus & elevatus*; & quis est ille? *Sapientia*, quæ est mysterium explicati nominis Tetragrammaton יוד הא ואו הא, & est virtus אד, quia יוד הא ואו הא in supputatione arithmetica Cabbalistarum idem faciunt quod אדם (homo) nempe מה (45) de hoc mysterio dicit Ps. *fortitudinem operum suorum annunciavit populo suo.*

 99. Lib.

99. Lib. 2. *Tykunim* fol. 144. p. 2. Corr. 6. „Et „egredietur, inquit, sponsus coronatus ad eam, „totusque mundus dicet: *Egredimini & videte, „filiæ Zion, regem Salomonem in diademate, „quo coronavit eum mater sua in die desponsatio- „nis suæ & in die lætitiæ cordis sui. Desponsatio*, „Divinitatem quæ supra significat: *lætitia* vero „*cordis*, Divinitatem quæ infra, *dies* ambo ha- „rum columnam mediantem, nomen illud sanctissi- „mum, quod est sponsa & viro suo jungitur, qui „est יהוה *JEHOVA*, filius Regis, notant.

100. Lib. 2. & 1. *Tykunim* fol. 112. p. 1. „Est „homo qui etiam *Angelus* dicitur; & est alius „homo in imagine Dei Sancti, benedictus sit ille; „qui est processio ejus; & ille homo est myste- „rium explicati Nominis Tetragrammaton, יוד „הא ואו הא. De isto homine non dicitur terminus „creationis mundi intellectualis, aut terminus for- „mationis mundi cœlestis, nec terminus fabricæ „mundi elementaris; sed *terminus processionis, e- „manationis*. Et in illo homine, non est peccatum, „nec mors dominabitur ei, & hoc est quod dicitur: „לא יגורך רע. Est Homo, qui vocatur *homo mortalis*, „cujus gratia terra creata est. Terminus vero *mori* „non dicitur de homine isto Sancto.

101. Lib. eod. fol. 90. p. 2. Corr. 53. super illa verba: *Et lignum vitæ in medio horti* &c. „*Li- „gnum vitæ*, inquit, est columna medians, quia „illa est lignum vitæ quod supra nos: de quo di- „citur illud Eccles. VII. *Sapientia vivificat viros „suos*. Dixit ei: Ecce Divinitas, quæ infra, est „hor-

„hortus, unde lignum vitæ plantatum est; sicut „Scriptura dicit, & lignum vitæ in medio horti.

102. Id. Author lib. eod. fol. 63. p. 1. Corr. 22. „Aperuit & dixit: Rabbi Rabbi; pro certo pa„ctum hoc, justus est vivens in seculorum secula, „& vocatur ' (*Iod*) *parvum* ratione *Sapientiæ* „*Summæ*. Notandum est, quia postquam descen„dit ' super justum, quamvis ', quæ supra, in lo„co suo vocatur, postquam tamen descendit super „justum, vocatur *Iod quæ infra*.

103. Idem lib. 1. *Tykunim* fol. 93. p. 1. Corr. 61. Super illa verba: & *absconderat se subter arborem*: „mens, inquit, quorundam est hæc, *sub„ter arborem*, h. e. justum, quia ille est myste„rium literæ ', quæ significat *Sapientiam*.

104. Id. eod. lib. fol. 54. p. 1. Corr. 21. super „illa Exod. xv. verba, *Et ostendit ei Dominus lignum, & projecit in aquas, & dulces factæ sunt aquæ*. „Hoc, inquit author libri; lignum „est lignum vitæ, quod multiplicatum erat super „hunc torrentem, qui est Divinitas, mysterium „inquam literæ Jod, qui irrigat hanc arborem.

105. Idem eod. lib. 1. fol. 82. p. 1. Corr. 38. „In illo tempore, in quo Matrona ascendere vo„luerit thronum suum, vox transcendet altitudi„nem Cœlorum, & ita dicet: Exercitus tam supe„rioris quam inferioris ordinis domorum judicii, „qui exspectatis animas sanctas, estote parati in „occursum Matronæ: quia ecce veniet ad redi„mendum & transferendum e captivitate filios „suos.

106. Id. lib. eod. fol. 117. p. 2. corr. 69. super illa Gen. IV. verba, ויאמר מה עשית (h. e. *quid fecisti?*) „Vult dicere, inquit, debitum, quod interfecisti „fratrem tuum, non ipsi (sc. fratri tuo, nempe A„beli) fecisti: sed ei, cujus nomen in supputatio„ne Arithmetica Cabbalistarum idem facit ac San„ctissimum Nomen יהוה *JEHOVAH*, in hunc „modum explicatum, יוד הא ואו הא

107. Id. lib. 1. fol. 18. p. 1. corr. 6. „Et vidit, „inquit, quod non erat vir qui adhæreret ipsi „propter eum. Et ipsa Divinitas prospexit per fe„nestras, sicut scriptura dicit Mal. 1. *Et nunc de„precamini, quæso, facies Dei, & miserebitur no„stri.* & Num. XII. *Deus, quæso, sana nunc eam;* „quia salus in manu Ejus est, & illa ipsa Divinitas „est manus parata, quæ convertentes recipit.

108. Id. lib. 1. fol. 39. p. 1. 2. corr. 18. „*Di„vinitas*, inquit, & *Sapientia* vocatur etiam זאת „(*Hæc*) & per זאת introibit Aaron in Sancta San„ctorum. Et non deducet homo desiderium suum „à Deo, nisi per זאת, quia tit. זאת significat tempus „faciendi Deo. Quoniam varia sunt tempora, de „quibus dicitur Lev. XVI. *& non veniet in omni „tempore in Sanctuarium.* Et Salomon dicit: *est „tempus*; qui ponit itaque viginti octo tempora. „Et ipse Deus Sanctus, benedictus sit ille, dixit: „*Et non veniet in omni tempore in sanctuarium.* „Et Jacob benedixit filiis suis per tit. זאת, teste „Scriptura Gen. XLIX. 28. וזאת אשר דבר להם אביהם *Et „זאת, Hæc, quod locutus est eis pater eorum.* David „in tit. [illegible] deduxit desiderium suum à Deo, cum

„dimi-

„dimicaret cum inimicis suis, sicut Scriptura dicit
„Ps. XXVII. 3. בזאת אני בטח *In tit.* זאת (*Hæc*) *ego con-*
„*fidam.* Et Redemtio Israël non veniet nisi per
„tit. זאת, teste Scriptura Thren. III. זאת אשיב אל לבי,
„i. e. *Divinitatem redire faciam ad cor meum,*
„*idcirco expectabo.* Et Jehuda non in alio nisi in
„lit. זאת benedicebatur, sicut Scriptura dicit; Deut.
„XXXIII. וזאת ליהודה i. e. *& tit.* זאת *ipsi Jehudæ.*
„Et Moseh non aliter benedicere voluit filiis If-
„raël, nisi per tit. זאת Deut. XXXIII. *Et* זאת
„(*Hæc*) *benedictio, qua benedixit Moseh vir Dei*
„*filiis Israël.* Et quis est, qui non ponet cor &
„mentem suam ad lit. זאת (*Hæc*) de qua dicitur
„Ps. XCII. *vir stupidus non cognoscet, & stultus*
„*non intelliget* Titulum זאת *Hanc* (sc. Divinita-
„tem.) &c.

109. Idem paulo inferius eod. fol. „Alæ Divi-
„nitatis tegunt sanguinem animalium, & illæ sunt
„alæ columbæ argentatæ, alæ, inquam, meritorum
„ejus, & tegunt sanguinem illorum animalium, ne
„vim inferant eis canes, qui Spiritus maligni te-
„mere agentes, & omnes viri delictorum qui &
„ipsi subintelliguntur. *Sanguis* hoc in loco signifi-
„cat animam; & *alæ*, quæ tegunt illum sangui-
„nem, merita Justi sunt; & *Sapientia* illa est, quæ
„suffert delictum & transgressiones omnium: pro-
„pterea dicit Scriptura; *in tit.* זאת (*Hæc*) *sacrifi-*
„*cabitis omnes*, quia ipsa sacrificium est pro om-
„nibus, & unita est Divinitati inferiori, & eripuit
„eos à judicio jumentorum & animalium terræ,
„quibus non est pars inter angelos & animalia san-
cta,

„cta; & per את (*Illam*) judicabit Dominus Deus;
„benedictus sit ille, omnes nocentes, lædentes &
„interficientes, unusquisque vir proximum suum.
„Et omnes qui rapiunt & prædantur; judicabit
„per titulum את (*Hanc*) in æquitate.

110. Id. fol. 82. p. 1. sect. 38. Super illa Ex: xix. verba, *Moseh loquebatur & Deus responde-bat in voce:* „In illo tempore, inquit, loqueba-„tur Moseh cum Divinitate, & hoc est quod Scri-„ptura dicit: *os ad os loquebatur*.

111. Id. lib. 1. *Tykunim* fol. 93. p. 2. sect. 56. „Dixit Rabbi Eleazar; Abba, quomodo factus „est homo in imagine, quæ supra? nonne audi-„vimus hac de re quam plurimas & diversas opi-„niones & sententias? dixit vel respondit ei: fili „mi, postquam factus est homo iste sanctus in ima-„gine Dei, omnes numerationes præsentes simul „fuerunt, & anima ejus fuit quadriga illis Nume-„rationibus, eo quod anima ejus est anima illa de „qua dicitur: *& creavit Deus hominem in imagi-„ne sua.*

112. Id. fol. 97. p. 2. Corr. 62. Super illa ver-ba, *& creavit Elohim hominem in imagine sua:* „*In imagine*, inquam, *sua propria*, quæ est *Di-„vinitas* cum proprietatibus suis, cui nec additur, „nec ea diminuitur: *Homo* vero *Sanctus* signifi-„cat *Divinitatem.* Dixit Rabbi Eleazar, & ecce „de *Divinitate* nunquam utimur termino *creatio-„nis*, sed *processionis*; debebat ergo dicere, *& „creavit Adonai hominem:* quare Scriptura di-„cit *Elohim?* Est, quod *Divinitas* ipsa vocatur

„*Elo-*

» *Elohim*, & super hanc animam, quæ data est » filio hominis, dicitur: *& creavit Elohim hominem in imagine sua*; in imagine, inquam, *Divinitatis*, cui attribuitur titulus *Elohim*, & de hac anima dicitur etiam. Et addit: » In tempore illo in » quo ascendit anima de filio hominis, non poterit moveri vel profuga fieri. Dixitque ei: benedictus sis, fili mi, in antiquos dies, & nunc, » fili mi, omnis, qui defectuosam fecerit hanc imaginem, reputabitur ei, ac si diminuisset similitudinem, & Divinitas non habitat in eo.

113. Lib. 1. Tyk. fol. 117. p. 1. corr. 69. & lib. 2. fol. 44. p. 2. & lib. 1. fol. 35. p. 2. corr. 18. » Et » accepit Dominus Deus Verbum istud, & ædificavit per istud mundum, secundum id quod dicitur Es. LXI. *Et posui verbum meum in ore tuo, » & in umbra manus meæ obtegam te, ad plantandum cœlos & ad fundandum terram, & ad dicendum ad Zion: populus meus es tu, & non » vocaberis amplius, populus meus, sed*, hoc est » mecum in una & simili societate, *socius* inquam » *meus*.

114. Id. lib. 1. fol. 30. p. 2. 3. Corr. 18. » Si » filii hominum in orationibus suis vel in omnibus » operibus suis, quæcunque fecerint, mentem suam » per fidem ad Divinitatem levaverint, statim ostiarius cœlestis palatii vociferatur ad januam: an » ibi sit Divinitas? Et *JEHOVAH* respondebit » statim &c. & quam primum homo in bonis suis » operibus, mentem suam ad Deum Sanctum, » benedictus sit ille, levaverit, descendet ille ad

„eum propter *Divinitatem* in occursum orationis „ejus, & *Divinitas* præveniet aperire ei.

115. Lib. 1. *Tyk.* fol. 97. p. 2. sect. 62. „Ad„scendit Deus Sanctus, benedictus sit ille, a Di„vinitate, & remansit quasi filia unica & orbata; „Hoc est quod dicitur Thren. 1. איכה ישבה בדד *quomo„do sola sedet*, &c. Hic est vel latet mysterium di„ctionis איכה *quomodo*, quasi diceret: אי *ubi* כה? h. e. Sanctissimum nomen, quod in supputatione arithmetica Cabbalistarum idem facit ac dictio כה. Et sequitur super illa Gen. III. verba: *& vocavit Dominus Deus hominem & dixit:* איכה *ubi es? & dixit: vocem tuam audivi in horto, & timui, quia nudus ego, & abscondi me:* „Quo„modo abscondendo protegebat se Adam de terri„bili sententia, ne imperarent eis? certe pœni„tentia istis; *qui sedet in abscondito Altissimi.*

116. Lib. eod. fol. 94. p. 1. Corr. 56. & fol. 95. p. 2. Corr. 58. „Et sicut ipse fecit divisionem in„ter Deum Sanctum, benedictus sit ille, & Di„vinitatem suam &c. Secundum id Es. LI. *propter „iniquitates vestras missa est vobiscum*, & reman„sit Deus Sanctus, benedictus sit ille, solus & unus „absque Matrona. Hoc est, quod dicitur: *Justus „periit*. Quare justus periit? quia Matrona periit.

117. Lib. eod. ejusdem Auth. fol. 101. p. 2. Corr. 67. „Non est Pater, nisi Deus Sanctus, „benedictus sit ille: & non est Mater, nisi Divini„tas.

118. Id. fol. 18. p. 2. Corr. 6. „Captivus, in„quit, se ipsum, ut ajunt, e domo captivitatis

„libe-

» liberare nequit. Captivus est Divinitas, quæ in-
» fra, quæ captiva est in hac captivitate. Divinitas
» tamen quæ supra, liberabit eam. Hoc ipsum est
» quod dicitur Ruth. III. *Si redemerit te, vindex*
» *redimat; si non voluerit redimere te, redimam*
» *te ego, vivit Jehovah, cuba usque mane.* Quia
» Divinitas ipsa est Dextra ejus, quæ convertentes
» recipit. Nulla quoque creatura existit, cujus sa-
» lus non dependeat de pœnitentia Divinitatis,
» Dextræ nempe Jehovæ.

119. Idem fol. 41. p. I. sect. sect. 19. & fol. 35.
» p. I. Corr. 18. » Quando veniet Messias, descen-
» det super eum Spiritus S. & statim ille dicet: *Vox*
» *dilecti mei pulsat*, ascendendo & descendendo,
» ascendendo ה quæ infra, supra ו, & descendendo
» ה quæ supra, infra י; & hoc est mysterium *ascen-*
» *sionis & descensionis.*

120. Idem fol. 26. p. I. corr. 14. » De *Sapientia*
» illud dicitur Exod. XIII. *Sanctifica mihi omne*
» *primogenitum.* Omnes enim in nomine Ejus *pri-*
» *mogeniti* vocamur. *Divinitas* vero propterea di-
» citur *primogenita*, quia *Sapientia*, sicut Scriptu-
» ra dicit Ezech. XLIV. est principium omnium,
» primitiarum omnium. Et filius hominis primo-
» genitus ejus, *primus omnium* est Columna me-
» dians, *omnium* significat Justum, quia ille est
» pro omnibus.

DE
MODERNORUM JUDÆORUM CABBALA,

qua S. Scripturam interpretantur.

Sect. 121.

Uid de cæteris locis sentiendum sit, ex jam dictis innotuisse speramus. Huicque primæ parti finem imponimus, & ad secundam partem, quæ de variis interpretandi S. Scripturam Cabbalisticis generibus agit, transimus, quibus, ne minus authoritatis hic labor noster sit habiturus, brevibus ostendere consultum putavimus, quantum antiquorum Rabbinorum (qui verâ scientiâ imbuti fuere) ratio à modernorum Judæorum institutione & deliriis differat. Palam testor, non docere, sed narrare me eâ lege velle, ut quædam narrasse, sit condemnasse. Priusquam autem institutum aggrediar, operæ pretium esse censeo, paululum à proposito digredi brevibusque, ut ea, quæ tractamus, eo melius intelligantur, præfari. Quicunque oculatus est, prospicere potest, digressionem nostram non esse non necessariam: hisce enim viam B. Lectori sternere decrevimus, ne, si minus intelligantur, tædium pariant.

122. Notum est doctoribus, gloriosam apud Ebræos *Cabalæ* fieri mentionem, hancque occultam Moseh in monte Sinai traditam a Deo esse doctrinam, quam quidam ex eorum Sapientibus vocarunt *Philosophiam Divinam*, aut *Theologiam Speculativam*; quæ si conferatur cum Theologia nostra, non multum abludet. Verum non hoc *Cabbalæ* genere moderni utuntur Ebræi, sed alio, ubi nempe per similitudinem rerum, vel per characterum artificiosam in supputatione arithmetica æquipollentiam, certam & inconfusam, speque non fallacem eventuum futurorum & prophetici sensus conjecturam habere putant: per ipsarum vocum, (quibus Scriptura expressa est,) dissolutionem, vel diversam acceptionem, vel constructionem, aut divisionem, vel per contextum retroxum, transpositionem, combinationem, aut literarum inter se invicem commutationem, generale ænigmatici sensus velamentum detrahere, Divinorumque mysteriorum veritatem indagare conantur, atque per singulos characteres mysteria Divina, menti angelorum recondita, explicare arbitrantur.

123. Horum modorum & rationum Cabbalisticarum tria sunt genera adhuc in usu, de quibus nobis sermo est, per quæ Ebræi, & quidam ex nostris, Ebræorum imitatores, qui multum sibi sapere videntur, Sacram Scripturam explicare, atque ex singulis dictionibus, syllabis, characteribus, literis & calamistrationibus, non solum singula, sed &

[illegible] mysteria, vel potius deliria, quæ missa facio, elicere nituntur; de quibus etsi plurima è Judæorum fragmentis & libris nobis suppeterent dicenda, tamen singula prosequi non fere institutum nostrum. Ne igitur plura polliceri, nihil tamen præstare videamur, aliquas notatu dignas nugas subjungimus: dimissis denique omnibus disserationibus unico verbo mentem nostram exponendo.

Porro ad institutum redeo. Tria sunt, ut dixi, Cabbalisticorum S. Scripturam interpretandi genera, hisce terminis צירוף (*Permutatio*) נוטריקון (*Notaricon*) גימטריא (*Gematria*) insignita apud Ebræos. Primum Genus, quod צירוף, in duas dividitur species. Prima, dum unius dictionis characteres sibi invicem transpositi ac permutati aliquid aliud indicare posse videntur. e.g. בהבראם (quod *in verbo creari*, dictum est,) transpositis literis referunt אברהם *Abraham*; hinc Cabbalistæ concludunt, totum orbem propter merita & singularem in Deum pietatem Abrahami creatum esse. Ex dictio כרוב (*cherub*) traspositis literis facit ברוך (*benedictus*) hinc volunt discere: Deum T.O.M. benedictum sit nomen ejus, per benedictos istos Spiritus, nempe *Cherubim*, omnis generis benedictiones ad omnes inferiores mundos deducere velle. Altera hujus permutationis species est, literarum Alphabeti permutatio, & hæc fit ita; ubi prima litera א cum omnibus, & omnes literæ cum א permutantur: de qua Rabbi Moseh Botril super

per

per c. 2. sect. 4. fol. 65. p. 1. lib. *Formationis*, & Rabbi Eliefer super eand. sect. & cap. eod. fol. p. 2. longo sermone tractat, & cap. 42. partes *Zyruphim* seu *conjugationes* describit, quas Johannes Morinus Blesensis in libro, cui inscriptio, *Exercitationes Ecclesiastica in utrumque Samaritanorum pentateuchum*, fol. 173. exerc. 2. c. 7. formalia *libri Formationis* depravate citando insequitur. Cujus verba cum in meo exemplari non existant, vel erroris typographi, vel alius cujusdam defectus arguenda esse videntur: aut nova & diversa protinus editio erit, quæ nondum ad manus meas pervenit, eo quod 4 versus adjecit, qui in meo exemplari non inveniuntur.

125. Priusquam tamen primi generis secundæ speciei manus nostra subducatur, unicum risu dignum subjicietur delirium. Est igitur, ut supra diximus, hujus primi generis secunda species, literarum inter se invicem permutatio. Et hoc ita fit, ut prima litera א cum omnibus, & omnes literæ cum illa permutentur. e. gr. Ego dicor *Iohannes Stephanus Rittangel Bamberg*; quod si ergo ex suprapofito hoc nomine aliud nomen, nempe *Benedictus de Monte Oro Barabranto* elicere conatus fuero, ut id ex minori omnium tabula per conjugationem *Zyruph*, seu partem centesimam quinquagesimam septimam fiat, necesse est, in qua litera א transmutatur in ב, & vice versa ב in א, & ג in ד, e contra ד in ג, & sic deinceps.

126. Utuntur vero hoc Cabbalæ genere: primo

mo in edendis libris, quibus nomina sua ita occultata authores præfigunt, ne cuilibet, sed Cabbalæ tantum perito innotescant. Exemplo sit nobis author libri { I. S. R. A. B. / B. D. M. O. B. Pro secundo, idem genus familiare est his, qui carminibus suis, quæ in honorem authorum composuerunt, nomina transmutatis literis apponunt, ut videre est in libro *Charizi*, & libro *de proprietatibus animalium* & libro *Mackbarothec*. Tertio, ita subscribunt etiam nomina sua in literis è longinquo mittendis, quarum interceptionem verentur. Notandum est, si semel ipsis aqua hæreat, nec ex una Cabbalæ specie somnium suum exposcere possunt, periculum faciunt in altera, tertia vel sequentibus conjugationibus, donec tandem ad illam perveniant, quæ idem ipsorum somnium referat atque repræsentet. Nec est, quod frustrationem vereri debeant, cum bis mille sedecim ipsis notissimæ partes *Zyruphim*, seu Conjugationes, in tabula minori suppetant, ut taceam ceteras innumeras tabulas, quas nec ipsorum intellectus capere, nec memoria servare potest. Ceterum cum sæpe usu veniat, ut una literarum redundet, vel deficiat, hanc sibi licentiam, non absimiles nostris Poëtis, proprio ausu sumserunt, redundantem literam removendi, vel defectum unius adjectione alterius supplendi. De his ambabus primi generis speciebus satis verba fecisse videor.

127. Secundum argumenti genus (*Gematria*) in hoc consistit, quod unius dictionis characteres per

æqui

æquipollentiam supputationis arithmeticæ ad eundem numerum cum altera excrescunt. Et hoc certe, non minus ac primum, videtur esse delirium, atque ideo uno verbo, si modo possemus, absolvere vellemus. Et quidem hujus generis plurima ridicula libri B. Lectori penitus incogniti, innumeris mendis scatentes, nobis uberrime suppeditarent. Ne vero minutulis in rebus inhærere judicemur, tædiumque Lectori creemus, ex plurimis unicum delirium subjungere animus est. Exemplo nobis primo sit Cap. XIII. Apoc. circa quod suâ hac calculatione impie abutuntur. Cum enim illic Bestiæ tribuatur numerus sexcentesimus sexagesimus sextus, nomen Salvatoris nostri, omissis duabus literis ע, & ו, mutile scribunt hoc modo, ישו נצרי, quod ita scribi debebat, ישוע נוצרי (*Iesus Nazarenus*) eum tantum in finem, ut eundem numerum sexcentesimum sexagesimum sextum extorquendo, & ad Christum blasphemè applicando, suis & quidem simplicioribus de Salvatore nostro nauseam cieant & causent.

128. Nec minus blasphemiæ est Deut. XXXI. 16. וזנה אחרי אלהי נכר הארץ (*& fornicabitur post Deos alienigenæ terræ*) expositio. Hæc enim ut male ad Christum applicare possent, excogitarunt scelerati hæc convitia ישו נצרי, quæ eundem cum his inartificiosâ supputatione arithmeticâ Cabbalistarum numerum 603 conficiunt. Et ut aliquando calculus non aberret, literarum numeros simplices, tunc denarios, modo centenarios sumunt; vel numerorum quadrata, non omnino insulsè, nam numeri

meri vel lineæ (ut loquuntur Geometræ) in potentia quadraturæ consistunt.

129. Solent etiam, ut syllogismos suos colligant, numeros aliquando duplicare, aliquando numero literarum dictionis, de qua sermo, sat addere vel demere. Hujus rei unicum risu dignum somnium adducemus. Vetus Ebræorum superstitio est, Deum mille initio generationes creare voluisse, qui universam terram inhabitarent & colerent. Quia vero primus statim e generationibus, Adam, præceptum, de non comedendo pomo, transgrediendo creatorem suum graviter offendisset, pœnituisse dicunt Deum hujus sui decreti, & posthabitis cæteris omnibus tot solum familias in actum producendas sibi retinuisse, quot sanctissimum nomen יהוה comprehenderet numeros (nempe 26) & quidem hæc 26 generationum productio, solis Judæis communis, ab Adamo cœpit, in exitu vero Israelitarum ex Ægypto, secundum ipsorum traditionem, desiit & cessavit. Gentiles autem omnes exanimes vivebant, præter eos, qui ad Ebræorum deficiebant religionem. His enim, ut Judæi volunt, communicabatur anima quædam ex illis 974 generationibus, quas Deus primitus posthabuerat.

130. Id quod fusius deducitur in libro מנחת קארי inscripto, in quo ita disseritur: Omnis peregrinus, qui Judaicam amplectitur religionem, nanciscitur animam ex 974 generationibus, quæ prius excisæ fuerant. Et latet hic mysterium: dictio namque גר (*peregrinus*) per supputationem arithmeticam

idem

idem facit quod verbum ברא (*creavit.*) Exinde concluditur, tunc gentili, quando se Judæis associat; creari animam talem, quæ ab ortu mundi & tot annis abhinc nondum creata exstiterit, sed antea tantum ambulaverit in perditione sua cum reliquis 974 generationibus. Israëlitis enim, quamdiu fuerunt in Ægypto ad promulgationem legis usque, communicabantur animæ ex illis 26 generationibus, quæ remanserant. Unde patet, Israëlitas animas habuisse ejusdem gradus & dignitatis cum 974 generationibus. Et hoc vult scriptura dicere per versum illum ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים *vos scitis animam peregrini; quia peregrini fuistis in terra Ægypti.* h. e. vos scitis, qualem animam habeat peregrinus, nempe quod ipsi sit anima ex 974 generationibus, unde & vos accepistis animas vestras, quamdiu in Ægypto fuistis; quia etiam peregrini fuistis in terra Ægypti, sicuti scriptura testatur.

131. Jethro autem & primum peregrinum, & eum qui animam primam ex 974 generationibus obtinuit, fuisse fingunt. Nec est, ajunt, quod objiciatur, Abrahamum ipso priorem fuisse: eo quod Abraham animam ex 26 istis generationibus, quæ jam dudum in actum productæ erant, habuerat. Hinc etiam numerus iste 974 continetur in nomine יהוה, si quatuor literæ in plenitudine & potestate integre scribantur יוד הא ואו הא, fiunt 968, junctisque nomini huic reliquis sex ejus appellationibus, summa erit 974.

132. Extat quoque apud Judæos oratio quoti-

diana שמע קרית (*lectio Audi*) dicta. Sic enim mentionem faciunt in suis libris illius lectionis, quæ habetur Deut. VI. ubi textus sic à capite incipit: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד, *audi Israël, Dominus Deus noster Dominus unus est* (quam lectionem pro oratione Ebræi sæpe recitare solent & mane & vesperi maxima cum attentione) in qua 120 literæ duplicatæ inveniuntur, pronunciatione accuratè à se invicem discernendæ & distinguendæ. Nisi enim quis hoc fecerit, obnoxius erit, ut ipsi tradunt, 120 pœnis, quæ per artificiosam Cabbalistarum conjugationis transpositionem resultant ex 120 conjugationibus Attributi אלהים *Elohim*; Est enim eis communis regula, quod quinque lapides conficiant 120 domos. Hinc duæ proprietates, una in regno sanctitatis, *umbra*; altera vicissim in regno impuritatis, literis transpositis *derisor* dicta: quarum quælibet seorsim per supputationem Geometricam facit 120.

133. Inde Comment. in *Vaikra Rabba*, sect. 1. super illa Hos. XIV. 8. verba; ישבו יושבי בצלו (*revertentur habitatores in umbra ejus*) *isti*, inquit, *sunt peregrini, qui veniunt & fiduciam quærunt in umbra Dei sancti*. Exinde quoque sequi, quod peregrini ad proprietatem & virtutem צל, *umbra*, admittantur. Idque S. Scripturam 1. Chron. 29. v. 15. exprimere hisce verbis: *quia peregrini nos coram te, sicut umbra dies nostri super terram*. quasi dicat: eo quod peregrini nos, est nobis fiducia & aditus ad umbram sanctitatis. Quocirca dicitur in Medraschim: *derisor*, i. e. *Amalek, contundetur, & sim-*

simplices, i. e. *Jethro*, *fient sapientes*. Mens enim Judæorum hæc est; cuilibet nationi assignatum esse Principem vel Angelum, tanquam Rectorem in cœlis: succumbente vero illo vel victo in cœlis, nationem istam succumbere etiam in hoc sublunari orbe. Unde succumbente Principe vel Rectore Amalekitarum, eos in terris succubuisse. Antequam enim cecidit Amalek, non integrum erat Jethroni, tanquam peregrino, fieri Judæum. Peregrini enim habebant apprehensionem in virtute *umbræ*, prævalebatque tum temporis virtus *derisoris* a parte regni immunditiæ, Amalekitarum nempe.

134. Constat vero quod regnum Sanctitatis & regnum immunditiæ se respiciant ut opposita, dum enim hic prævaluit, alter occubuit, & posteaquam debilitata est virtus *derisoris*, regni immunditiæ, prædominium nacta est virtus צל (*umbræ*) regni sanctitatis, & hoc est, quod dicitur de lapsu Hamani, Esth. VIII. 16. *& multi populi terræ facti sunt Judæi*, h. e. postquam infirmata est proprietas derisoris, regni immunditiæ, & prædominium nacta est virtus צל (*umbræ*) multi facti sunt Judæi. Postquam enim occidit princeps vel rector gentis Amalek in coelis in regno immunditiæ, ipse quoque Haman & natio ejus cecidit in terra, & prædominium nacta est virtus צל (*umbræ*) sanctitatis. Et tunc multi facti sunt Judæi, virtutemque umbræ sanctitatis apprehenderunt.

135. Tertium genus, per quod S. Scripturam contra intentionem Spiritus S. in peregrinum sen-

 sum

sum detorquere conantur, *Notaricon* dicitur, & contingit dupliciter: primò cum distinctarum dictionum literas initiales, medias, vel finales combinant, ut ex iis in unum combinatis, commodum aliquem sensum elicere possint. Secundò sedulo inquirunt, num dictiones in hoc textu propositæ, in aliis quoque locis occurrant, tuncque ad aliarum vocum, cum quibus constructæ reperiuntur, significationem attendunt, eandemque dictionibus suis stulte affingunt.

136. Hac itaque specie utuntur, dum, ut supra dictum est, juxta suum delirium è scriptura mysterium in hunc modum elicere satagunt. Exemplo sit locus de Esau, de quo scriptura, ipsum venatorem e campo rediisse dicit: Hinc per Cabbalam alium longe diversum proferunt sensum: quod Esau tria peccata commiserit. Et quidem huic sensui ex stulta quadam superstitione parem fidem tribuunt, non secus ac si re ipsa quoque contigisset. Sic in Genesi legitur, quod Isaac primogenitum suum vocaverit *Esau*, ויקרא שמו עשו; quare vero hoc nomen ipsi imposuerit, causam hujus Prophetam Malachiam indigitare his verbis dicunt; ואת עשו שנאתי: utpote quorum perinde ac prædictorum ex Genesi vocabulorum initiales literæ nomen Esau constituunt. Hujus autem odii Divini erga Esau causam innotescere dicunt ex verbis ויבא עשו מן השדה והוא עיף: utpote quæ secundum mentem authoris libri *Medrash Rabba* inscripti, sectione *Tholdoth*, tria Esavi peccata eodem die commissa indicent ac significent. Quorum primum furtum esse, probant

ex

ex verbis Obad. ✱. 5. אם גנבים באו לך, eo quod vocabulum ויבא, quod in Genesi cum Esau extat, in Obadia cum voce גנבים, *furibus*, conjunctum reperiatur. Secundum peccatum esse dicunt, quod eodem die virginem jam desponsatam stupraverit; idque ex vocabulis מן השדה. Cæterum quia vocabulum שדה (*Ager*) unde rediisse dicitur Esau, sicuti verba supra dicta sonant ויבא עשו מן השדה, etiam in capite, ubi stuprum cum desponsata prohibetur, extat, inde ipsum Esavum etiam stuprum cum desponsata perpetrasse concludunt. Denique cum ultima dictio עיף (*fessus*) sæpius citati versiculi ויבא עשו מן השדה והוא עיף, Jer. IV. 31. vocabulo להרגים junctum inveniatur, ipsum Esau etiam homicidii arguere non verentur; suæque dementiæ patrocinium insuper quærunt ex initialibus literis trium dictorum de Esau vocabulorum עיף, שדה, ויבא, quippe quæ combinatæ nomen עשו, *Esau*, conficiunt atque componunt.

137. Atque ita dixisse sufficiat de variis interpretandi S. Scripturam generibus, quæ variarum quoque inter Judæos sectarum & turbarum causæ fuerunt; nec tam altercationes verborum & convitia, quam cædes, incendia, & alias persecutiones crudelissimas moverunt. Prodigiosum enim foret narrare pertinax illud & obstinatum Judæorum odium in Samaritanos, vel communi nomine *Textuarios*, hac de re religionis causa conceptum, & multo hactenus tempore auctum, ita in animis furit, ut etiam morte non extinctum sit, sed in posteros transit. Sicut ignis, quamdiu materia occurrit, non cessat depascendo; sic & illud odium;

quam

quamdiu hæ duæ religiones contrariæ viguerunt, sæviendo, adeo ut audeam dicere, quanquam istorum hominum animos maxime torqueat auri sacra fames, longe tamen plura & horribiliora facinora ab eis patrata esse religionis causa, quam lucri aut proprii commodi cupiditate. Christiani namque vel Turcæ non abominabiles sunt Pharisæis; at ipsos Textuarios abominantur atque execrantur.

138. Hujus autem rei ex multis unicum exemplum ob oculos ponemus. Inter Pharisæos enim sub pœna anathematis cautum est, ne quis Textuariorum in ipsorum cœtum admittatur. Quod si ergo contingit, ut Textuarius in sua forte conscientia convictus, ad Pharisæos deficere velit, ipsum tamen, ne à lege promulgata recessisse videantur, inter suos referre non dignantur, nisi denegata Textuariorum religione, ad Turcarum fidem defecerit, aut per baptismum Christianus prius factus fuerit. Cæterum quamvis eadem pœna plectantur, & sub pari jugo constituti sint omnes, tamen in hunc usque diem in se invicem sævire non desinunt, sed quicquid à Samaritanis, in divinam licet gloriam, confit ac paratur, ut profanum detestantur; vel ipsorum etiam (minus tamen circa Christianorum ac Turcarum arte facta ita religiosi) coria & pergamena, quibus lex inscribatur, indigna judicantes. O detestabile! ô ruinosum! ô maledictum odium! Quæ unquam natio adeo barbara fuit, quæ tam insanam, brutam & maledictam opinionem non horruerit, & tam furibun-

furibundum & deteſtabile & ruinoſum odium non deteſtata ſit.

138. Multa adhuc è variis ipſorum codicibus adducere poſſemus, Judæos hos noſtros inter ſe ipſos multum diſſentire; ſed temporum brevitas, & feſtinans inſtitutum hoc noſtrum id permittere noluit. Tanta enim ex eorum fragmentis contrarietas apparet & diverſitas, ut vix ſpatium unius anni illis recenſendis ſufficiat. Inſpiciat, ſi cui placuerit, libros Talmudicos, librum Schulchan Aruch, Maharil, Lebuſch, Arba thurim, magnum illum Alphaſium; inſpiciat librum denique de Comprivignis à me conſcriptum, & alios, ubi tot millia millium Divinæ legi contraria & repugnantia Rabbinorum dogmata â Judæis noſtrarum regionum incolis, accepta, â Caſtilianis vero, Jeroſolymitanis, Babelianis, Italis reprobata inveniuntur. Et quid mirum, ſi inter tot nationes, locis, linguis, corde, opinione & moribus, abſque rege & grege â ſe invicem diſtinctas, cordis duritia & peccatorum malitia (propter quæ hæc omnia illis contigere) obſtinatas, ac indies magis magiſque induratas, tot inſanas opiniones foverint, ut in ſummum dementiæ inſcitiæque genus devenerint?

139. Quid dicam de *Maſoretharum* perturbationibus? eo enim deviatum eſt, ut Maſorethica lectio, eo quod Chaldaica & tota de abbreviaturis tractat, omnibus ferè Judæis (paucis excellentioribus Rabbinis exceptis) peregrina, & coram oculis eorum abſcondita, & veluti ſomnium

ſit, cujus nullus eſt interpres; nihilque aliud habet, quam ut quoties unaquæque dictio in Lege, in Prophetis, in Hagiographis habetur, inquirat, atque ex illis in unum cuſis, commodum aliquem ſenſum & contextum repræſentet; aliquando quædam omittere monet, aliquando in alium locum transponere, modo univerſa præterire; omni permutationis vel combinationis genere utitur, modo Gematrico, modo Notarico artificio contextum rerum quærit. O caducum præſidium! O ruinoſum propugnaculum! O labile fidei fundamentum! non fortiſſimas & inexpugnabiles Maſoretharum rationes! Quis huic truncato & mutilato ſepto dabit ſepem? quis fundamentum huic fundamento? quis propugnaculum huic propugnaculo?

140. Inde devenit, ut â ſana interpretatione S. Scripturæ, & â ſaluberrima Spiritus S. mente recedentes vanas opiniones hauſerint, tandemque in multifarias idololatrias inciderint. O ſortem, O mortem, vel ipſis hoſtibus eorum deplorandam! Hæc enim cum illis Rabbinis, qui vera ſcientia imbuti fuerunt, improbo, & dico, S. Scripturam ſecundam literam perfecte, Grammatice & regulariter eſſe intelligendam, non Gematriæ, Notoriæ, aut permutationis varietate myſteriorum implicatam. Quod etſi aliquando tales rationes adhiberi poſſint, ad oſtendendum multiplices divinæ Sapientiæ divitias, tamen fidem in rebus ignotis circa fundamenta religionis per ſe facere non poſſunt.

FINIS

INDEX

Locorum

S. SCRIPTURÆ,

quæ citantur vel illustantur.

INDEX
RABBINORUM,
quorum ſcripta laudantur vel illuſtrantur.

Addenda & Corrigenda.

Pag. 6. lin. 21. pro res, Lege, abs
8. --- ult. videre, --- vivere
11. --- 10. Niſi, MS. habet, nempe.
14. --- 2. *Elohe Israel*, -- JEHOVA
17. --- 5. fol. 1. -- fol. 5.
22. --- 1. חכם ידיה נשא
23. --- 6. Numerationibus, adde, inferioribus.
24. --- 1. Lege, unus eſt.
26. --- 2. triginta duæ.
30. --- 23. per tres.
37. --- toti mundo.
37. --- l. ult. quæ eſt כתר עליון
40. --- 10. החוח ילנם
20. fecit prodire.
48. --- 12. fol. 115.
58. --- 19. à ſerpente
61. --- 2. לילית
9. ex interno
67. --- 11. jacebat.
69. --- 11. fol. 97.
76. --- 8. à fine; ſit omnia condemnaſſe.